חברי ארגון נכבדים **דף מידע 162** **18.01.2014**

זכרונות מבית אבא בבילגוראיי – מאת שניאור וולך

בחודש יוני 2013 יצרה אתי קשר גב' רחל רביד. היא סיפרה לי שאביה שניאור וולך היה יליד בילגוראיי והייתה לו שם משפחה ענפה. משפחת וולך התגוררה ברחוב לובלסקי 8 בבילגוראיי, לא רחוק ממתחם בית הכנסת שהיה בלובלסקי 13. שניאור רשם את זכרונותיו מן העיירה עד 1939, וממסעות בני משפחתו החל מהבריחה מבילגוראיי, עבור דרך מחוזות שונים ברחבי בריה"מ הסטליניסטית לרבות סיביר, קזחסטן, חיים בקולחוז, חזרה לפולין, משם לגרמניה ועליה בלתי לגאלית שנגמרה במחנה מעפילים בקפריסין ומשם עליה לארץ והתמקמות בקרית אתא. רחל סיפרה לי שאביה לא חדל לספר בגעגועים ובחיבה רבה על בילגוראיי כל חייו. הוא ניפטר בארץ ב 2012. רחל ריכזה את זיכרונותיו וערכה אותם כמסמך מרגש שלמרות שנכתב בנופך אישי הרי שיש בו עניין גורף לכל מי שלמשפחתו יש זיקה לעיירה.

תאור בילגוראיי, אנשיה, מקצועותיהם, טיפוסיה והמאורעות שהתרחשו בה הם תיאורים כפי ששניאור זוכר אותה מנקודת מבט של נער צעיר שחי בה מאז נולד ועד הבריחה והוא אז בן 16 לערך. שניאור עצמו מבהיר את האפשרות שלא דייק בפרט זה או אחר 'בהתנצלות' ומסביר: "כי זה הרי סיפור מלפני 70 שנה והחלומות של ילד קטן בסה"כ". כך שייתכן שמבחינת הדיוק בפרטים יש לדעת שמדובר בזכרון ולא בחומר המתבסס על דוקומנטציה או ממצאים עובדתיים, כל למשל מספר הנהרות בעיירה שהיה שלושה ולא אחד, 'לאדה' אינו שם של נהר, לאדה משמעותו בפולנית זה נהר וכנראה שהכוונה הייתה ל'ביאלה לאדה' [הנהר הלבן] או 'צ'ארנה לאדה' [הנהר השחור]. לגבי כמות התושבים קיימת מחלוקת עובדתית, יש שאומרים 12000 וכנראה שהיו 7500 איש בלבד [ברור ששניאור לא עשה מפקד אוכלוסין והמידע הכמותי נשען על שמועות]. טחנות קמח היו לפחות שלוש ולא שתיים, אבל כפי שכותב שניאור בעצמו במקום אחר בזכרונותיו: "רישומי מבילגוראיי הם רישומיו של ילד וכותב אותם זקן. כל עולמי - הרחוב שלנו. הנהר הטוב הזה, היער מסביב עם האוויר הצח, בית המדרש וכל הכרוך בו, החגים עם המנהגים והמאכלים שלהם. מסורת עתיקה של שבט יהודי אשר חי בצניעות וביושר ולא הזיק לאף אחד. בעמל כפיים השיג את לחמו, עד שבאו רוצחים ושרפו והחריבו את ביתו."

ומן ההיבט הזה אין חשיבות לאי דיוק פה ושם, זה מסמך בעל חשיבות רבה. דבר נוסף בעל חשיבות הוא אזכור של לפחות 33 משפחות ואנשים שחיו בבילגוראיי עד פרוץ המלחמה. לטובת העניין שלפתי את שמותיהם והם מוגשים בזאת ממויינים בטבלה אלפביתית עם קישור לעמוד במסמך זה בו הם מופיעים, הקישורים הם למקומות בו הם מוצגים לראשונה ומסופר מי הם, כמובן שלא ציינתי את כל העמודים בהם מוזכרים בני משפחתו של שניאור כי הם מלווים אותו לאורך כל סיפור המעשה ותקצר היריעה לעשות לינק לכל עמוד ועמוד בו הם מוזכרים. לסיכום בעניין זה, כל מי שמזהה שם של מישהו מבני משפחתו או ממכריו, ימצא במסמך זה עדות נוספת ואזכרתם של אותם שהיו ואין היום עוד מי שזוכר להזכיר אותם.

ישראל בר-און.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

השמות המוזכרים בסיפורו של שניאור וולך

איצ'לה קצב - כנראה היה פעם קצב ועכשיו הוא עגלון
איצ'לה, רבי - דיין - רבי איצ'לה היה מעמך, חי בצניעות, הבין יותר לליבו של האדם הפשוט והשתדל בכל דרך שלא תהיה להכשיר את המזון
אליעזר זקן השוחטים, מתוך השלושה שגרו בבילגוראיי
אקרמן יונה ושרה'לה ומשפחתם. גם להם בית מטופח עם עצי פרי. החצר מגודרת בגדר גבוהה והפרי נראה מחוצה לה . הוא מגדל גם ענבים - פרי נדיר בסביבתנו. כותב בקשות למוסדות ממשלתיים ועל כך פרנסתו. הוא יודע את השפה הפולנית על בוריה ובזה הוא מפורסם.
בושקלה - במקצועו קצב אטליז
בלדובסקי מרצ'ין - בלן בית המרחץ [גוי]
בנצי "הבעל קורא" מגיה בבית הדפוס של רבי נטע קרוננברג בנו של בנצי אברהמל
ברוך משה - היה מסוגל לחקות כל רב, לחזור על דברי התורה שלו ליד שולחן השבת בטוב טעם, ולא לטעות כהוא זה. בכך היה משעשע את החבר'ה שהיו משתעממים ליד הגמרא הפתוחה.
גיטל משיצ'יס - לה ולבעלה היה בית מלון לא גדול נדבנית שלוקחת קצת מהתבשילים ומחלקת לכמה נזקקים קבועים
דובצ'ה השמש [עגלון] ויצחק השמש [אחיו של דובצ'ה]
הולץ ביילה - מוכרת דברי מתיקה לזאטוטי תלמוד התורה
וולך טדי - סבא של וולך שניאור - מתברר שהאחים של הסבא היו מוכרים בעיר כמשפחה מכובדת, ששת האחים נשאו ארבעה שמות משפחה שונים. שלושה נקראו בשם בוקסנבוים (אחד מהם הוא חותנה של אלקה המוכרת לנו), הדוד שמחה וינטרוב, אחד בשם שפר וטדי הלא הוא סבא שלנו- וולך.
וולך שניאור: אביו ירוחם יוסף דוד, אמו שרה, אחיותיו רבקה והניה אחיו מוטל, שני דודיו: ישראל מאיר ושמחה, סבא מצד אמא - בנימין טפלר לסבתא קראו בלומה סבא טדי מצד האבא והסבתא חייצ'ה,
יודל - בעל בית מרזח
יוסל החייט היה נשוי לדבורה היו להם 3 ילדים, הוא היה מומחה בעיקר לחייטות ילדים. הייתה לו חנות ברחוב לובלסקי
יקרות יצחק - בעל עגלה ונוסע לכפרים
מאיר הנגר - הוא היה ממש אומן. נגר בחסד עליון. כל הנגרים בעיר למדו אצלו, עד שהצטרכו להרוויח כסף. אז עזבו אותו, משום שלא היה לו כסף במקומם באו תלמידים חדשים וחוזר חלילה.
מליס דויד - בעלים לחנות של טבק
מנדל הקברן ואשתו זוג זקנים - הוא היה בעל הדרת פנים ובעל גוף, זקנו הלבן שהוסיף למעמדו אבל ילדים אין להם. גרו בחצר בית הכנסת קטן של חסידי רודניק, הוא היה גם השמש של בית הכנסת וגם הקברן.
מרדכי ר' יוסף, איש תלמיד חכם שהיה מחבר ספרים בענייני דת. הוא היה נכה, לא יכול ללכת ברגליו. כל גופו היה מעוות והנכדים היו מביאים אותו בעגלה לבית המדרש מדי יום.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

משה הנגר - הבן של מאיר הנגר הידוע
נטע האופה. הוא היה גם זגג.
נתן הסופר
סטמפל הרשל וורושה. בנם הבכור יעקב, עלה ארצה בשנות ה-30, עבד ברכבת בחיפה והיה פעיל בהסתדרות במפא"י. הבאים אחריו: חנה רייזל, מחלה, לייבל ופייגלה - יחד אתנו בכיתה בבית הספר הפולני. ומוישלה, הוא משה פלס שהניף את דגל ישראל על הר הבית במלחמת ששת הימים. נפל במרדף אחרי מחבלים בבקעת הירדן
סנדר-רב. היה בחור לא צעיר, כבן ארבעים. נחשב עילוי. גמר את ישיבת חכמי לובלין בתואר רב. סנדר חיכה וקיווה לשידוך ממשפחה מכובדת ועשירה והנה אתרע מזלו ולא השיג את מבוקשו. היה לו זקנקן מטופל בקפידה והוא היה לבוש ללא רבב. הוא לא ישב ליד שולחן עם ספר פתוח, אלא היה מתהלך הלוך וחזור . לעתים היה מוריד מהמדף ספר, מעיין בו ומחזירו למקומו. סנדר נחשב ללמדן הגדול בבית המדרש.
פוטוקר דוקטור - רופאה יהודיה. ניהלה את המרפאה שבבניין ששייך לפורר דוד
פורר דוד - בעל בית שביתו היה מן היפים ברחוב. בנוי לבנים ומטויח לבן. החצר גדולה, ובחלקה גן ירק שמטפח דוד פורר בעצמו בחצר של משפחת פורר שני בתים. בבית הראשון נמצאת קופת חולים. זהו מוסד ממשלתי הבית השני קטן יותר, ובו גרה משפחת פורר עצמה
פישלה מחצ'יס - רוכל בכפרים בסביבה, ובעיקר מביא משם דברי חלב
קובל ברגרפריינד שכנא ועוזר - בעלי נפחיה ברחוב לובלסקי שכנא ועוזר הם אנשים גבוהים עם זרועות שריריות חזקות. הם גם חלק מחבורה אשר פוקחת עין על הנעשה בשוק. אם יש כפרי משתולל וצריך לרסן אותו, יחד עם שותפים כמו קצבים עגלונים וסוחרי סוסים, עולה בידם להרגיע את חמומי המוח.
קרוננברג נטע - בעל דפוס
רוקח, הרב מרדכי - רבה האחרון של בילגוראיי - לימים אדמו"ר בעלז בירושלים
שולדינר שמואל יעקב. אלמן עם בת ובן, כשמו כן עיסוקו - שמש בבית הכנסת הגדול ,התחתן עם אלמנה בשם לאה קליין, ולה בן יחיד ושמו מנדלה שהתחתן עם הבת של שולדינר - ינטה, אחותו החורגת
שטרן ברכה - אלמנה ולה 2 או 3 בנים ו-2 בנות. אחת מהם בשם חווה

שניאור וולך ז"ל בביתו בקרית אתא 2009

ליצירת קשר

רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il

ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

שניאור וולך תמונה מתקופת קפריסין

שניאור וולך, אישתו בתיה ושתי בנותיהם.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

זכרונות מבית אבא בבילגוראיי – מאת שניאור וולך

בילגוראיי הייתה עיר בת 12,000 תושבים מזה כ-8000 יהודים. רובם היו עניים או עניים מרודים. הרוב היו בעלי מלאכה או חנוונים קטנים. תעשייה לא הייתה בעיר כיוון שלא היה חשמל. רק בשנת 1934 או 1935 הגיע החשמל. השתמשנו בו רק לתאורה. עיקר הפרנסה באה מהאיכרים שהיו באים מהסביבה ליום השוק שבו קנו את תוצרת בעלי המלאכה. באמצע העיר היה ממוקם השוק בשטח גדול מאוד. השוק היה מרובע ומסביב לו החנויות. ביום חמשי בשבוע שקקו החיים בעיר. אז היה יום השוק והוא התמלא בעגלות רתומות לסוסים ובהן כל תוצרת חקלאית אפשרית. אנחנו הילדים היינו 'מתפרפרים' מהחדר ורצים לשוק להתבונן איך מתנהל המקח וממכר. בשבילנו הייתה זו חוויה ממש. מסביב לעיר השתרעו שדות ירוקים רחבי ידיים ואחריהם יערות גדולים שבהם עצי אורן מהמשובחים שקיימים. בין העצים נמצאת צמחייה עבותה ושיחים עם גרגרי יער, לרוב אוכמניות. בקצה העיר היה זורם לו בנחת הנהר בשם לאדה ובמימיו הפעילו שתי טחנות קמח. רוב הבתים בעיר היו בנויים מעץ. מעטים, וביניהם היו בנויים בחלקם מלבנים שרופות. הבית של הסבא היה בנוי מאבן לא מסותתת ובו גרנו - משפ' וולך, עם שני דודים: **דוד ישראל מאיר ודוד שמחה** ז"ל. בחלקנו נפל רק חדר אחד קטן כי אנחנו היינו המשפחה היותר קטנה: אבא, הניה, **מוטל**, דודה רבקה ואני הקטן.

נולדתי בשנת 1923. **אמי שרה** ז"ל נפטרה צעירה מאוד. את קלסתר פניה אני לא זוכר, את נוכחותה כן. הייתי בן 3 או 3.5 בערך. אותי גדלו **רבקה או הניה** אחיותיי ובעיקר רבקה שהייתה לי כאם. בסך הכול הייתה ילדה קטנה כבת 9 כשאמא עזבה אותנו. אמי הייתה מעיר אחרת בשם טומשוב. לסבא מצד אמא קראו **בנימין טפלר** ז"ל ולו עוד 2 בנים. אחד בשם יוסף וולף והשני בשם יעקב הרש ז"ל. כולם נספו בשואה הי"ד. לסבתא קראו **בלומה** (לבית גויטסמן) והיא הייתה אז פעלתנית עד מאוד. הייתה טבחית מומחית ורוקחת מרקחות בקיצור מכל הבא לאוכל האדם היה בידיה. מסופר שהיא התייתמה בעודה נערה ואחת מנשות הקצינים הגבוהים שהיו מוצבים בעיר ריחמה עליה, הכניסה אותה לביתה ולימדה אותה את הליכות הבית והמטבח. לאשת הקצין הייתה ספרייה שלמה בכל הנוגע למטבח. הסבתא תפסה מה שלמדה ונהפכה למומחית ומזה פרנסה בעיקר את הבית. הסבא היה מנהל בבית ספר של "המזרחי".

אני לא כותב באופן כרונולוגי ויש שאני מקדים את המאוחר למוקדם כי זה הרי סיפור מלפני 70 שנה והחלומות של ילד קטן בסה"כ.

לא רחוק מהבית שלנו היה המרכז של החיים היהודיים. כל בתי הכנסת ובתי המדרש היו מרוכזים במקום אחד וכן המקווה, בית המרחץ, תלמוד תורה, המשחטה ובית האבות לאנשים זקנים וגלמודים שהקהילה תמכה בהם. קראו לזה הקדש . לכל בניני הקהילה האלה קראו השול-הוף. היו בעיר מחוסרי בית אחדים שמצאו בימי חורף מחסה מפני הקור בבית המרחץ שחומם עד להט בכל ערב שבת. בית המרחץ בנוי מדרגשים כעין מדרגות מהרצפה עד התקרה ולפי גובה הדרגש כן עולה החום. בתוך כבשן ענק מוסק בעצים ובתוכו אבני בזלת לוהטות היו מטילים דליי מים ומזנקים תכף הצידה כדי לא להיכוות מהאדים הפורצים החוצה ומתרוממים כלפי מעלה. כך החום נשאר בתוך הבית לכמה ימים

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

נוספים וחוסה על כמה אומללים מהעיר. היה ביניהם גם אחד גוי בשם **מרצ'ין בלדסקי** אני זוכר כך את שמו. תכופות היה נמצא בין היהודים וחי מהם. היהודים גרו באמצע העיר והגויים מחוצה לה. רק אחדים פה ושם התערבבו בין יהודים. מים זורמים לא היו בעיר. שאבו את המים מבארות. שואבי המים הם יהודים, חוטבי העצים כבר גויים.

אבא שלי זכרונו לברכה היה מלמד בתלמוד תורה, שמו היה **ירוחם יוסף דוד**, כמו הסבים והדודים עסק בהוראה והיה מסור בכל נפשו לעיסוקו. ברגש ובנועם התהלך עם תלמידיו וגם אני הייתי אחד מהם. הוא לימד את הכיתה הגבוהה. משם פרשו הנערים מי לישיבה ומי למלאכה. התלמוד תורה היה בזמנו בנין מרשים בן שתי קומות מוכר ע"י הרשות הממשלתית. מורים מבית הספר היסודי הפולני לימדו בו בשעות אחה"צ חלק מתוכנית הלימודים העיקרית בבית הספר הפולני. התלמוד תורה נקרא בית משה וזיכרון יעקב. בית משה על שמו של יהודי עני מבילגוראיי שירד לאמריקה ושם התעשר ותרם את כל הכסף לבנין הבית, וזיכרון יעקב על שם רב העיר שהיה מקובל מאוד על אנשי העיר. הקהילה הייתה אמורה לתמוך בתלמוד תורה כמו ביתר מוסדות העיר אולם האמצעים שלה לא הספיקו ולא יכלה לשלם את שכר המורים, לא של הפולנים ולא למלמדים. לכן התלמוד תורה כיחידה אחת התפרק, המורים הפולנים הפסיקו לבוא והמלמדים המשיכו ללמד כל אחד בכיתה שלו וגבו שכר מההורים. למעוטי יכולת הייתה בעיה.

ירוחם יוסף דוד יושב ימני ביותר בתמונה של ועד המלמדים מהחדר זיכרון יעקב ובית משה

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

הערך של להרביץ תורה לילדי ישראל היה בראש מעייניו של אבא. בכיתה אצלו נמצאו גם כאלה שלא שלמו שכר לימוד מלא. על היתר ויתר מרצונו, ולכן גם הפרנסה בבית לא הייתה בשפע. אבא היה מקובל בעיר ובחובשי בית המדרש כתלמיד חכם. בצעירותו שרת בצבא הרוסי בעומק רוסיה 3 שנים, וגם שם בלילות החורף הארוכים, בתוך מועדון החיילים, היה לומד תורה. בזמן ההוא היה נהוג להתחיל ללמד תינוקות מגיל 3 אצל מלמד דרדקים ויש והעוזר של המלמד היה מביא את הפעוט על הכתפיים לחדר.

סבא שלי המליץ להשאיר אותי בבית עד גיל 6, עד אז כלום לא למדתי. גן ילדים בבילגוראיי לא היה ידוע בזמננו ואני הייתי משתעמם שעות לבד בבית, עד שהאחיות באו מבית הספר או מוטל בא מבית המדרש ולוקח אותי אתו לשם.

אני בן 6 ולומד כבר בחדר וכעבור שנה גם בבית הספר הפולני עד אחר הצהריים. חוזר הביתה, מחליף את הכובע הגויי ליהודי ורץ לחדר ולומד אל תוך הלילה בחורף. לא אחד מהילדים נרדם וראשו נתמך בידו על השולחן ויש ואימהות מביאות לילד אוכל מבושל מדיף ריח מגרה בנחיריים. אני בלבי בזתי לילדים מפונקים, לא הייתי מקנא בהם.

בקרן הרחוב ליד התלמוד תורה עומד עמוד גבוה ובראשו פנס. בחורף, כשהלילות ארוכים, מגיע עובד העירייה ומוריד את הפנס בעזרת החבל ומדליק אותו . עוד אחדים כאלה היו בהצטלבות הרחובות.
בכניסה לתלמוד תורה יושבת אישה בעלת גוף על שרפרף, לידה שולחן נמוך ועליו מרכולתה: גרגרי יער שונים, ממתקים זולים בשני גרוש. יש גם סוכריות , משרוקיות וזאטוטים זבי חוטם בוחנים אותם כמובן לפני הקניה. בחורף יש לידה סיר גדול ובו גחלים לוחשות בהן היא מחממת פול וחומוס וגם את עצמה. את הפול והחומוס קונים בחורים חובשי ספסל בית המדרש, ב-5 גרוש- כוסית קטנה . לאישה קוראים **ביילה הולץ**. היא ישבה שם עד הסוף.

לבית הספר יצא לי תמיד לרוץ. היה קשה להעיר אותי בבוקר. את השמיכה היו מורידים ממני בכוח. לפחות צריך קצת להשתובב: בחורף לגלוש על הקרח, ובקיץ אנחנו מתרוצצים ברחובות, יחפים כמובן, במשחקי שוטרים וגנבים עד שמכניסים אותנו בכוח הביתה.

בעודי קטן, בטרם הלכתי לבית הספר, הייתי נסחב בכנף של אבא. כשבא הביתה, היה נותן גם שיעורים פרטיים בערב לבחורים גדולים. היה הולך לידיד שלו, **לדויד מליס**, לחנות של טבק. אצלו אפשר היה לקרוא בעיתון ולהתווכח על ענייני דיומא עם ידידים שהיו רגילים כמוהו להתאסף בחנותו.

בטרם בואו של אבא מהחדר, הייתי נכנס לדודה טובה ומשחק עם בני הדוד שחלקם היו בגילי. היינו משחקים על הרצפה . הרצפות היו מעץ. הדודה ישבה ליד התנור וסרגה ב-4 מסרגות גרביים לדוד מחוטי פשתן.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בקיץ בשבתות בבוקר אבא היה לוקח אותי לטייל ביער לפני התפילה, כי אנחנו היינו מתפללים במשמרת שנייה בבית המדרש הגדול. אבא היה מחסידי רדזין - אלו שהיו קושרים לציצית פתיל תכלת. הם היו מעטים ולכן לא היה להם בית תפילה משלהם, כי לא יכלו להרשות לעצמם לבנות מעין זה.

פעם אחת חזרנו מבית הכנסת בדרך אחרת כי אבא היה משוחח עם ידיד והלכנו לכיוון הבית של האיש. אני לתומי הגשתי לו את היד, חשבתי שזה אבא. גם האיש לא הבחין בטעות וגם כנראה אבא לא שם לב. בקיצור כולם טעו. כשנכנסתי לבית, ראיתי שזה לא ביתי ופרצתי בבכי, ואז אבא הופיע עם הילד שנלווה אליו וכולם פרצו בצחוק. יש ומופיעות בזיכרוני תמונות לא חשובות בכלל אבל אצלי משום מה נשארו. כגון: יום ששי, ערב שבת, יום קיצי חם מאוד. בבית אי אפשר לשבת אחרי כל הבישולים על הכיריים הגדולות. אני יוצא החוצה לבוש בבגדי שבת ועוד ילדים וילדות ברחוב, מצוחצחים, הילדות חפופות ראש, השערות משוחות בנפט. בצד מערב, ליד הגשר, השמש שוקעת, גדולה מאוד ואדומה. היא והכיריים חוללו את החום הגדול. אין אף טיפת רוח. פתאום מופיע כפרי ישוב על עגלה רתומה לסוס, עמוסה לעייפה בחציר המדיף ריח מחיה נפשות. חזרנו לבית הכנסת. הנרות היו רכים וכפופים מהחום, באמצע הסעודה יצאנו החוצה לשאוף אויר.

בקיץ בשבת אחה"צ אבא שוכב לישון ומציע גם לי לנוח. הבית מתרוקן. הניה ורבקה יוצאות לטיול כל אחת עם החברות שלה, גם מוטל. אני עם החברים שלי משוטט בין החצרות מחפש מה לעולל, איזה נזק, פשוט להשתולל. אבא קם מהשינה ומוצא אותי. אני נועל נעליים. הולכים **לנתן הסופר**. הוא גר ברחוב שמצטלב עם הרחוב שלנו - רחוב לובלסקה. הרחוב בנוי לאורך הנהר. בבתים הקרובים לצד הנהר יש חצרות גדולות עם משקים חקלאיים, בוסתנים ובהם עצי פרי. בחלק גרים גויים, חלק כבר מכרו ליהודים. אחד מהם, הדוד ישראל מאיר קנה. נתן הסופר גר ממול, כאן כבר כמעט כולם יהודים. אנחנו נכנסים לחדר גדול מאוד. ר' נתן יושב בשולחן ליד החלון וחומש פתוח לפניו, מזמין את אבא לשבת, ואותי מכבד בסוכרייה. אחרי כמה מילות ברכה עוברים לענייני דיומא על פרשת השבוע, ההפטרה. השיחה מתנהלת בניחותא, אבא רגיל לדבר בקול רם במקצת מהחדר, שכל התלמידים ישמעו. כאן שיחת שבת בחדר שקט, רק אשתו של רבי נתן יושבת בפינה ובידה ספר. אני כילד מרגיש כאן את השבת יותר מאשר בכל מקום אחר, אפילו יותר מאשר בבית המדרש. שניהם לא מתווכחים, כל אחד מביע את דעתו והסכמתו עם השני. לאבא יש חמישה חומשי תורה שקיבל בירושה מהסבא. אני זוכר שהיה משבח את הפרשנים, בהם: הרמב"ן, ה"אור-חיים" והמלבי"ם. איני יודע משום מה, נשאר לי זיכרון השבת הקיצית הזאת, הרי לא היה בזה דבר מה מיוחד.

הנה שבת חורפית, לא אחת אלא הרבה, אחרי הסעודה אני הולך עם אבא לבית המדרש. הלילה הוא ארוך, אין מה למהר. אצלנו לא היה נהוג להזיז את השעון בכלל. בכניסה ליד הדלת בכותל המערבי, מרוחק ממנו במקצת, עמד תנור גדול בנוי אריחי קרמיקה מוסק בעצים. ברווח הזה עמדו בדרך כלל אורחים עניים מבחוץ. בגמר התפילה בדרך הביתה, תמיד נמצאו אנשים נדבנים שהיו מזמינים אורח לסעודת שבת. בהמשך לתנור עומד שולחן ארוך וכבד, מעליו תלויה עששית גדולה, אותה השאירו דולקת כל השבת. את יתר המנורות באה גויה ומכבה. משני צידי השולחן יושבים כמניין וחצי אנשים. הם באו ללמוד ולעיין בספר. אבא לקח ספר, עיין בו קצת, דברו על פרשת השבוע, ובין כה וכה התחילו

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il **פקס: 03-5718129**

לדבר על העבר. ספרו על מלחמת רוסיה יפן (1905). לא כולם היו למדנים וגלשו לסיפורים. בין המספרים היה **דובצ'ה** השמש. המקצוע הקודם שלו היה עגלון ובזה עסק גם בצבא. התפאר שהיה מוביל גם את הקופה של החטיבה, ופעם אחת פגז של תותח פגע בעגלה והכסף התפזר לכל הרוחות.

אני הקשבתי בקשב רב לסיפורים של הזקנים וברצון הצטרפתי לאבא לבית המדרש.

כרגיל, בית המדרש היה תמיד רוחש אנשים. אף פעם לא יצא לי לראות מתי פותחים אותו ומתי סוגרים אותו. רק בלילות שבת היה שקט. חוץ מהעששית שהאירה את השולחן, יתר החלל של האולם היה חשוך. אני ניסיתי לבדוק את האומץ שלי ולהתרחק קצת מהחלל החשוך. פחד אחז בי. הצללים שהטילה העששית על הרצפה וקצת על הקירות היו מאיימים. שמחתי שאני לא לבד, שאני עם אבא.

דובצ'ה השמש הוא השליט בבית המדרש, על נערים הוא מטיל חיתתו, וחס וחלילה שלא ינסו לעשות מעשה קונדס אצלו. הוא בעל גוף, עם זקן מידות, שתי ידיים גדולות, כאחד ששנים רבות היה עגלון ולכן נערים שובבים פוחדים רק מגערתו. מי שטעם את נחת זרועו יספר גם לאחרים. דובצ'ה ירש את משרתו מאחיו **יצחק**. ליצחק הייתה מחלת פרקינסון שבה רועדות הידיים והרגליים. גם הוא לא נתן לעלות לו על הראש והנערים הרי לא ישבו בבית המדרש בשקט. הם באו מהחדר הקרוב לכאן לפרוק עול. מתחילים להשתולל, הוא צועק ומתחיל לרוץ אחריהם לגרשם. קשה לו להתחיל לרוץ ועוד יותר קשה לו לעצור. ואם פונים פנייה חדה הצידה הוא ממשיך לרוץ ישר ואז מתחמקים ממנו ובורחים החוצה ואוי ואבוי למי שנתפס, התפיסה שלו חזקה כמו צבת. היה נוהג להוריד את המגבת שליד הכיור. היא הייתה תפורה בשני הקצוות ומתגלגלת על גבו. תמיד הייתה רטובה והוא היה מסובב אותה כעין חבל מקופל לשניים. היא נעשתה קשה כעץ ועמה היה רודף את הנערים. הם רצו מסביב לבמה, וכשהרגישו שהוא קרוב, היו מפילים מאחוריהם עמוד ובורחים החוצה.

עמוד בלעז - "סטנדר". היו הרבה כאלו בבית המדרש. בחצי מבית המדרש המושבים היו קבועים. הקיר המזרחי, חציו הדרומי וחציו הצפוני היו שייכים למתפללים שרכשו אותם בכסף או שקבלו בירושה. אבא היה מתפלל בקיר המזרחי, כנראה קבל בירושה מסבא את המקום. לרוב המקומות האלה היה צמוד עמוד כזה. אנו הנערים היינו מתאמנים בהרמת עמוד כזה. תפסנו אותו למעלה, ובתנופה חזקה הרמנו אותו בידיים מושטות כלפי מעלה. היו ביניהם יותר כבדים ולהפך. החצי האחר של האולם היה ללא מקומות קבועים. עמדו שם שולחנות כבדים וספסלים לישיבה גב אל גב. על השולחנות מי מהבחורים חרט טבלת שח. בזמן שהאולם התרוקן מהמתפללים ובאין עין צופיה מהצד, היו משחקים בה.

בקיר המערבי ובחצי הדרומי היו אצטבאות כבדות מלאות בספרים עד התקרה. דפי העטיפה עטופים בבד פשתן כפרי. את הספרים המשומשים היו גונזים בעליית הגג. כנערים, היינו עולים דרך עזרת הנשים ומחטטים בתוך ערימות הספרים. מצאנו ספרים עתיקים בני 250-200 שנה. היה ניכר לפי הניר שהוא עתיק מאוד וגם הדפוס.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בבית המדרש היו מתפללים מהשכם בבוקר עד שעה 11 לפנה״צ. זה היה המניין האחרון - בו התפלל הרב. מאותה שעה, כאילו הבית עבר לידי לומדי התלמוד. יש לומדים בזוגות ובדרך כלל היו מתבודדים ולמדו ביחידות. בקיר הייתה גומחה ובה היו מדליקים נרות נשמה. מי שהייתה לו אזכרה, מביא נר לבית המדרש. הנרות גדולים מאוד, ועבים במיוחד, למחרת היום נשאר מהם חלק גדול. את השאריות הוציאו הלומדים. בלילה כשכיבו את רוב האורות בבית המדרש, הם התבודדו בפינה כלשהי עם עמוד ועליו הגמרא. לאור הנר בניגון הנוגה של הגמרא למדו עמוק לתוך הלילה.

אני ציינתי שגרנו בחדר קטן אחד. אני יכול לאמוד את שטחו מבלי לטעות כמעט. אני רואה אותו עכשיו בזיכרוני וכמו שהיה. חדר קטן כמוהו היו מכנים חדר ד' על ד'. והנה תיאורו: כשפותחים את הדלת ממול יש חלון לא גדול של שתי כנפיים באמצע הקיר. ליד הקיר מצד ימין עומדת מיטה ובה ישנים אבא ואני. משמאל אותה מטה ובה ישנות אחיותיי הניה ורבקה. בין שתי המיטות האלה עומד שולחן לא גדול ונשאר רווח קטן בין המיטות והשולחן. אם אנחנו מסבים לסעודה אנחנו יושבים על המיטות. אבא יושב על כסא בראש השולחן. זהו הכסא היחיד הנמצא בשימוש בבית. אומנם יש עוד כסא אחד אבל הוא לא בשימוש. הוא בין מרגלות המטה של האחיות לבין התנור שהוא ההמשך של הכיריים. ואין מקום פנוי להזיז אותו משם. הדבר היחידי שלא קטן בחדר הם הכיריים, המתחילים מהקיר שבו הדלת. הרווח מהתנור שהוא ההמשך של הכיריים למיטה של הבנות הוא הרוחב של הכיסא. נמצא שאורכו של החדר: מיטה, כסא והכיריים עד לדלת, יחד פחות מ-4 מטרים. הרוחב של החדר: שתי מיטות, אפילו רחבות, שני מטרים. השולחן רוחבו פחות ממטר, יחד עם קצת רווח שנשאר בין המיטות. הכיריים תופסות רבע מן החדר. ברבע שנשאר נמצאה ארונית של שתי דלתות. לידה עומדים שני דליים עם מים. ועל מעמד עם 3 רגליים וחישוק עגול מלמעלה, תקועה קערה גדולה לשופכין. בקיר אליו צמודה המיטה של הבנות ישנה דלת. מאחוריה נמצא קיטון קטן בו נמצאת המיטה של מוטל, הסבא הפריש חלק מהחדר שלו עבור המיטה. לא יותר מזה.

מוטל נכנס לקיטון שלו על ידי שהוא מזיז את המיטה של הבנות - יחד אתן אם הן ישנות כבר. המיטות הן מברזל, על ראשי המיטות מצויר נוף, נחל ולידו בית ועץ ומלמעלה. הן מעוגלות בצורת קשת ובשתי קצוות הקשת נמצאות שתי גולות. הוא שם ידו על גולה אחת ונעזר גם ברגל ומזיז אותה קמעה, עולה על הקושרות של המיטה, פותח את הדלת מעט ונכנס לקיטון שלו, ומישהו מאתנו מחזיר את המיטה למקומה. פעם מוטל נשפט ל-3 ימי מחבוש על שלא ציית לחוק ולא הסתפר בעומדו בפני ועדת הגיוס לצבא הפולני. המתגייסים היו חייבים להסתפר לפני המעמד הזה. הוא גם לא התייצב בבית הסוהר, לכן שוטר מהשלושה שהיו בבילגוראיי היה בא מפעם לפעם ומחפש אותו. מוטל היה מתחמק תמיד. פעם השוטר בא בשבת, הוא חשב להפתיע אותו . מוטל היה אותה עת ישן בקיטון שלו. אמרו לשוטר שהוא בבית הכנסת, השוטר בקש למסור לו -שכשיחזור הביתה, ייקח חלה ויבוא לכלא. לשוטר לא עלה על הדעת שהדלת מאחורי המיטה היא שימושית ומאחוריה נמצא מישהו.

בכניסה לחדר מצד ימין, ליד המיטה של אבא ושלי ישנה גומחה לא גדולה בקיר. היא נסגרת באמצעות שתי דלתות. היא מתחילה מעל גובה המיטה. שם אנחנו שמים דברים המצריכים קור כגון: חמאה, דגים מבושלים בשבת וכדומה. הקיר הוא חיצוני, עבה מאוד, ולכן הקור נשמר. ועוד באותו קיר שממול לכיריים, מעל לארונית, תלויה מסגרת עם קרסים לתלות סירים, ושורה של מגירות קטנטנות בהם גם מניחים את הכסף במטבעות. את הכביסה מחזיקים בתוך שידה,

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 פקס: 03-5718129 baron-i@zahav.net.il

כעין ארגז בערך 90 ס״מ על 60, גובה גם 60. החלק העליון היה קמור ושימש גם לישיבה. השידה עמדה בחדר אצל הדוד. להם היה חדר גדול והרשו לנו להחזיק אותה אצלם. בכל יום ששי אחת האחיות הייתה נכנסת ומוציאה כביסה לכבוד השבת. בגדים עליונים היו תלויים על הקיר שבין המיטה של הבנות לתנור, מכוסים בסדין.

הבית של הסבא היה בנוי מחדר אחד גדול מאוד ברוחב של הבניין. הכניסה הראשית מהרחוב מורמת כדי 3 או 4 מדרגות, מ-3 צדדים בנויות עץ. הם שמשו גם לשבת ולהשקיף על הרחוב. מאחורי החדר הגדול נמצא המטבח בו אנו גרים, אותו כבר תיארתי, וגם מבוא לבית מצד הסמטא, בו אנחנו נכנסים, וגם החדר של הסבא בו גר הדוד ישראל מאיר. החדר מחולק לקיטון ע״י ארון בגדים וארון זכוכית לספרים ועוד מחיצה דקה בהמשך, עבור הסבא. בזמנו היו בונים חדר גדול ומטבח ולעת הצורך, כשהילדים התחתנו, חלקו את החדר הגדול למחיצות דקות מלוחות עץ.

הסבא טדי, אני זוכר אותו רק פעם אחת. הייתי תינוק, הרימו אותי מעל המחיצה מהקיטון של מוטל והסבא לקח אותי על הידיים. המחיצה לא הייתה גבוהה.
אני זוכר גם את יום ההלוויה של הסבא. כשנכנסתי לפנות ערב לדוד ישראל מאיר, הרצפה הייתה רטובה. בזמנו היו רוחצים את המת בתוך ביתו. איש מחברה קדישא היה מביא את לוח הטהרה לבית הנפטר.

לבית של הסבא היה גם חדר בעליית הגג שם נמצא תנור אפיה. בימים ההם היה נהוג לאפות לחם גם בבית, והסבתא **חייצ׳ה** ז״ל אפתה שם את הלחם והחלות לכבוד השבת. החדר היה ארוך מקיר לקיר ברוחב של הבית והיה צר מאוד ונמוך משני הצדדים . החדר הזה נפל בחלקו של הדוד שמחה והדודה זלדה ז״ל עם חמשת ילדיהם. גם להם לא היה מרווח ביותר.

באותה סמטא ממול לדלת שלנו גרה משפחתו של משה פלס ז״ל המהולל, שהניף את דגל ישראל מעל הר הבית במלחמת ששת הימים.

הרחוב שלנו היה בנוי סמטאות צרות בין בית לבית, רק כדי מעבר עגלה רתומה לסוס, להביא עצים להסקה ולבישול, ולהוציא את האשפה מהבור הנמצא בכל חצר. הרחוב היה מקביל לשוק. כל סמטה נגמרה בשוק. בצד השני של הרחוב ממולנו הצפיפות הייתה הרבה יותר גדולה.

הפסקתי לספר על מוטל. הוא היה מעט בבית והיה נוסע ללמוד בישיבה בערים אחרות. הוא היה ממש עילוי בלימודים. אבא היה לוקח אותו לפעמים לרבי מבעלז - **הרב מרדכי רוקח**, להתפאר בו . הבית של הרבי היה בהתחלה, כשהגיע לבילגוראיי, השלישי מהבית שלנו. אבא היה רגיל לבוא אליו. שמעתי ממישהו שהרבי אמר פעם אחת לאבא: די, די רבי דוד. דהיינו, לא להתפאר יותר מדי, כאילו היה חושש מעין רעה. או לבו נבא לו שהנער הזה לא ימשיך בדרך הזו. מוטל הגיע פעם לישיבה במקום חדש, וראש הישיבה כשבחן אותו, שלח אותו לכיתה גבוהה. למדו בה בחורים הרבה יותר גדולים ממנו, כבר עם חתימות זקן. הוא נבהל והם גם התביישו ללמוד עם נער. אמרו: ״בטח טעית - אולי כיתה אחרת

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אתה צריך״. חזר לראש הישיבה ואמר לו: אולי טעית, אני שייך למקום אחר. לא, אמר ראש הישיבה, לא טעיתי, זה מקומך. אבל מוטל הפציר בו שישלח אותו לכיתה יותר נמוכה וראש הישיבה ויתר לו לבקשתו. לימים כשהתרגל למקום החדש התחיל להעדר יומיים שלושה מהישיבה. פעם תפס אותו ראש הישיבה ואמר לו, שמע, אתה לא לומד, לא רואים אותך בכלל. בוא נראה מה למדת. בחן אותו והוא ידע הכול, ואז אמר לו, היות ואתה יודע, איני יכול לטעון נגדך, ויצא ללא עונש.

בימים ההם מוטל חיפש איזו שהיא תעסוקה בכדי להרוויח כמה גרושים, והיה לן בוורשה בתור שומר לילה בבתי עסק. בבוקר עוד למד בישיבה, וכשלא מצא מוצא למצבו הרע חזר הביתה. כשחזר הביתה, תמיד חזר עייף, תשוש ורעב עם חבילת בגדים מלוכלכת. בבית התאושש מהר וחוזר חלילה, שוב נסע לוורשה. פעם גם ישב בבית הסוהר שלושה חודשים מבלי שאנו בבית ידענו בכלל. עד שחזר הביתה וסיפר המעשה שהיה: פולין כידוע הייתה מדינה דיקטטורית ושנאתה לכל שמץ של סוציאליזם הייתה ללא כל שיעור, וקומוניסטים הס מלהזכיר . בהגיע 1 במאי היו עורכים מעצרים לכל מי שהיה חשד כלשהו לגביו או אם היה ידע ברור על האיש. וכאן, מוטל שלנו מסתובב ברחובות ורשה ומחפש עבודה כלשהי. היה נראה כמשוטט ללא תכלית. שוטרים שחיפשו חשודים, מצאו בו ציד קל, ועצרו אותו וערכו עליו חיפוש ומצאו אצלו חוט קשירה מהחנות שבה היה עוזר לארוז חבילות. בגלל החוטים, נחשד כאילו היה אמור לתלות דגלים אדומים, נשפט ונידון ל-3 חודשי מאסר. כל אותו הזמן הוא לא כתב לנו בכלל. את הנסיעות ברכבת לוורשה היה עורך בדרך כלל בחינם, בהתגנבות לקרון. לא רק הוא, רבים כמוהו היו עושים זאת כי כרטיס עלה הרבה כסף. פעם גם תפסו אותו בעבירה זו ונזרק לכלא לכמה ימים.

בבית הספר הפולני עשה מוטל סך הכול שנה אחת בלבד. התחיל בכיתה ג׳, ובאותה כיתה גמר את הלימודים. את השכלתו הכללית רכש בקריאה בספרים ובלימוד עצמי, בזמן שלמד בישיבות. אותו דבר עשו חבריו. באותו זמן פולין רק רכשה את עצמאותה, והממשלה טרם התבססה. ולכן לא הקפידו ביותר על חינוך חובה.

אני תיארתי את הדירה שלנו על הצפיפות שבה. אבל ממולנו בצד השני של רחוב לובלסקה, שם המגורים היו הרבה יותר גרועים. גיבוב של בתים צמודים אחד לשני ובנויים ללא כל סדר וטעם. גגות שונים ומשונים מכוסים ברעפי עץ. הבתים שקועים בתוך האדמה. בכניסה לבית יורדים מהסף למטה וריח של טחב מקבל את הנכנס. אם יורד גשם, כל השטח נעשה בוצי וקשה מאוד למצוא מקום לכף הרגל מבלי לשקוע בבוץ. בימי קיץ יפים בשבתות ובחגים, האנשים יוצאים לטיל לשאוף אויר צח, ומהשכונה הזאת יוצאים כל כך הרבה אנשים שקשה להבין איך כל הבתים העלובים האלה מכילים את כל הדיירים. גרים שם מדלת העם, בעלי מלאכה כגון: סנדלרים, חייטים, סבלים, אורגי הנפות, וגם - **״יצחק יקרות״**. הוא יהודי גבוה עם זקן גדול לבן. יש לו עגלה וסוס והוא נוסע לכפרים וקונה מהאיכרים מכל הבא ליד, מה שמזדמן. פעם כמה עופות, עגל בזול, או פשתן לעשיית חבלים. איך הוא מחזיק שם גם סוס, זה פלא.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בחזית של אותה שכונה, גרים בבית אחד 3 משפחות שהנשים הן אחיות. אחת נשואה **לבנצי "הבעל קורא"** בבית המדרש. בשבתות גם הרבי מבעלז, רבי מרדכי, מתפלל באותו מנין. בנצי הוא בעל מגיה בבית הדפוס של **רבי נטע קרוננברג**. בעוד כמה זמן, מוטל שלנו יעבוד גם שם.

בתמונה מוטל וולך - אחיו של שניאור וולך עובד בבית הדפוס של קרוננברג. יושב אחרון משמאל

בנצי הזה יודע עברית על בוריה. הוא מתקן שגיאות של מחברי הספרים. בידענותו הוא האחד בעירו. עם אחד מילדיו אני לומד באותה כיתה - **אברהמל** שמו. אני נזכר, יום אחד **אברהמל** מתפאר בפני על טלאי יפה שאחותו עשתה על מעילו. עד עכשיו שלמו עבור כל טלאי 5 גרוש ועכשיו אחותו עושה את זה בעצמה. את הבגדים היו מטליאים עד שהגיעו לטלאי על גבי טלאי. האחות השנייה התחתנה עם **נטע האופה**. הוא היה גם זגג. את מעשה האפייה היה עושה בבוקר, אופה פיתות מיוחדות. את הבצק היו לשים עם הרבה פרג ואופים אותו על להבה. אבל בעיקר, התפרסם ברקיקים עשויים מקמח כוסמת. פועלים שהיו הולכים לעבודה, בדרך סרים אצל נטע, בולעים בשקיקה לפחות רקיק

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אחד. מי שטעם פעם מהמאכל הזה, לא ישכח ממנו, כאילו טעם מקצה גן העדן. אני משחזר כרגע שאני נמצא במאפייה אצל נטע ולועס מהרקיק ומרגיש גם בטעם הנפלא שלו.

המשפחה השלישית באותו בית, אב המשפחה קוראים לו **בושקלה**. הוא במקצועו קצב אטליז. קונה מפעם לפעם איזו בהמה ומוכר אותה לבעל אטליז ומתפרנס מזה בקושי. המשפחה מטופלת בילדים קטנים. והנה מקרה מזעזע שקרה למשפחת בושקלה. באחד הימים חלה אחד מהילדים בדלקת קרום המוח ונדבקו ממנו עוד שניים, וביום אחד מתו שניים מילדיו. ההורים זעקו זעקת שבר ואין עוזר. הרחוב התמלא באנשים באמצע הלילה מקולות הזעקה. הם מבקשים רחמים על הילד השלישי, ואמרו שסגולה שהוא בעצמו, האבא, יקבור את הילד השני, ובזה יציל את הילד הנלחם על חייו. האבא בוכה וזועק: איך אני מסוגל לדבר הזה. לבסוף גם הילד השלישי נפטר. המקרה הזה השאיר את רישומו החזק עלי עד היום.

בהמשך, באותו צד של הרחוב, בדיוק ממול לבית שלנו גרה **ברכה שטרן**. אלמנה, ולה 2 או 3 בנים ו-2 בנות. אחת מהם בשם **חווה** והיא בגילי, אנחנו לומדים ביחד בבית הספר הפולני. אחד הבנים חרש אילם. שמו הפרטי אנחנו לא יודעים. בקיץ טובל בנהר יום-יום, גם יודע לשחות. בזמן מלחמת העולם השניה, המשפחה ברחה לרוסיה וניצלו. שאלנו עליו, נאמר לנו שהוא מת בשנתו ברוסיה.

שכנים קרובים לנו מצד ימין הם משפחת שולדינר. כשמו כן עיסוקו - שמש בבית הכנסת הגדול. שם מתפללים רק בקיץ, כי האולם גדול מאוד ובחורף אין אפשרות להסיק אותו. שמו **שמואל יעקב שולדינר**. הוא אלמן עם בת ובן, התחתן עם אלמנה בשם **לאה קליין**, ולה בן יחיד ושמו **מנדלה**. מנדלה היה תלמיד של אבא בזמן שאבא עוד היה מלמד בחורים גדולים. בבוא הזמן, כשאני לומד בישיבה, מנדלה היה הרבי שלי בכיתה א' בישיבה. וכעבור זמן רב יותר, מנדלה התחתן עם הבת של שולדינר - **ינטה**, אחותו החורגת.

משמאלנו, הבית של משפחת **סטמפל. הזוג הרשל וורושה**. בנם הבכור **יעקב**, עלה ארצה בשנות ה-30, עבד ברכבת בחיפה והיה פעיל בהסתדרות במפא"י. הבאים אחריו: **חנה רייזל, מחלה, לייבל ופייגלה** - יחד אתנו בכיתה בבית הספר הפולני. **ומוישלה, הוא משה פלס** שהניף את דגל ישראל על הר הבית במלחמת ששת הימים. נפל במרדף אחרי מחבלים בבקעת הירדן. יהי זכרו ברוך.

לא רחוק מאתנו, גרה גיטל משיצ'יס. לא יודע שם משפחתה, כי **גיטל משיצ'יס** זה מספיק, זה שם דבר. את בעלה אני לא זוכר. יש להם בית מלון לא גדול - די קטן, בולט מהבתים שמסביבו. החזית שלו צבועה לבן, גם החלונות והדלתות. גיטל היא אשה גדולה ולה פימה כפולה וגם שמנה, לבושה תמיד נקי ועליה סינר בוהק בלבנו, מאוד קטן

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

ומעוגל. הסינר נראה לא מתאים לגודלה של גיטל, הוא קטן מדי. גיטל משיצ'יס היא נדבנית. אחרי שגומרת לבשל, לוקחת קצת מהתבשילים ומחלקת לכמה נזקקים קבועים שלה.

הזכרתי למעלה בין יתר המלאכות את אורגי הנפות. אני חייב הסבר. בזמנו היו עושים נפות לניפוי הקמח משערות סוס. בילגוראיי הייתה המקום היחידי בעולם שבו עבודה זו נעשתה והתוצרת נמכרה לכל מיני מקומות בעולם. כידוע, בעת ההיא עקרות הבית היו משתמשות הרבה בקמח שהיום קונים במכולת. העבודה עצמה מלוכלכת מאוד, כי הזנבות נלקחו מפגרי סוסים. היו רוחצים אותם בנפט. ואחרי הכול, היה נודף מהם ריח רע מאוד. את הרשת של הנפה היו אורגים כמו בד בשתי וערב. האורג יושב בתוך "כסא אריגה" (כך קראו לזה) - מן כלוב בגודל של מטר וחצי מרובע, מוציא כל שערה ושערה מתוך שפופרת, ועם קנה חלול, מניח אותה במקום הנכון ולוחץ על דוושה. וחוזר חלילה, מהבוקר עד הערב. בדרך כלל ישב ליד חלון פתוח כדי לראות יותר טוב וגם לשאוף אויר צח. העבודה נעשתה בתוך חדר מגורים. היו אלו אנשים מסכנים מאוד, עניים מרודים שהרוויחו גרושים בעבודה זו. הריח הרע לא סר מהבית גם בשבת וחג. כשהייתי ילד נעצרתי לא פעם ליד חלון של אורג כזה, ומתבונן הייתי בעבודתו עד שגרש אותי, מכיוון שהסתרתי לו את האור.

יום חמישי יום השוק. הוא חוויה גדולה לילדים, מתחמקים מהחדר ורצים לשוק-הוא ענק. עגלות אחת ליד השנייה, בקושי אפשר לעבור ביניהן. כל איכר עם מרכולתו שלו, אין להם מחיר אחיד. כל אחד קובע מחיר לפי ראות עיניו. גם מאזניים אין להם. דברים שבתפזורת מוכרים לפי דלי, גם הדלי אינו אחיד. בדרך כלל הדלי עשוי מעץ וגודלו משתנה. הכול מעורבב, ולכן עוברים מעגלה לעגלה עד שמוצאים את הדרוש. את החמאה היו מייצרים בצורת גליל במשקל של קילו או שניים. קונים לפי המשקל ביד. הגליל היה עבה באמצע ויותר דק בקצוות, מעובד יפה וטבועים בו צורת הכף מעץ כעין חצי ירח. את החמאה עטפו בעלי חזרת. יש מקום מיוחד לדוכנים, שם בעלי המלאכה היו עומדים ומוכרים את עמל השבוע - בגדים, נעליים, כובעים וכד'. אנחנו הילדים, היינו משמשים "דוגמנים" להלבשה. הכפריים באו העירה לקנות בגד לילד בגפם. הגוי מצביע על אחד מאתנו : "הילד בגודל כזה". המוכר מלביש עלינו את המעיל. אם הוא רחב מדי, המוכר מראה לגוי מלפנים, בינתיים מאחורה המוכר מכווץ בגב, ולחילופין מוביל את הקונה מאחור ומכווץ ומצמק מלפנים. ואם השרוולים נראים ארוכים מדי מבקש המוכר מהילד לכופף את היד. ואם אנחנו שבענו לראות הכול בשוק, אנו יורדים דרך רחוב צר במורד חזק ובעקלתון לשוק הבהמות.

ברחוב הזה, בחורף, מתגלשים על השלג במזחלות. באמצע הדרך, ישנו בית בד השייך ליהודי העושה שמן מזירעוני פשתן. הבגדים שלו נראים כאילו טבל אותם בשמן ממש. שוק הסוסים מתנהל על מגרש רחב ידיים. אותנו כילדים, משך מאוד לראות איך בודקים לסוס את השיניים ואת כל יתר האיברים. המוכר מוביל את הסוס כברת דרך. המובילים עוקבים אחרי הליכת הסוס וגם אחרי הריצה שלו. כאן מתגודדות שתי קבוצות. אחת - החברים של המוכר, והשנייה - של הקונה. זו ממתיקה סוד למוכר, וזו - לקונה. אחרי שהמוכר קבע מחיר, הקונה מכה בכף ידו ומציע סכום יותר קטן. המוכר מציע סכום אחר, עד שמגיעים לעמק השווה והעסקה נעשתה. עכשיו כל חבורת היועצים והמבינים של שני הצדדים מוזמנת לבית מרזח. כאלה נמצאים בשפע מסביב לשוק וכולם כמעט שייכים ליהודים. את הבירה, הוודקה והדג המלוח הכבוש מוכר היהודי. את בשר החזיר והנקניקים מוכר גוי המועסק על ידי היהודי. דרך הדלת הפתוחה של בית המרזח, מתפרצים קולות שירה של שיכורים השרים למישהו שיר ליום הולדתו ומאחלים לו מאה שנים נוספות, וגם

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אדים של המשקאות הזולים מעורבים בעשן סיגריות וטבק זול. אחרי כל ההמולה הזאת, יש ומוכר הבהמה נוכח לדעת שנשאר כמעט בלי כסף. יש והחגיגה נגמרת בקטטה, והמוכר מגיע הביתה בלא כסף ובלא סוס. יכול להיות שבפעם הבאה הוא יתלווה למוכר אחר וישתתף בחגיגה שתבוא.

ביום השוק עקרות הבית מצטיידות בדברי מאכל לכל השבוע. הכפריים קונים בחנות מה שאין בכפר. תושבי הכפרים הקטנים קונים סוכר, נפט, מלח וכד'.
בכפרים אין עזרה רפואית, וגם לצורך זאת באים העירה. בבילגוראיי הייתה מרפאה מטעם הצלב האדום ואנשי הכפרים קיבלו עזרה רפואית והדרכה בלי תשלום. בקיר ממול הכניסה היה תלוי פלקט גדול ועליו כתוב באותיות גדולות: מה תוכל להשיג בעד 60 אגורות? כוסית וודקה, 10 ביצים, חריץ גבינה, נתח בשר וחמאה.

הכפריים היו שתיינים, ובחורף, כשאין עבודה בשדה, היו מייצרים כל מה שניתן לעשות מעץ. את העץ כרתו מבלי לשלם עבורו, פשוט גנבו. ביום השוק הביאו את תוצרתם: שרפרפים, סולמות, סלים קלועים מזרדים, משטחים למליחת בשר ולכתישת בשר לקציצות. בזמנו היו כותשים בשר ודגים בקופיץ ובמטחנה ידנית. את הקופיץ הכפריים יצרו מסכין משומש של מחרשה. את כל זה מכרו בזיל הזול רק כדי להשיג בקבוק וודקה. פעם קנינו סולם עבור הבית. הוא היה כל-כך גדול שהיה מגיע מהקרקע עד לקצה הגג. אני מעריך את אורכו ב 10-8 מטר. בדרך כלל נדרשו שני סולמות, האחד כדי לעלות עד הגג והשני - כדי להגיע מהגג עד לארובה. מבינים יודעי דבר העריכו, שהגוי עבד על הסולם כשבוע ימים, ומכר אותו במחיר בקבוק משקה אחד.

באותה מרפאה גם אני ביקרתי כשהלכתי לבית הספר. באחד הימים חליתי בדלקת עיניים. השמורות נדבקו אחת לשנייה מבלי יכולת לפקוח אותן. במרפאה טיפל בי מנהל בית החולים. הוא התנדב פעמיים בשבוע לטפל בחולים ללא תשלום. המרפאה הייתה סמוכה לבית הספר, ובהפסקות רצתי לקבל טיפול. הרופא הזה זכור לטוב, הוא ריפא לי את העיניים. יום אחד חבשו לי את עין ימין, וכעבור שלושה ימים חבשו את עין שמאל וחוזר חלילה. את התחבושות לא זרקו חלילה. הייתי חייב להביא את התחבושת הרזרבית מכובסת ומגוהצת בכל פעם שבאתי לטיפול. מזה אפשר ללמוד באיזו חסכנות חיו בני האדם.

על הסולם הגדול היינו מתעמלים ומנסים לעלות עד קצהו בלי עזרת הידיים אלא בעזרת הרגליים בלבד. או לחלופין-לעלות רק בעזרת הידיים מתחתית הסולם עד הגג. היינו נתלים על השלבים או אוחזים בידינו בשני עמודי הסולם ומתנענעים ימינה ושמאלה ובאותו זמן מעבירים יד אחת כלפי מעלה. הדוד שמחה, צעיר הבנים של סבא טדי, היה גם כן מתעמל על הסולם. גם הוא היה מלמד, וצריך לחלץ את העצמות. לאבא שלנו היה תחביב - לחטוב עצים.

בקיץ אחרי חג השבועות התחילו להתרחץ בנהר. היה זה תענוג חינם אין כסף, ובכל רגע פנוי היינו שם, גדולים וקטנים. הנהר היה קרוב מאוד לבית. לידו בנו מגרש ספורט, מגרש טניס ובריכת שחייה. הקימו סכר בכדי להעלות את המים מהנהר כדי למלא את הבריכה. הכניסה לכל המתקנים הבנויים עלתה כסף. אנחנו הסתפקנו במימי הנהר העמוקים שליד הסכר בלי תשלום.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בבילגוראיי הייתה מסורת רבת שנים. בן היה יורש את המלאכה מהאב, והחנווני היה מוריש את חנותו לבני משפחתו, ולא היו פורצי גדר שישנו את עיסוקם. העיירה הייתה זקנה עם הבתים הבנויים עץ, האפורים רובם, נוטים ליפול. כנראה האנשים הסתפקו במועט - בלחם לאכול ובבגד ללבוש, ואת כל השבוע בילו בעמל לכבוד השבת.
מוסדות הדת והצדקה של הקהילה היו מסודרים כדבעי. כמעט כל ילד יהודי היה בא לבית המדרש אחרי בית הספר להתפלל וגם לבלות ולהשתולל עם יתר הילדים.

היה נהוג מימים ימימה כי בעת צרה, פורענות או מגיפה, היו מחתנים בבית הקברות זוג אומללים לשם סגולה להפסקת הצרה. לא רחוק מאתנו גר זוג כזה. היא הייתה אילמת חרשת והוא - חסר דעה. קראו לו חסקלה.

בילגוראיי, עיר שבה הזקנה ניכרת לפי הבתים הבנויים עץ ולא מטופחים מבחוץ. בפנים הבית הצפיפות היא מעל ומעבר. לא לכל ילד יש מיטה לישון בה, ובערבים כשבאה העת לישון, מתחילים להציע מקום למנוחה. במקום מיטה אמיתית - כסאות ודרגשים, אם הם רק בנמצא. ואם נולד ילד חדש, ימצא את מקומו בעריבה שבה לשים את הבצק ללחם. בבילגוראיי חיו לפי מסורת של הרבה שנים. חיים צנועים מאוד. ממש הסתפקו במועט. על כל דבר שקנו, חשבו קודם אם ההוצאה אפשרית. כנראה שאורח החיים שאני זוכר נמשך הרבה שנים ללא שינוי.

אני זוכר את התפריט של האוכל. כל עונה עם המאכלים המיוחדים לה. עיקר הדאגה הייתה לארוחה הגונה לשבת ולחג, ועל כך עמלו כבר מאמצע השבוע. בימי הקיץ אכלנו פירות בשפע, וגם הכנו מיצים וריבות לימי החורף. פירות יער היו בשפע, ובהם היו ממלאים כיסונים מבושלים או אפויים בתנור. גם נטע, האופה ממולנו, אופה אותם. סימנים מובהקים לעונת האוכמניות הם זאטוטים בכותנות קצרות, חשופי שת, מרוחים במאכל השחור מכף רגל ועד ראש. הם משחקים על הכביש בלי פחד עד השעה אחת בצהרים. אז תבאנה האמהות ותאספנה אותם הביתה, כי האוטובוס הנוסע לעיר פרמפול עובר דרך הרחוב שלנו ובטוח יותר לפנות את הרחוב עד שהאוטובוס יעבור.

אני זוכר כמה דמויות מהרחוב שלנו. אני לא בוחר בהם, לא משנה אם היו אלו אנשים חשובים. חשוב רק שיהיו מוזכרים כי מי עוד יזכרם. הם הרי חלק מבילגוראיי. אני זוכרם כנער. על גבעה ריקה שלא הייתה בנויה ברציפות כמו כל הרחוב, שם גר **אִיצֶ'לֶה קצב**. כנראה היה פעם קצב ועכשיו הוא עגלון. יש לו שני סוסים קטנים, נראים כמו תאומים בצבע חול, והוא מוביל חול לבנייה מן הנהר. אִיצֶ'לֶה איש גדול בעל גוף. דמותו נחרטה בזיכרוני. בשבת קיצית אחת אחה"צ ראיתי אותו מוביל את סוסיו להשקותם בנהר. הוא מוביל אחד בימינו ואחד בשמאלו. בבגדי שבת הוא נראה משכמו ומעלה. על ראשו כובע שבת. הרחוב שקט מאוד. רק טפיפת הפרסות של הסוסים נשמעת על הכביש, וכאילו אִיצֶ'לֶה מדגיש את השבת עם הליכתו השלווה. המנוחה נראית על פניו.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בשכנותנו גר **אליעזר זקן השוחטים**, מתוך השלושה הגרים בבילגוראיי. והנה עוד מנהג ממנהגי בילגוראיי: בחודש טבת, השוחט היה לוקח לעצמו רגל אחת מכל אווז שהיה שוחט. הייתה גם אפשרות לפדות את הרגל ב-5 גרוש כופר, שאם לא כן, היה סיכון באכילתה. כנראה היה זה מנהג קדום.

אם אני חוצה את הרחוב באלכסון קצת ימינה, אני מגיע לביתו של **פישלה מחצ'יס**. גם הוא, בדומה לאיציק, רוכל בכפרים בסביבה, ובעיקר מביא משם דברי חלב. סוסו לא מהאבירים. בקיץ, לא אחת אני נשלח אליו וקונה בכמה אגורות חלב חמוץ, בעיקר בתשעת הימים של חודש אב שבהם לא אוכלים בשר. באותה עונה נמצאים בשפע תפוחי אדמה קטנטנים עגולים שקליפתם יורדת במגע אצבע. תפוחי אדמה אלו יחד עם החלב של פישלה נבלעים בקלות יתרה ומשביעים במחיר אגורות בודדות.

הבית השכן לביתו של פישלה שייך **לדוד פורר**, הוא מן היפים ברחובנו. בנוי לבנים ומטויח לבן. החצר גדולה, ובחלקה גן ירק שמטפח דוד פורר בעצמו. הוא מגדל ירקות לצריכה ביתית. בחצר של משפחת פורר שני בתים. בבית הראשון נמצאת קופת חולים. זהו מוסד ממשלתי שאותו מנהלת רופאה יהודיה. שמה הוא דוקטור פוטוקר. הבית השני קטן יותר, ובו גרה משפחת פורר עצמה. שכניו של דוד פורר הם **יונה אקרמן** ומשפחתו. גם להם בית מטופח עם עצי פרי. החצר מגודרת בגדר גבוהה והפרי נראה מחוצה לה . הוא מגדל גם ענבים - פרי נדיר בסביבתנו.

יונה אקרמן כותב בקשות למוסדות ממשלתיים ועל כך פרנסתו. הוא יודע את השפה הפולנית על בוריה ובזה הוא מפורסם. סיפרו על שני מנהלי בתי הספר הפולניים שהתווכחו ביניהם על בעיה בדקדוק הפולני. יונה אקרמן פסק ביניהם ופסיקתו התקבלה ללא עוררין. ואם כבר אנו מדברים על משפחת אקרמן, יש לי סיפור שישקף קצת את החיים בבילגוראיי. באחד הימים, ואני רץ יחף בדרך לבית המדרש, עוצרת בעדי **שרה'לה אקרמן**: "יינגלה, יינגלה, תשאל בשמי את הרב שאלה". אני התביישתי לסרב והיא שמה על כפי תרנגולת שחוטה גדולה מאוד. אני הולך **לדיין רבי איצ'לה**, לא לרבי מרדכי, כי כך לימדו אותי בבית. וההסבר פשוט: **רבי איצ'לה** היה מעמך, חי בצניעות, הבין יותר לליבו של האדם הפשוט והשתדל בכל דרך שלא תהיה להכשיר את המזון. ופה אני חייב הסבר. עופות ניתן היה לקנות רק בשוק. הכפריים שהיו מגיעים העירה ביום השוק שמו את העופות על העגלה. וכדי שלא יברחו, עקדו להם את הכנפיים ואת הרגליים, לא במשנה זהירות. וכך קרה שלעוף נשבר אחד האיברים. עקרת הבית שהביאה את העוף השחוט הייתה בודקת טוב טוב אם העוף שלם. עוף שאינו שלם הוא טרף. אם היו קונים ברווז, היו בודקים אם המעיים אינם מנוקבים. רבי איצ'לה בדק את התרנגולת ונאנח. הכה בידו על מצחו וניסה להוריד מהמדף ספר אחרי ספר אולי בכל זאת ניתן להכשיר את העוף. כאן התערבתי ואמרתי: "רבי איצ'לה, העוף לא שלנו, הוא של שרה'לה אקרמן" מיד הוקל לו והוא אמר: "תגיד לה שהעוף טרף".

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בצומת הרחוב שלנו והרחוב של השול-הוף נמצא **בית המרזח של יודל**. את שם המשפחה או הכינוי שלו איני זוכר. לבית המרזח עולים ב-3 או 4 מדרגות שעשויות עץ מ-3 צדדים. בתוך בית המרזח המולה גדולה וריח של וודקה ודג מלוח כבוש. יודל לא מוכר בשר חזיר ותוצרתו. בבתי מרזח אחרים היה גוי שמכר מוצרים אלו. באו אליו כאלה שהרוויחו מעט כסף ביום השוק וחייבים להסתפק באוכל יותר צנוע וכמו כן בשתייה ולא בסביאה.
ברחוב שלו נמצא בית כנסת קטן של חסידי רודניק, בנוי מעץ במצב טוב כמעט חדש. בחצר הבית מתגורר זוג זקנים. הוא משמש כשמש של בית הכנסת וקברן. שמו הוא **מנדל קברן**. הוא בעל הדרת פנים ובעל גוף, זקנו הלבן מוסיף למעמדו אבל ילדים אין להם.

הרחוב שלנו חוצה את העיר לכל רוחבה החל מרחוב 3 למאי, רחוב קושצ'ושקי ועד לנהר. זה כל רוחב העיר כולה. מבית המרזח של רבי יודל ממשיך הרחוב במורד עד לגשר שעל הנהר. בדרך אנו עוברים את הנפחייה של **האחים שכנא ועוזר**, וכילדים, אנו עוצרים כאן להתבונן במלאכתם. הם מפרזלים רגלי סוסים אבירים המושכים את המזחלות ועליהם עצי אורן גדולים מאוד אשר כורתים אותם רק בחורף. מדוע? כי יש גם יערות בוציים ורק כשהביצות קופאות ניתן להוציאם. למה אני מזכיר את האחים הנפחים? פשוט מאוד, אני רואה אותם כמו שהם, ואהבנו לראות אותם בעבודתם איך הם מרסנים את הסוסים החזקים ומטפלים ברגליהם. שכנא ועוזר הם אנשים גבוהים עם זרועות שריריות חזקות. הם גם חלק מחבורה אשר פוקחת עין על הנעשה בשוק. אם יש כפרי משתולל וצריך לרסן אותו, יחד עם שותפים כמו קצבים עגלונים וסוחרי סוסים, עולה בידם להרגיע את חמומי המוח.

כל הדיוקנאות האלה אין בהם משהו מיוחד אבל הם טבועים בזיכרוני. כמו כן אני לא יכול שלא להזכיר את **ר' מרדכי יוסף**, איש תלמיד חכם שהיה מחבר ספרים בענייני דת. הוא היה נכה, לא יכול ללכת ברגליו. כל גופו היה מעוות והנכדים היו מביאים אותו בעגלה לבית המדרש מדי יום. הנכדים הביאו לבית המדרש גם את השכן של ר' מרדכי יוסף, והוא בחור צעיר חכם ופקח, אבל רגליו לא נושאות אותו והוא מוצא נחמה בלימוד בבית המדרש. אני חוזר וכותב על בית המדרש כי נוסף על כך שהיה מקום מקודש לתפילה, היה גם מקום להתעדכן בחדשות או לבקש עצה מאדם חכם יותר . בבית המדרש הייתה דריסת רגל לכולם מקטן ועד גדול. שידורי הרדיו רק התחילו להתפתח ועיתון קנו בשותפות שניים או שלושה אנשים. כל אימת שבאתי לבית המדרש ראיתי גם את סנדר. שקראו לו **סנדר-רב**. הוא בחור לא צעיר, כבן ארבעים. נחשב עילוי. גמר את ישיבת חכמי לובלין בתואר רב. סנדר חיכה וקיווה לשידוך ממשפחה מכובדת ועשירה והנה אתרע מזלו ולא השיג את מבוקשו. היה לו זקנקן מטופל בקפידה והוא היה לבוש ללא רבב. הוא לא ישב ליד שולחן עם ספר פתוח, אלא היה מתהלך הלוך וחזור . לעתים היה מוריד מהמדף ספר, מעיין בו ומחזירו למקומו. סנדר נחשב ללמדן הגדול בבית המדרש. בין הצעירים יותר בבית המדרש, בגילו של מוטל, היה בחור בשם **ברוך משה**. ברוך משה היה מסוגל לחקות כל רב, לחזור על דברי התורה שלו ליד שולחן השבת בטוב טעם, ולא לטעות כהוא זה. בכך היה משעשע את החבר'ה שהיו משתעממים ליד הגמרא הפתוחה.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

יש עוד כמה דיוקנאות מבית המדרש שאני רואה אותם בדמיוני כאילו הם חיים, אבל לא ארחיב עליהם את הדיבור.

כאן אני חייב הסבר על חסידות ועל רבנים.
לפני השואה החסידות הייתה נפוצה מאוד בפולין, במיוחד בעיירות הקטנות. שם החסידות היה על שם העיר שבה התגורר הרבי. למשל: הרבי הרודניקר על שם העיירה רודניק או טשורקובר או טריסקר או רדזינר וכיוצא בזה. הרבי היה גר בתוך חצר גדולה עם בית מדרש משלו, מקווה ועוד כמה בתים מסביב. בימות החורף בדרך כלל החסידים היו נוסעים לרבי. היו מתאספים כמה חסידים ביום חמישי בלילה, שוכרים עגלון עם זוג סוסים. הנסיעה עצמה הייתה חוויה. עברו דרך היערות בשלג בלילה, קצת פחדו מחיות רעות ומגזלנים, וסוף סוף הגיעו לחצר של הרבי לקראת השבת. מכל מנה בארוחה משאיר הרבי שיריים, דהיינו, מחלק לכל אחד עם הכף אוכל לתוך היד וזו סגולה למזל והצלחה. בין מנה למנה, החסידים שרים ומזמרים ובין זמר לזמר הרבי אומר דברי תורה ובדרך כלל גם מפרש את פרשת השבוע. הסעודה נמשכת עמוק אל תוך הלילה וגם למחרת במוצאי שבת, החסידים נפגשים עם הרבי ביחידות לתנות את צרותיהם. מי על קשיי פרנסה, מי על בריאות לקוייה, ומבקשים עצה ומזור. הרבי כותב על פתק דברי ברכה לחסיד. החסידים נפרדים מהרבי בדרך כלל עם השארת שי כספי. כול אחד לפי יכולתו.
בין הרבנים ישנם כאלה החיים ברווחה בחצר גדולה כמו עשירים, אלה המפורסמים. החסידים שלהם בעלי יכולת ותומכים ברבי ביד רחבה. גם בענייני עסקים מתייעצים עם הרבי ואם העסקה מצליחה, גם הרבי מקבל את חלקו. יש גם שהרבי נוסע אל החסידים שלו.

בימי החורף הלילות ארוכים, ויש שהות לערוך את שולחן השבת כהלכתו. מדברים דברי תורה ואוכלים את השיריים כנהוג. את הרבי מארחים בבית המדרש בליל שבת אחרי הסעודה. בית המדרש מתמלא בעלי בתים הבאים לשמוע דרשת הרבי וגם לגמוע בירה ליד הרבי והחסידים. בין הבאים הייתי נוכח עם אבא ועוד הרבה ילדים. החוויה היא בלתי נשכחת ונשארה בזיכרוני.

החסידות נוסדה לפני כשלוש מאות שנה ע"י ר' ישראל הבעל שם-טוב ז"ל בקיצור הבעש"ט. לתקופה הזו קראו צוק העתים. הייתה זאת עת צרה ליעקב. בשנים ההן פשטו קלגסיו האוקראינים של חמילניצקי על העיירות בפולין ורצחו יהודים בלי רחם, טף נשים וזקנים, באכזריות שכמותה נראתה רק אצל הנאצים. הבעש"ט שם לו למטרה להתמסר לפשוטי העם וללמד אותם תורה ואת ההתנהגות היאה ליהודי. היה עובר מעיירה לעיירה ובבית המדרש מטיף להיות שמחים. אף על פי שהזמנים קשים מאוד, לא ליפול לעצבות ולקוות לימים טובים יותר. הבעש"ט קיבץ סביבו חבורת תלמידים שעזרו לו, ולאט לאט התגבש אורח חיים חסידי שלא היה ידוע מקודם. אצל היהודים, המלה "עם הארץ" היא מילת גנאי חריפה. היו מיחסים אותה לקשי יום, לבעלי מלאכה פשוטים שעבדו קשה לפרנסתם כל השבוע או לאלה שהיו גרים רחוק מישוב, כגון בעלי בתי מרזח או עגלונים שהתעסקו לפרנסתם עם גויים כפריים ומגושמי אופי. ביום שבת בבית המדרש החסידים מצאו דרך חיים נאותה יותר.

אני בישיבה נמצא כמעט 3 שנים. אני בין הגדולים, לומד ולא לומד. אני כבר לא ילד וחושב כמו מבוגר על תכלית. עז

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

רצוני ללמוד נגרות. העץ משך אותי מאז ומתמיד. מהעצים ביער הגדלים ישרים כסרגל וזוקפים את צמרותיהם אל על, ועד לעצים כרותים למיניהם. בבית הספר שיעור המלאכה היה תמיד לימוד עבודה בעץ. קשה היה להשיג כלי עבודה בשיעור כי לא הספיקו לכולם - כל דאלים גבר. אם לא הצלחתי לקבל כלי עבודה הייתי הולך אחרי בית הספר לבית המלאכה של **מאיר הנגר**. נתתי לו סיגריה וקיבלתי ממנו מה שרציתי. הוא היה ממש אומן. נגר בחסד עליון. כל הנגרים בעיר למדו אצלו, עד שהצטרכו להרוויח כסף. אז עזבו אותו, משום שלא היה לו כסף לשלם. במקומם באו תלמידים חדשים וחוזר חלילה. אני את רצוני בינתיים כובש בתוכי. עם היותי לנער אחרי בר מצווה, לבי לא נתן לי לגלות לאבא שאני רוצה ללמוד נגרות. הבנתי שזה יצער אותו. הוא רצה שאני אמשיך ללמוד תורה. אני חיכיתי שיאמר לי: "אולי תלמד מקצוע". הזמן עשה את שלו וגם אצל אבא הבשילה החלטה, אם כי לא בשמחה רבה אלא כרע במיעוטו. וביום אביבי אחד אבא אומר לי בפשטות: "אתה רוצה להיות נגר? בסדר, אבל בתנאי שבשבתות אנו נמשיך ללמוד בבית המדרש". עניתי בחיוב. התאפקתי מלהראות התלהבות יתרה שמא יפגע מכך.

התחלתי לעבוד ב-1 במאי, 1937 - יום חג הפועלים. אני עוד מעט בן ארבע עשרה שנים. אני שוליית נגרים. למאמן שלי, או כפי שהוא נקרא, בעל הבית, קוראים אפרים. הוא נשוי טרי לשכנה שלנו. והיתרון בכך הוא, שאני פטור מעבודות צדדיות כגון עזרה בבית וכדומה. באותה תקופה היה מקובל לנצל נערים הלומדים מקצוע לאו דווקא בעבודות הקשורות בלימודי הנער. אבא סיכם עם המעביד שלי אפרים שעד סוכות אלמד בחינם ומאז והלאה אקבל תשלום כלשהו. אפרים לא עמד בדיבורו ורצה שאעבוד בחינם חצי שנה נוספת. אבא לא הסכים. המעבר מבית הספר והישיבה לעבודה היה ציון דרך בחיי. לא רק אני הרגשתי בוגר שילדותו נשארה מאחור, גם הסובבים אותי כאילו אמרו כך.

הבנתי את אבא. היה לו קשה להסכים שאני והוא יחד נשבור טבעת בשושלת סבא טדי, שכל בניו היו מלמדים. משום מה היה מקובל בזמן ההוא לא לראות בעל מלאכה בעין יפה. הסוחר נחשב למיוחס. אפילו חנווני זעיר, למרות שהיה עני, היה מקובל יותר מבעל מלאכה. אומנם הדעת נותנת אחרת. הרי איש עובד, ידיו נקיות מבחינת יושר צדק ואמת. לא כן סוחר, ייתכן ולפעמים הוא עלול להיכשל בדברים האלה. גם בדברי חז"ל יש הרבה יחס טוב והמלצות לעבודה. כגון: "מי שלא מלמד את בנו אומנות, כאילו לימדו ליסטות". או: "שנא את הרבנות ואהוב את המלאכה". מדברי רבי עקיבא: "פשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות".

אני התחלתי לעבוד בלבוש החסידי, דהיינו, גלימה ארוכה וכובע עגול עם מצחייה קטנה שהיה מיוחד ליהודים במקומותינו. מובן שהיו לי גם פאות. פעם אחת עבדנו אצל גוי מכובד והוא הופתע לראות אותי, נער חרדי לומד נגרות, והחליט לצלם אותי.

עברתי לעבוד אצל משה הנגר, הבן של מאיר הנגר הידוע (שהזכרתי למעלה). הוא כבר משלם לי מעט כסף. אני עובד 12 שעות ביום כמקובל, לומד בשקידה, ונהנה מהעבודה. התחילו לדבר על מכירת הבית, כולם כבר הסכימו לזה היות והמקום צר גם לשני הדודים. ואכן נמצא קונה ששילם מחיר טוב של 5000 זלוטי. שני הדודים מקבלים כל אחד 2000 זלוטי ואנחנו רק 1000 היות וחדרנו היה קטן מאוד. הקונה עשה שיפוצים בבית, ובאותו זמן אנחנו שכרנו דירה מפולני - גוי עשיר ומכובד ברחוב מעורב של יהודים וגויים. באותה חצר גרו עוד שתי משפחות - יהודית ונוצרית. כולם אנשים נחמדים. היו לנו שני חדרים קטנים מבהיקים בלובנם וגם חשמל היה בבית. היינו נפעמים מרוב הרווחה שזכינו בה

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03-6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il **פקס: 03-5718129**

פתאום וקיווינו שהמזל יאיר לנו להבא. החצר כאן הייתה גדולה מאוד, זרועה בפרחים ועצים. מאחורי הבית היה גן עצי פרי ובאר מים, ומאחוריו השתרעו שדות מעובדים עד פאתי היער. אנשים קינאו בנו בשל הדירה שזכינו בה. אני למדתי לעבוד ועשיתי מיטה שנקראת ביידיש בנקבטל. דהיינו מיטה שהיא גם ספסל. זוהי מיטה שבתחתיתה שתי מגירות למצעים ומעליהן מגירה לאורך כל המיטה שיש בה מזרון ובמידת הצורך אפשר להוציא את המגירה ולתת לעוד ילד לישון בה. המיטה מכוסה עם פלטת עץ. ביום יושבים על המיטה וילדים משחקים עליה. מקומה של המיטה במטבח. בבתים עשירים ישנה בה העוזרת. אצלנו אני, וכך בדרך כלל אני מאוד שמח בה.

באותו החורף קרה לנו דבר נורא. הניה שלנו – אחותי, חלתה פתאום בשיתוק של מחצית הגוף השמאלית. והיא בסך הכול בת 23, בחורה יפה ונבונה. אנחנו אובדי עצות. כולנו הוכנו בהלם. היא הובהלה לבית החולים וכעבור יומיים מודיע לנו המנהל שאין באפשרותו לטפל בה היות והתנאים כאן אינם נאותים ולכן הוא מציע לנו להעביר אותה לבית החולים האוניברסיטאי בעיר לבוב שבה למד, ונתן לנו מכתב המלצה. רבקה והדוד שמחה העבירו אותה לבית החולים. היא שהתה שם חצי שנה. באותם הימים אין טלפון כמו היום, ולא פשוט להיוודע מה שלומה. לנסוע עולה הרבה כסף, שאנחנו לא משופעים בו, לכן נשאר לחכות ולקוות למכתבים ממנה אחרי שתהייה מסוגלת לכתוב. היה זה חורף קשה עבורנו. גם מוטל וגם רבקה חלו, ואני ניהלתי את משק הבית. בישלתי, ערכתי קניות ורבקה מהמיטה נתנה הוראות איך לעשות ומה. אחרי שרבקה החלימה חזרתי לעבודה.

אני רואה פירות בעבודתי וגם משה בעל הבית שלי. הוא מבטיח שבזמן השני, דהיינו אחרי פסח, אקבל שישה זלוטי לשבוע, זה כבר משהו. אצל משה עובד אחיין שלו, מתלמד כמוני. האחיין בחור גדול וחזק. הוא לא הלך הרבה זמן לחדר ולכן גדל יפה... כך אומרים אצלנו. כמו כן עובד אצל משה גם גוי אחד - נגר מומחה. אנחנו עובדים עכשיו אצל אחד בפינת הרחוב שלנו. יש לו בית מרזח ואנו מוסיפים עבורו חדר (מעץ כמובן). עבודה מעין זו עושים גויים מומחים לזה, אבל משה יודע גם את העבודה הזאת (משה יודע גם לתפור נעליים, ואביו מתקן גם שעונים פרט לעבודתו בנגרות). אנו בונים את החדר מקורות עבות. פינות הבית מחוברות זו לזו בכעין שיניים. שיטת בניה זו מאוד מתוחכמת ונקראת "וונגל". משה משאיר אותי לבד ומבקר מפעם לפעם. אני מכין את החלקים בתוך מחסן של בעל הבית. מעבר לקיר בחצי השני של המחסן כלואה אישה משוגעת, כל היום היא מקללת, ויש והיא מתפרצת ומגבירה את קולה דרך החלון ואני מפחד.

רישומי מבילגוראיי הם רישומיו של ילד וכותב אותם זקן. כל עולמי - הרחוב שלנו. הנהר הטוב הזה, היער מסביב עם האוויר הצח, בית המדרש וכל הכרוך בו, החגים עם המנהגים והמאכלים שלהם. מסורת עתיקה של שבט יהודי אשר חי בצניעות וביושר ולא הזיק לאף אחד. בעמל כפיים השיג את לחמו, עד שבאו רוצחים ושרפו והחריבו את ביתו. זה לא החורבן הראשון, גם לפני 300 שנה קלגסיו של חמילניצקי רצחו ושרפו, אבל הפעם זה היה סופי.
השנה היא 1939. כבר לפני שנה התחילו לחשוש שמא תפרוץ מלחמה, אחרי שהיטלר תבע מצ'כוסלובקיה שתחזיר לו שטח שכאילו שייך לו. היות ואירופה כולה רצתה למנוע מלחמה, קיבל את מבוקשו בהתערבות אנגליה. השנה התחיל היטלר לאיים גם על פולין.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

באחד בספטמבר 1939 התנפל עלינו היטלר לפתע פתאום. היה זה יום שישי. כשחזרתי הביתה מהעבודה שמעתי פיצוץ וראיתי מרחוק ענן אבק מתרומם באוויר מכיוון הבית שלנו. התחלתי לרוץ מבוהל. הגעתי הביתה והוקל לי. לא נפגע איש בבית, קיר אחד נסדק. נראה לי שבאותו יום אספנו כמה חפצים נחוצים והלכנו לביתו של הדוד ישראל מאיר, כי פחדנו שהגרמנים יפציצו שוב. הבית שלנו היה קרוב מאוד לכנסיה שהייתה גבוהה מאוד והיוותה נקודת ציון חשובה. מאותו יום לא חזרתי לעבודה. המלחמה התחילה לתת אותותיה בכל. התחיל מחסור בכל מיני מוצרים הכרחיים. התחילו להגיע פליטים מאזורים קרובים לגבול גרמניה. הם רק עברו והמשיכו מזרחה לגבול הרוסי. באותם הימים מכונית הייתה דבר יקר המציאות. רוב הפליטים נסעו בעגלות רתומות לסוסים, אחדים סחבו איתם עגלת יד, חלק הלכו ברגל עם תרמיל על גבם. כמה מכוניות נשארו תקועות בעיר ללא דלק. הבעלים ביקשו להחליפן בעגלה עם סוס, ולא היו קופצים על המציאה. היה עגום לראות איך אנשים משליכים דברי ערך אשר בימים כתיקונם היו שמחים בהם ועכשיו הפכו לעומס, למטרד, לכאב לב. באחד הימים פרצה שריפה בבית המרחץ וכעבור דקות אחדות בעוד מקומות בסביבה. אנשים רצו לכבות עם דליים, וגם מכבי האש פעלו. הגויים האשימו את היהודים בכך שהשריפה פרצה בגלל בית המרחץ. זה לא היה נכון, לא הדליקו אש בבית המרחץ. זו הייתה פשוט הצתה זדונית בכדי להאשים את היהודים. התברר בהמשך שפרצו דליקות בהרבה מקומות בעיר. הגרמנים החדירו מרגלים בתור פליטים והם שהציתו. אחדים מהם נתפסו ונורו. בפרוץ הדליקה אבא אמר לי: "בוא נלך הביתה ונוציא מה שנוכל". אני חשבתי שזה מיותר ללכת כל כך רחוק כי לא ידעתי שבקצה השני של העיר משתוללת שריפה. תוך זמן קצר ראינו כי כל העיר בוערת. כשהחלטתי ללכת אחרי אבא כבר לא יכולתי, כי מסביב לבית של הדוד התפשטה שריפה. כולנו עמלנו ללא הרף להציל את הבית. שפכנו מים ללא הפסק על הקירות כדי לצנן אותם. החום היה חזק מאוד. את המים שאבנו מהבאר שבחצר ובסוף מהנהר בדליים. ראינו איך הבית ממולנו בעבר השני של הרחוב מתחיל לבעור. תוך דקות נשרפו העציצים על אדן החלון והלהבות אפפו את כל הבית. עץ גדול עם עלווה ירוקה נכנע תוך דקות ספורות יחד עם הבית. היה זה מחזה אימתני. תוך דקות ספורות נהפך הכול למאכולת אש. הבתים נשרפו כאילו היו קופסאות קרטון. לפתע נגלה לעינינו הרחוב המקביל כי כל הבתים שהסתירו אותו אינם עוד. עם רדת הלילה נראו מדורות מדורות. כל בית -מדורה. כל בתי הכנסת ובניני הציבור היו ואינם עוד.

למחרת בבוקר הלכתי עם אבא להביא את החפצים שהציל מהשריפה. בדרך עברנו ליד הבית שהיה שייך לנו עד לפני שנה. האיש שקנה אותו שיפץ אותו מהמסד עד לטפחות. חוץ מהקירות הכול היה חדש. הבית הושכר חלקית לדייר אשר הספיק לגור בו יום או יומיים. ראיתי את בעל הבית אוסף חלקי פרזול שנפלו מסביב לקירות הערומים. הבטתי בפינה השמאלית של הבית היכן שהיה ממוקם החדר שלנו, ומתחתיו המרתף שבו היו לקראת השבת שמים את הדגים להקרשה ואת החלב החמוץ לסעודה השלישית.

בתחילת הרחוב הקודם שלנו (לובלסקה) נמצא כפי שכתבתי קודם השול-הוף שנשרף כולו. אחריו נשאר עומד על תילו אולי עוד בית אחד ואחריו הבית של הדוד. מכאן והלאה נעצרה השריפה בצד הזה של הרחוב. ממול, הכול עלה בלהבות. בהמשך הרחוב היו גרים גויים. זה היה רחוב פסטורלי שנקרא בפולנית רחוב הגנים. לכל בית הייתה חצר גדולה עם גורן וגן עצי פרי. מכאן והלאה השתרע אחו עד לנהר. באחו נהגו יהודים לקשור עזים לכלונס בחבל ארוך כדי שיוכלו לרעות בעשב. ליד הבית של הדוד ישראל גדל עץ אשה ענק וישר. הדוד מכר את העץ לכריתה, לי היה חבל, הבנתי מה ערך לעץ

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

יפה כל כך בחצר. למחרת השריפה באו קרובים ומכרים וביקשו להשתכן בגורן והדוד הסכים. מתחת לרצפת הבית היה מרתף גדול והיו שהחביאו בו סחורה שהצילו מהשריפה. עוד ימים היתמר עשן מתחת לחורבות עד שהגשם כיבה את האש סופית.

בלילות כששכבנו לישון, שמענו הדי יריות תותחים שהלכו והתחזקו. כנראה שהגרמנים לא רחוקים מאתנו ויש פחד ואימה מהבאות. בעיר מתהלכות שמועות משמועות שונות ואין יודע איזה נכונות. הצבא הפולני נוחל מפלות ונסוג ללא הרף. הכניעה היא עניין של ימים. שורר בו תוהו ובוהו. הצבא לא מסוגל לגייס את המילואים. הגרמנים מפענחים כל סיסמה, וכל מפגש סתר של המילואים היה ידוע להם מראש, והם הפציצו אותו מהאוויר.

היום יום שישי, שבוע לפרוץ המלחמה. יום אפור, יורד גשם דק וטורדני, מתכוננים לשבת. את החמין טמנו בתנור. לבית הכנסת כבר לא נלך כי איננו. נתפלל בבית. שני חיילים פולנים מופיעים אצלנו בחצר. עמדו צמודים לקיר הבית, תחת שיפוע הגג - מפני הגשם. באותו זמן עובר מעל מטוס גרמני, אחד החיילים יורה בו. המטוס עושה סיבוב, מנמיך טוס ומשחרר פצצות לכל אורך הרחוב, על הבתים שנשארו לפליטה מהשריפה. כנראה שהיו כמה מטוסים והם פגעו בכל בית שני. הבית של השכנים נפגע ונהרגו 30 אנשים. קורה ממנו עפה, ונתקעה בגג שלנו.
באותו ליל שבת כבר שמענו יריות תותחים הרבה יותר חזקות. אבא אמר שהוא מעריך שהחזית קרובה לעיר ולכן כדאי לעבור ליער. לפנות בוקר עזבנו את הבית. בקושי רב הצלחנו לחצות את הרחוב הקודם שלנו המוביל אל הגשר, כי היה מלא בצבא הפולני שנסוג מפני הצבא הגרמני בבהלה באי סדר גמור. ראינו כלי רכב נתקעים אחד בשני, הערבוביה והמהומה היו גדולות מאוד. בדרך פגשנו עוד משפחות שעשו כמונו וקצת רווח לנו שלא היינו לבד. העמקנו לתוך היער, ושם שמענו את היריות חזק מאוד, כי ביער ההד נשמע למרחקים. בקצה היער הייתה חווה שהייתה שייכת ליהודי. הוא שלח גוי, אחד העובדים שלו, והביא אותנו לשם. את הלילה העברנו בגורן. למחרת לפני הצהריים בא שליח והודיע לנו שאפשר כבר לחזור העירה ושהגרמנים כבר נמצאים בה. בדרך היו זרוקים בגדי צבא, אופנועים וכלי רכב אחרים עזובים. רק לפני זמן לא רב היו שווים הון, ועכשיו לאיש אין חפץ בהם. כשהגענו הביתה מצאנו את הבית של הדוד שרוף כולו. הגורן נשאר שלם והאנשים שנמצאו בו - בריאים ושלמים. סיפרו לנו שפגז נפל על הבית ואפשר היה לכבות את הדלקה בעזרת דליי מים אבל לא עשו זאת מפחד הכדורים השורקים מכל עבר. מכל הבית נשאר רק התנור שלם על תילו. הוצאנו ממנו את החמין של שבת ואכלנו אותו ביום ראשון אחרי הצהריים. למחרת היום פשטנו על השדות שמחוץ לעיר. הוצאנו תפוחי אדמה, ובישלנו בלי סוף כדי להשקיט את הרעב. הגרמנים שרק נכנסו לעיר פרצו את החנויות של היהודים שנשארו מהשריפה ואיפשרו לגויים לבזוז אותם. יהודי אחד חשב: "בלאו הכי הגויים לוקחים אקח גם אני", ירו בו והרגוהו. היה זה הרצח הראשון של יהודי בעיר.

הימים ימי סתיו ובלילות קר והבתים שלנו ושל הדוד ישראל שרופים. לכן נדדנו לבת דודה שלנו בשם דבורה. הם גרו בשכונה שנקראה שכונת הגשר. השכונה הייתה בסוף הרחוב שלנו, על שפת הנהר ושרדו ממנה מעט בתים. מי שהייתה לו אפשרות להצטופף תחת קורת גג כל שהיא, עשה זאת. דבורה הייתה נשואה **ליוסל החייט**. היו להם 3 ילדים, הוא היה מומחה בעיקר לחייטות ילדים. הייתה לו חנות ברחוב שלנו, לא רחוק מביתנו. לעיתים קרובות היינו נכנסים אליו

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

לפטפט על דא ועל הא. לדבורה הייתה תמיד טרוניה, קצת בצחוק וקצת באמת על כך שנושלה מהירושה של סבא טדי, בגלל שנישאה לבעל מלאכה ולא לתלמיד חכם כיאה לשושלת טדי.

יחידה של הגרמנים התמקמה בחצר ליד הבית והקימה מטבח. החרימו פרה של אחד החקלאים הגויים, שחטו אותה ובישלו את הבשר. אווירת נכאים ופחד שררה בעיר. אנשים נמנעו מלצאת החוצה. הרחובות השרופים היו ריקים מאוד. כל משפחה חיה לה לעצמה. לא היה עם מי להתייעץ. שמועות משמועות שונות פרחו באוויר. אין רדיו, אין שלטון בעיר, הכול הפקר. שום דבר לא פועל, אין חנויות ואי אפשר לקנות שום דבר. שבוע ימים אחרי תחילת שהיית הגרמנים בעיר, עברה שמועה מפה לאוזן לפייה הגרמנים יעזבו בקרוב ובמקומם יגיעו הרוסים. ואומנם, כעבור ימים מספר, הגרמנים עזבו ובמקומם נכנסו חיילים פולנים שהסתתרו ביערות מסביב לעיר. לאחר יום יומיים הסתלקו, ובמקומם באו מעט מאוד חיילים רוסים. היו אלה חיילי סיור. הם הודיעו שהצבא הרוסי בדרך אלינו. למחרת בבוקר ניתן היה לשמוע רעש חזק מאוד. הייתה זו מחלקה של טנקים שהתקרבה לעיר ונכנסה לפנות ערב. השמחה הייתה ללא גבול. פתאום חשכה הפכה לאור גדול. בין החיילים והקצינים הרוסים היו הרבה יהודים. הם דיברו "ממה-לשון" דהיינו, יידיש כמונו. היו ביניהם שידעו ביטויים תלמודיים, ממש עמך. העיר קמה לתחייה. אנשים מבוגרים יותר ששירתו בצבא הצאר זכרו את הלשון הרוסית, התפארו בלשונם ודיברו רוסית עם החיילים. יודעי דבר ביניהם אמרו שהחיילים האלה דומים מאוד לחיילים שהכירו בימי הצאר. בתחתית המעילים שלהם לא הייתה מכפלת אלא הבד היה פשוט חתוך וזנבות של חוטים משתרבבים ממנו. סוחרים שהחביאו סחורה במרתפים מפני הגרמנים הוציאו אותה לרחוב. בעיקר מכרו דברי מאכל ופירות. מישהו גילה מחסן של מליחים והחיילים קנו אותם בעשרות. החגיגה נמשכה קצת יותר משבוע. החלו להישמע שמועות רעות מאוד לפיהן הרוסים יעזבו בקרוב. כשנשאלו אם אומנם נכון הדבר, הכחישו בתחילה ולבסוף אימתו את השמועה. באחד הימים קיבץ קצין בכיר את האנשים ברחוב, והודיע כי בעוד ימים מספר יעזבו הרוסים את העיר, היות והיה משגה של כמה עשרות קילומטרים בסימון הגבול. כמו כן, הודיע על נכונות לספק תחבורה עד למעבר הגבול הרוסי למי מהתושבים שיהיה מוכן לעזוב.

בבילגוראיי ייצרו אדני רכבת והייתה רק רכבת קטנה עם פסים יותר צרים מרכבת רגילה. ברכבת הקטנה היו מובילים את האדנים כשלושים קילומטר עד הרכבת הרגילה. עכשיו הרוסים התקינו את הרכבת המיניאטורית לנסיעה, ומי שרצה יכול היה לעזוב את העיר.

הימים הם ימי סתיו המתקררים והולכים. אי פה ואי שם נראה זרזיף של גשם סתווי. בגורן אצל הדוד כבר קר בלילות. בית אין לנו, רכוש אין לנו, המעט שהיה לנו נשרף פעמיים. לכן אין טעם להישאר בעיר. חוץ מזה, אני נורא פחדתי מהגרמנים ולחצתי על כל השאר לעזוב, אפילו למקום בלתי ידוע. אבא ורבקה הסכימו איתי, רק הניה התעקשה, ולא רצתה לזוז. היא הלכה לגור אצל בת דודתנו דבורה שהדירה העלובה שלה נשארה על תילה. מוטל היה בפרוץ המלחמה בוורשה ולא ידענו מה שלומו. הוא חזר לבילגוראיי שבועיים אחרי שעזבנו והתגורר אצל דבורה. השמועה אמרה שלחם הוא מצרך יקר המציאות ברוסיה. השגנו קצת קמח ורבקה אפתה לחם (לא מוצלח ביותר כי הקמח היה גרוע מאוד). אספנו חצי שק לחם ויצאנו לדרך.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

עלינו על קרון משא פתוח שדפנותיו היו בגובה של מטר בערך. ישבנו על המטלטלים שלנו שהונחו על הרצפה. בסך הכל לקחנו אתנו כמה בגדים להחלפה, הרבה יותר מזה לא היה לנו. אבא לקח אתו את חמשת חומשי התורה. לימים, בגמר המלחמה, נמסור אותם למזכרת ליהודי יליד רוסיה ושומר מצוות. ביושבנו בקרון, חזינו במחזות קורעי לב שבהם משפחות נחצות לשניים. אבא עוזב עם חלק מהילדים ואמא נשארת עם השאר. לא אשכח לעולם איך הגיעו זוג הורים עם ארבעת ילדיהם. האב היה אמור לנסוע עם שני ילדים והאם להישאר עם השאר. שני הילדים שהיו צריכים להישאר, התחילו להתקוטט עם השניים האחרים. קצין רוסי שעמד קרוב לא יכול היה להתאפק, ניגש אליהם ואמר: "או שכולכם נוסעים או שכולכם נשארים, אין לחצות את המשפחה לשניים" כולם חזרו הביתה ואת הסוף הרי כולנו יודעים. אנחנו נוסעים לעיר בשם ולדימיר, שם גרים שלושה דודים של אבא, דהיינו אחים של סבא טדי. באותם ימים לא הייתה תקשורת ולא יכולנו לברר ולשאול אם יקבלו אותנו או לא. אנו באים בחוסר כל חוץ מחצי שק לחם. נסענו כמה עשרות ק"מ והגענו לעיר ולדימיר (לודמיר). ירדנו מהרכבת ופגשנו עובד גוי ושאלנו אם הוא מכיר יהודי בשם שמחה וינטרוב. הגוי הורה לנו להמשיך עוד מאה מטר קדימה והבית של הדוד נמצא בצד שמאל. דרך אגב, הוסיף - לשמחה יש אח ושם משפחתו בוקסנבוים.

מתברר שהאחים של הסבא היו מוכרים בעיר כמשפחה מכובדת, ששת האחים נשאו ארבעה שמות משפחה שונים. שלושה נקראו בשם **בוקסנבוים** (אחד מהם הוא חותנה של אלקה המוכרת לנו), הדוד שמחה **וינטרוב**, אחד בשם **שפר** וטדי הלא הוא סבא שלנו- וולך.

מצאנו בבית מטופח את רבי שמחה. איש יפה תואר, גבוה, בעל גוף ובעל הדרת פנים. את פניו מעטר זקן לבן אדיר, מאי פה ומאי שם מבצבצות לחיים ורודות אדמדמות. בראותו אותנו הוכה האיש בתדהמה. אבא הציג את עצמו כדויד, הבן של טדי אחיו. היות ולא הודענו על בואנו, כי לא יכולנו, היה עבורו קשה לעכל את ההפתעה. השאלה הראשונה מפיו של שמחה הייתה: "למה עזבתם את הבית?" הסברנו: "נשארנו בלי בית כי הגרמנים שרפו כמעט את כל העיר- גם את ביתנו".. הוא קיבל אותנו בסבר פנים יפות ללא שמץ של צרות עין. הוא רק שאל איך אפשר לעזוב בית ולהפוך לנע ונד בניכר. וזאת לדעת, בעיר לודמיר לא התחוללה מלחמה וגם לא מסמניה היות והצבא הפולני הסתלק. לאט לאט הדוד נרגע. לאשתו קוראים פייגה, אישה צנומה מאוד, גבה שחוח והיא בת 82 (שמחה בן 79). התברר שהוא איש טוב מאוד בעל מזג נוח ואצילי. הבית גדול עם הרבה חדרים. חדר אחד תפס הצבא ושיכן שם שני קצינים צעירים. חדר אחד היה סגור ועל דלתו מודעה: "החדר תפוס על ידי אבישי בוקסנבוים מנהל משרד האספקה העירוני". אבישי הוא אחיין של רבי שמחה ואת המשרה המכובדת קיבל כי הוא ואחיו היו קומוניסטים. בשלטון הקודם (הפולני) שניהם ישבו בכלא. כשהצבא הרוסי תפס את השלטון הם תוגמלו במשרות מכובדות. אבישי חתום על ההודעה על דלת החדר כי עשה פרוטקציה לרבי שמחה כדי שאף אחד לא ירצה להחרים את החדר.

ולדימיר היא עיר גדולה כפליים מבילגוראיי ובה מחנות צבא גדולים מאוד שנבנו על ידי הצאר הרוסי ששלט גם בפולין לפני שקיבלה את עצמאותה אחרי מלחמת העולם הראשונה. מספר החיילים בעיר נאמד בכשלושים אלף ואנשים רבים הרוויחו כסף במוכרם להם מצרכים שונים. גם אני ירדתי לשדות האימונים שלהם והתחלתי במכירת סיגריות תוצרת

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בית. מצאנו מקור של עלי טבק, פרסנו אותם דק-דק ויצרנו סיגריות. העסק לא הלך טוב. אחר כך יצרנו מעטפות דואר, עסק שהצליח יותר, אך עדיין לא מספיק.

כאשר נסוג הצבא הפולני מאזור ולדימיר, הוא השאיר את המחנות בשלמותם, וכעת נמצאים בהם כארבעים אלף חיילים רוסים, רובם השתתפו במלחמת רוסיה-פינלנד שהסתיימה זמן לא ארוך קודם לכן. להפתעת כולם הפינים הכו את הרוסים שוק על ירך. בגמר המלחמה החיילים הרוסים שהשתתפו בקרב קיבלו גמול - 400 רובלים בשטרות חדשים שרק יצאו תחת מכבש הדפוס. השטרות נצמדו אחד אל השני כי איש לא נגע בהם קודם. וכך, לא אחת קרה שקיבלנו בטעות שני שטרות במקום אחד.

חודש אחרי שעזבנו את בילגוראיי, הגיע מוטל אחי והביא איתו את הניה, שלא רצתה לעזוב אתנו את בילגוראיי. מוטל המשיך לרוסיה עצמה והגיע עד לקרים.

באחד הימים אבא הלך לבקר משפחה ותיקה בולדימיר. הם גרו בבית בודד שגגו מכוסה בקש, הרצפה מכוסה בטיט ותנור עגול מוסק בנסורת דלק בבית. למכרים החדשים ארבעה נערים מאוד נחמדים. המשפחה חיה בבית דל מאוד שבנוי בשדה מבודד. הגג של הבית מצופה בקש, והרצפה מאדמה. לשבת מורחים את הרצפה בחומר מדולל מאותה אדמה והיא מתחדשת לכבוד השבת. מיותר להוסיף כי דרי הבית עניים מרודים והם טובי לב ומוכנים לעזור לנו בעצה ובמעשה. והנה הנערים במשפחה מצאו מקור מחיה והם מוכרים לחיילי הצבא הרוסי לחמניות שאמם אופה אצלה בבית והיא מוכנה לאפות גם עבורי והם ידריכו אותי כיצד לעסוק בזה, וכך היה. וזאת לדעת כי הצבא הרוסי היה די עלוב בלבוש וכנראה גם בכלכלה. הם היו מתאמנים בשדות רחבי ידיים מחוץ למחנה. אנחנו התלווינו אליהם, אני כבר ותיק במסחר ומוכר גלוסקאות עם ביצים קשות וגם מעטפות למכתבים.

מצבנו הכלכלי החל להשתפר. גם הדודה זלדה עם הילדים והדוד ישראל מאיר עם משפחתו הגיעו לולדימיר מבילגוראיי. הם השתכנו אצל הבכור מהאחים של סבא טדי, משה מנדל שמו. היה לו בית די גדול כדי להכיל את שתי המשפחות. אני הדרכתי את בני הדוד שלי איך לעסוק במסחר עם החיילים. לימדתי אותם רוסית שהספקתי ללמוד מהחיילים. הם יצרו קשר עם מאפיה שסיפקה להם את הסחורה והעסק התחיל לפרוח. המכרה הנדיבה שלנו לא הצליחה לספק די לחמניות, התחלנו לקנות את הלחמניות במאפיה וכאן היה צריך לעמוד בתור. המאפיה שייכת לגוי בשם שורובסקי. החבר'ה שלי עשו הכרה אתו ושלמו לו מחיר מופקע עבור הלחמניות, וכך הוא סיפק את הסחורה ללא צורך לעמוד בתור אלא בדלת האחורית...

כדי להבין את אורח החיים בזמן ההוא אני חייב הסבר. כשהרוסים פלשו לפולין הם הביאו איתם את המצב הכלכלי שלהם, דהיינו מחסור בכל דבר פרט ללחם. כדי להשיג את שאר מצרכי המזון היה צורך לעמוד שעות ארוכות בתור, לקנות מה שמוכרים אפילו אם אין צורך בו, ולאחר מכן - להחליף כדי לקבל את המצרכים הדרושים. אנחנו היינו סמוכים על שולחנו של הדוד ימים ספורים בלבד והסתגלנו מהר לאורח החיים החדש. אני הגעתי לשטח האימונים של החיילים, ובזמן המנוחה, באו אלי החיילים בריצה וחטפו את הגלוסקאות כאילו היו מטעמים מיוחדים. יש לדעת כי ברוסיה עצמה לחם לבן ניתן להשיג רק באישור של רופא.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אנו למדים לאט לאט על החיים בארצו של סטאלין. הנה דבר מצחיק שקרה: השלטון הביא העירה המון דגים טריים ארוזים בקרח בתוך סלים ענקיים. חלק נמכר, והנותר התקלקל בחנויות והתחיל להבאיש. כדי להיפטר מהסחורה במהירות האפשרית הכריזו שכל מי שקונה קילו דגים יקבל גם קילו סוכר. אנשים עטו על המציאה כמוצאי שלל רב וביוצאם מהחנות השליכו את הדגים ונותר בידם הסוכר שהיה יקר המציאות.
במהלך עבודתי ברוכלות למדתי את אורח החיים הרוסי. היו מפקדים שרדפו אותנו בקוראם אחרינו ספקולנטים. לעומת זאת היו מפקדים אחרים שנתנו לחיילים זמן מנוחה בכדי שיוכלו לקנות אצלנו.

השתובבנו קצת עם החיילים כמו נערים בגילנו בשדה הפתוח, פיצוי על הסבל מן הגרמנים בבילגוראיי בתחילת המלחמה,] שאמנם לא ארך זמן רב, אבל היה קשה, וכאן אנחנו חופשיים ללא מורא.

מצאתי עבודה בנגריה, שם הנגר הוא יחיאל לרנר. עובדים אצלו עוד חמישה נגרים, ומיצרים רהיטים מעץ קשה. בעל הבית לא איש נוח במיוחד אבל ישר ומשלם את המשכורת מדי שבוע. החורף מתעצם ונעשה קר מדי יום ובעבודה יותר נוח מאשר בחוץ בשדה עם החיילים. הסיבה העיקרית שעזבתי את המסחר עם החיילים, היא שחשבנו שמא יגרם נזק לשמו הטוב של הדוד שמחה , כי אצל הסובייטים מסחר כגון זה הוא עבירה. הדוד שמחה שואל אותי מדי פעם איך בעבודה, גם הוא מרוצה שאני עובד בצורה מסודרת.

הדוד שמחה איש נהדר, הוא מתייחס אלינו בכבוד רב. הדודה פייגה מנהלת את משק הבית כבימים עברו. היא אופה חלות לשבת ומכינה הכל כדבעי. הדוד שמחה קם בבוקר מוקדם מאוד, מכין את המיחם, שותה שתי כוסות תה והולך לבית הכנסת. אני ישן יחד איתו בחדר. המיטה שלי היא ספה עם ריפוד עור, יש והסדין מחליק. הדוד שמחה קם לא אחת בלילה ומכסה אותי היטב. כשאני חוזר מהעבודה הוא מתעניין במעשיי במשך היום. אבא והאחיות עומדים בתור בחנויות למצרכי מזון. חלק מהמצרכים מחליפים למחרת בתוצרת חקלאית בשוק. למשל, רבקה קיבלה בשוק ברווז במקום מלח. כל המסחר הוא סחר חליפין, כי לכסף אין כמעט ערך. אני נזכר שאת הברווז שמנו בלול עד ערב שבת. הדודה פייגה דאגה שיטפלו בברווז ושאלה את רבקה אם נתנה לברווז מים. לדודה היה זיכרון לקוי והיא חזרה על השאלה מספר פעמים עד שרבקה פרצה בבכי. גם בהכנת הבצק לחלות טעתה הדודה במינון החומרים והמאפה השתבש. שני הקצינים הגרים בבית חולקים כבוד גדול לדוד והוא מתייחס אליהם בהתאם. פעם חזרו מהעיר בשעה שהדוד עמד בתפילה. הם חיכו בחוץ עד גמר התפילה ואחר כך פתחו עמו בשיחה ידידותית ואז נוכחתי עד כמה הלשון הרוסית רהוטה בפיו. בבית ישנה חתולה גדולה שהדודה מפנקת אותה בכל טוב. החתולה הורגלה לא לגעת בכלום. אלא רק במה שנותנים לה.

כעבור זמן הגיע מטומשוב אבישי, אח של שמחה, יחד עם אשתו רחל. אלה ההורים של יהושע בוקסנבוים בעלה של אלקה. יהושע בעצמו, גם הוא פליט מעיירה קטנה ליד לודמיר, חזר למקומו והשאיר את ההורים אצל הדוד שמחה. החורף היה קשה במיוחד, שרר בו קור בלתי רגיל והוא לא האיר פנים למשפחת בוקסנבוים. האח אבישי חלה ונפטר, ויהושע בנו לקח את אמו אליו. באותו זמן ממש חלתה הדודה פייגה, טיפל בה חתנה הרופא. נציין כאן כי שתי הבנות של

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

הדוד שמחה גרו באותה חצר. הרופא עשה לפייגה דיקור, אולם ללא הועיל, והיא נפטרה. הדוד שמחה חזר מהלוויה זקוף כאילו הוא בריא ושלם, ולא היא, כעבור שבועיים הלך לעולמו. היה זה חורף רע ומר למשפחת בוקסנבוים. החיים לא היו קלים כלל ועיקר. היה קשה לעמוד שעות בתור. הדוד שמחה נתן לנו מעיל פרווה ומי שעמד בתור השתמש בו, הרי זו תעסוקה יומיומית.

המשטר הסובייטי התבסס כאן במהרה. לודמיר החלה להראות כמו עיר סוביטית לגמרי. תורים צמחו מיום ליום. הסחורה שהייתה קיימת בחנויות נגמרה וחדשה לא ספקו. החסר הורגש מיום ליום. ערך הכסף ירד, אין לקנות בו הרבה. התחיל סחר חליפין. אנשים עומדים בתור שעות כבר מאמצע הלילה כדי להיות ראשונים ולפעמים מתאכזבים, הולכים הביתה בלא כלום כי הסחורה לא שווה את הכסף. בקיצור, הסובייטים העתיקו את אורח החיים שלהם הנה מהר מאוד. מצרכים זולים שהיינו רגילים בהם מדי יום נעשו פתאום יקרי מציאות, כגון: סוכר, מלח וכדומה. אבא והבנות עומדים בתור, ואם הצליחו להשיג את שני המצרכים הנ"ל אזי הרוויחו הרבה, היות ולמחרת מחליפים בהם בשוק לעופות, ירקות ופירות אצל האיכרים. כמו שנאמר, החורף הפעם קשה במיוחד. קר מאוד. להסקה צריך לקנות עצים והם יותר יקרים מאשר בבילגוראיי. לבוש חם קשה להשיג, החיים לא קלים. הבנות של הדוד שמחה מאוד אדיבות כלפינו ועוזרות לנו במה שאפשר.

ללודמיר הגיעו המון פליטים כמונו. הם מצאו מפלט - דיור בחנויות לשעבר שהסובייטים החרימו את הסחורה מהן, והפליטים פרצו וחדרו אליהן בלי רשות הבעלים. בחזית הבית של הדוד שמחה, הפונה לרחוב, פתחו הרוסים בחדר גדול משרד לנרשמים המוכנים להגר לרוסיה בהתנדבות, ונמצאים כאלה. מנהל המשרד - יהודי, כנראה פעיל במפלגה, שנשלח מרוסיה לנהל תעמולה לפתות פליטים. בחלק מהמקרים הצליח, היות ולהיות כאן בן בלי בית הרי לא קל. המקומיים לא ראו בעין יפה את הפליטים שנחשבו לבעלי מעמד נמוך יותר. לכן נמצאו מיואשים שניסו גורלם ונסעו לרוסיה.

כשנודע למנהל המשרד שאנחנו פליטים, ניסה לדבר לליבנו בלשונו החלקה ולהרשים אותנו כדי שניסע לרוסיה. הוא התווכח עם אבא, ונודע שהאיש בעל ספר ויודע גם האותיות הקטנות. הוא משחזר אמרות חז"ל ואחרי שאבא דחה אותו בכל מכל, ביקש שיסכים לתת לנו לצעירים לנסוע והבטיח הרים וגבעות. תיאר חיים מאושרים, ממש גן עדן. לבסוף רבקה גמרה את הוויכוח בשאלה אותו: אם נכון מה שאתה אומר אז למה אתה מתהלך בגרביים קרועות? ובזה נגמר.

אני הייתי הולך בשבתות אחרי סעודת השבת לתחנת הרכבת שהייתה לא רחוקה מאתנו ובוחן אנשים שהשלימו מרצונם ועולים לרכבת המיועדת להובילם לרוסיה. אני לפעמים חשבתי, אולי בכל זאת כדאי לנסוע לרוסיה? דברתי על זה בבית. אבא היה אומר: למה למהר? נחכה קצת ונשמע משהו מאלה שכבר נסעו. והנה לא עבר הרבה זמן וכבר הספיקו הראשונים לחזור וספרו את האמת לאמיתה. לא בכדי, אחר כך, ניתן לרוסיה הכינוי "מאחורי מסך הברזל", כי הייתה סגורה ומסוגרת ומחוצה לה לא היה ידוע מה נעשה שם. הראשונים מהפליטים שהגיעו שמה כתבו לידידים בלודמיר ברמיזה, היות והמכתבים מרוסיה החוצה עוברים צנזורה. כתבו למשל שלא מצאו את שירוסקי, הוא בעל המאפיה מלודמיר, רמז שאפילו לחם קשה להשיג. לאט לאט מסך הברזל הוסט הצידה ומתנדבים לא התדפקו עוד על דלתות המשרדים לשם הגירה לרוסיה. הרוסים התבססו בפולין הכבושה . הם נקטו בשיטה שלהם בגסות. פשוט ערכו מעצרים פתאומיים לבדיקת תעודות, והפליטים בלי משפחה נעצרו והוגלו למחנה בסיביר. אז עוד התייחסו במקצת רחמנות ולא

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

הפרידו בין בני המשפחה. לא ציינתי שהם הציעו לפליטים לקבל תעודת זהות רוסית. היות ואנשים סרבו להצעתם, פרסמו צו בפקודה: על כל הפליטים להצטייד בתעודת זהות. גם הפעם אנשים לא התייחסו ברצינות לפקודתם.

החורף חלף, הקיץ הגיע ואיתו חזרו הרבה מאלה שהתפתו ונסעו בהתנדבות לתוך רוסיה. הם הוציאו לשון הרע על מה שנעשה שם באמת.

החוזרים מרוסיה לא יכלו למצוא מגורים, והפכו את השוק לשכונת מגורים. אנחנו נשארנו לגור בביתו של הדוד שמחה לבדנו, אולם התחלנו לחשוב שמא מן הראוי שנצטרף לכל יתר הפליטים - לגור כמוהם בשוק, היות והמשפחה של הדוד שמחה אולי נחשבת כקפיטליסטית בעיני הרוסים ואנחנו יכולים להיות לרועץ להם. סיבה נוספת - סירובנו לנסוע לרוסיה וגם סירובנו לקבל אזרחות רוסית כפי שהוצע לנו. וכך עשינו. חיפשנו חנות בשוק שנוכל לשכור בכסף. הרי לא עלה בדעתנו לפרוץ לחנות כלשהי בלי רשות הבעלים, כמו שעשו הפליטים שחזרו מרוסיה. ואומנם, מצאנו חנות ריקה, הגענו לבעלים ושילמנו לו כסף - דמי שכירות. למחרת באנו לנקות אותה ובעלת חנות שכנה, פתחה בשיחה אתנו - מאין אנחנו. כשנודע לה ששמחה וויינטראוב דוד לנו, הציעה לנו החנות שלה בלי כסף. חזרנו לבעל החנות הראשונה והוא החזיר לנו את כספנו ללא ויכוח. למחרת בעלת החנות שלחה שני בניה לנקות אותה וגם סיידו אותה, כי הייתה חנות לדברי עור לצרכי סנדלרות ואבק של שנים הצטבר בה. השגנו כיריים וחברנו אותם לארובה החוצה. כך עשו כולם. מרחוק זה היה נראה כמו קנה של תותח... הבנות של הדוד שמחה ציידו אותנו בכלי מטבח חיוניים והמשכנו בחיינו כמעט כרגיל, כמו בבילגוראיי. אני המשכתי לעבוד אצל יחיאל לרנר בנגריה. הוא שינה התייחסותו אלי ועידן אותה, כמעט מתחנף אלי. הסיבה: הרבה מהעובדים אצלו עזבו ונשארתי אני עם הזקן שהיה מדדה על רגליו ועוד שניים. הזקן, מקצועו להדביק פורניר אלא שעוזריו התנקמו בו על שהיה רודה בהם לפנים. הם תכננו להתארגן ולפתוח קואופרטיב. לכן שינה יחיאל את טעמו אלינו - הנותרים. אני התרגלתי לעבודה וגם למדתי כל יום משהו חדש. בצהרים הניה מביאה לי ארוחה חמה מבושלת לעבודה. כך היה נהוג בבילגוראיי, וגם כאן. אחרי העבודה, לפנות ערב, אני נפגש עם בני דודי לא רחוק מהשוק - בהצטלבות רחובות ראשיים בלודמיר, שם מתנהל שוק שחור של רוכלים. מוכרים מכל הבא ליד. מפעם לפעם מופיעים שוטרים ומפזרים התקהלויות. אני ודומים לי הולכים לבית תפילה הנמצא בקרבת מקום הנקרא: "בית תפילה שבעליה" משום שנמצא בקומה השנייה. שם ישנו יהודי זקן והוא מאוד חכם. אנחנו אוהבים להקשיב לדברי החוכמה.

כאן חסר חומר בכתב ידו של אבא – כיצד יצאו מלודמיר ומה קרה עד שהגיעו לסיביר לאחר נסיעה של חודש ברכבת..

משונה. השעון הביולוגי מבולבל עלינו. אנחנו לא מרגישים בטוב. הוסבר לנו שהתופעה הזו היא חד שנתית במקום זה, ואנחנו נקלענו במקום ובזמן המיוחד. כעין: "שמש בגבעון דום וירח בעמק איילון", כפי שמצוין בסיפור המלחמה של יהושע במלכי האמורי.

כאן ב-'אסינו', אנו מחכים יום או יומיים, ונוסעים במשאיות המונעות בקוביות עץ קטנות המוסקות בתוך דוד העומד בפינה על המשאית. למשאית מעין זו קוראים גז גנרטור. מפעם לפעם הנהג עוצר אותה, מוסיף עצים ומים וממשיך בנסיעה. היישוב 'אסינו' היה כנראה בסך הכל כפר. במפה הוא לא מסומן כעיר. מפורסם היה בגלל היותו מקום ריכוז

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

של גולים ואסירים, ולכן תפס את מקומו במפה. ההשגחה עלינו מסורה בידי משטרת בטחון הפנים הארצית ברוסיה (N.K.V.D). נתיב הנסיעה עכשיו יהיה על המים. בקרבת מקום עובר הנהר אוב. יובילו אותנו במעלה הנהר למחנה אסירים מנותק מכל ישוב. קרוב לוודאי בתוך יער עבות, כי זו דרכם. הקיץ בעיצומו אבל בערבים מורגשת קרירות ואנו מדליקים מדורות כדי להתחמם. בזמן הנסיעה ברכבת לא הכרנו אנשים מחוץ לקרון שלנו. וכך ליד המדורה, יצא לנו להכיר אנשים מעיירות ליד בילגוראיי. ישנה חבורת צעירים מעיירה בשם הרובישוב, והם שרים במשך כל הלילה שירים באידיש ועושים שמח.

למחרת בבוקר הגיעה דוברה ואנחנו עולים עליה. סירת מנוע גוררת אותה. נהג הסירה גר עליה עם אשתו וילדה קטנה בחדרון קטן מאד שבו הכל מיניאטורי כמו באגדות ילדים. הוא מספר שעשר שנים הוא גר בסירה ומוביל אסירים. במשך הזמן הזה לא הצליח להיפגש עם משפחתו הגרה לא רחוק מכאן, כי לא מאפשרים לו. בצהריים, מוביל הסירה עשה הפסקה, עצר אותה לשעה בערך כדי אפשר לנו להתפנות, להתפרק או להתרחץ בנהר. הרבה אנשים עשו זאת וגם עברו בשחייה לגדה השנייה ובחזרה. אנו משייטים במעלה הנהר ובדרך פוגשים דוברה כמו שלנו, נוסעת בכיוון ההפוך ומסיעה אסירים ממש, לא כמונו. ייתכן שאת מקומם אנחנו נמלא.

על הדוברה הפלגנו בערך יום ולילה אחד. במקום שעגנה עכשיו, עלינו על משאיות ונסענו כ-20 קילומטר, חלקם בתוך היער, עד הגיענו לכפר קטן. משם והלאה הובילו אותנו בעגלות רתומות לסוס. היער נעשה בוצי והונחו עצים גדולים ברוחב הדרך על כלונסאות, כעין גשר על המים. העגלה קפצה מעץ לעץ ואנחנו הלכנו ליד העגלה, ורק ריחמנו על הסוס המסכן. אורך הדרך עד למקום המיועד: כ-5 קילומטר. למקום קוראים 'ביכטואל'. לפנינו כבר הגיעו אנשים מרכבות אחרות לאותו המקום. המחנה שנקרא על שם המקום הזה, נבנה בתוך היער העבות. כרתו עצים, עשו כעין קרחת ביער, ובנו בתים למגורים, לאסירים ולהנהלה. וכמו כן -בנייני ציבור הכרחיים כגון חדר אוכל ובית מרחץ. הבתים נבנו מעצי אורן בעובי של 10 סנטימטרים בערך. העצים היו עגולים, רק קילפו את הקליפה והתאימו אחד לשני בזה שבבול הראשון שהניחו, יצרו תעלה לא עמוקה ברדיוס של הבול שאחריו. בפינות של הבניין הצליבו בהתאמה כמו שבונים בעץ. מכל צד הבליטו כארבעים סנטימטר. זאת השיטה שבה בונים בסיביר. אחרי גמר הבנייה מילאו את הרווחים בין בול לבול עם אזמל דק ורחב במכות פטיש. כל זה, כדי לאטום ולשמור על חום הבית.

הקיץ עכשיו בעיצומו, אבל האנשים דואגים מה יהיה בחורף, במה יעסיקו אותם. אין כאן זכר לשום מפעל. מעניין במה עסקו האסירים שאנחנו ממלאים את מקומם. מחלקים לנו לחם לפי מספר הנפשות במשפחה, ובחדר האוכל מגישים מרק חם, מרק אפונה שחור. ייתכן שהגריסים עשויים משעורה שחורה, קיימת כזאת ברוסיה. מאכילים אותנו ללא תשלום. אין כאן חנות שאפשר לקנות משהו. הגברים יוצאים ליער לכרות עצים, גם אני ונערים כמוני. נתנו לנו סכינים גדולים כמו קופיץ, כדי להסיר מהעצים הכרותים ענפים דקיקים לעשיית טרפנטין. אנשים מתלוננים בפני ההנהלה שאנו לא נוכל להתרגל ולחיות כאן. הלחם שמאכילים בו אותנו אינו ראוי למאכל אדם. בלילות הפשפשים עוקצים אותנו בכל פה ולא נותנים מנוחה. הבתים אינם מטויחים לא מבפנים ולא מבחוץ, ובתוך העזובה שבקירות - בין בולי העץ, מקננים הפשפשים. כנראה שהביאו אותנו הנה בלי מחשבה תחילה, כי אין פה מה לעשות, בפרט למשפחות עם ילדים בגיל צעיר. בעיית הלחם נפתרה. נמצאו אנשים בעלי מקצוע שבנו בהתנדבות תנור לאפייה. וגם אופים נמצאו, ואופים לחם מצוין.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

על תלונות האנשים איך נחיה כאן בכפור שאנחנו לא רגילים לו, עונים האחראים על המקום בהלצה. "אצלנו" הם אומרים, "החורף רק תשעה חודשים. אחר כך קיץ, קיץ וקיץ".

לאנשים כאן אין מה לעשות, חלק עוסקים בפירוק הגדר מסביב המחנה. הגדר עשויה מעצים המבוקעים לחצי מעוביים, בגובה שלושה או ארבע מטרים. הם צפופים אחד לשני, מחודדים למעלה, ועליהם חוטי תיל למנוע בריחה. לאורך הגדר גם מגדלים לשומרים מזוינים. בכל זה אין להם צורך יותר, היות והאסירים אינם כאן יותר. מאתנו אין לחשוש שנברח. חלק מהאנשים נשלחו ליער לכרות עצים. מפקד המחנה היה קצין צעיר והוא לא ידע לענות על שאלות שנשאל, למה ומדוע אנו נמצאים כאן, ואיך נחיה פה בחורף. נמצאו בינינו כאלה שהסיתו למרד והחליטו לא לצאת לעבודה. המפקד קרא לאסיפה והסביר שברוסיה לא שובתים מעבודה ולא קיים דבר כזה.
באותם ימים קרה מקרה ואשה נהרגה מברק בדרכנו לחדר האוכל. ירד גשם לא חזק. פתאום, הכה ברק חזק מאוד. אפשר היה לראות איך העננים התפזרו באותו מקום בשמים עקב הברק. המקרה הזה הוסיף להסעיר את הרוחות בין הבריות. אנשים התארגנו לצאת מכאן להפגנה, להגיע לאיזה מקום ישוב גדול, ושם להרים קול צעקה על שהגירוש שלנו לסיביר הוא לא חוקי, ומקורו בטעות. העבודה הושבתה. לא הועילה שום שתדלנות של ההנהלה, לא בטוב ולא ברע. במקום זה, אנשים יצאו ליער, ניסרו גלגלים מעצים והתחילו לבנות עגלות קטנות. בדומה לאלה שהיינו משחקים בהן בבית בהיותנו ילדים. ועליהן העמיסו את מטלטליהם החשובים אשר בידיהם ואת הנותר השאירו כאן. באחד הימים קבוצה של אנשים כאלה אשר רגילים תמיד לקפוץ בראש, התארגנו והתחילו ללכת החוצה מן המחנה. בדרך חיכו להם אנשי משטרת הביטחון והסבירו, הסבר ושוב, כי ברוסיה הסובייטית לא סובלים שביתות, ולא הפרות חוק ללא תגובה חריפה. מוטב להם לחזור הביתה, ולמחרת לחזור לעבודה. המתמרדים כאילו אטמו את האוזניים ולא רצו לשמוע ולסור מדרכם עד ערוב היום. ואז הופיעו מתוך היער אנשי ביטחון רכובים על סוסים ופתחו בירי, באוויר כמובן. ואמנם, הפחידו את האנשים עד מאוד, עד שהתחילו לנוס בחזרה למחנה בהשאירם מאחוריהם את מעט המטלטלים שהיו להם בתוך היער. למחרת בבוקר נודע לכולם על התקרית של אמש, וכל אחד חזר למקום העבודה שלו מפוחד בהבינו שהמצב רציני, ואין מה לעשות אלא לציית ולחכות לבאות. כעבור יום או יומיים, אנשי הביטחון עברו מבית לבית ורשמו אנשים זקנים או חולים לפי ראות עיניהם, והעבירו אותם למקומות יותר נוחים. אותנו לקחו בחשבון וכללו אותנו בקבוצה זאת בגלל הניה שניכר היה שהיא לא בריאה לגמרי. ועבורי, הצגנו את תעודת בית הספר שלי בה הייתי רשום בטעות גיל נמוך בשנה. כאילו קטן מדי לעבור את החורף הקשה בסיביר. מאז אני רשום בשנה אחת צעיר יותר מגילי האמתי.

לסיביר הגענו באמצע הקיץ. כעבור חודש ומשהו נעשה יותר קר, וירד גשם תכופות. באחד הימים הגשומים הוציאו אותנו משם. את החפצים המעטים שלנו העמיסו על משאיות, וגם להניה נתנו מקום בה. אני עם אבא ורבקה הלכנו ברגל. הלכנו כל היום עד לפנות ערב, ובמהלך כל הזמן ירד גשם בלי הפסקה. הייתה לנו קערה גדולה מאמייל שחסנו עליה, ולקחנו אותה אתנו שלא תינזק חס וחלילה בנסיעה באוטו. אני נשאתי אותה על הראש במקום מטרייה. על חצי הגוף אולי הגנתי קצת מהגשם אבל הרגליים היו רטובות לגמרי. הסתכלתי על העצים. איזה יופי, כולם חסונים וגבוהים, דומים אחד לשני ואין בהם מום. אבל אנשים מחבלים בהם בלי משים. הם חרצו בהם חריצים בכל עומק הקליפה. חריץ אחד מרכזי בגובה של שני מטרים בערך, ומשני צידיו באלכסון, חריצים המתנקזים לאמצע לכל ארכו. על ידי כך הוציאו את השרף של העץ לתוך קערת חרס התקועה למטה בגזע העץ. כעבור שנה העצים האלה יתייבשו וימותו זקופים.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

התקרבנו יותר לנהר, יצאנו מהיער לשטח פתוח ופגשנו באיש שבישל תבשיל כלשהו בתוך סיר ענק בצורת חצי כדור, שהיה תלוי בשרשרת על קורת עץ. אבא ניגש אליו וביקש ממנו שימכור לנו מעט מהתבשיל. האיש התנצל באומרו שהוא מבשל בסך הכל קצת תפוחי אדמה, והוציא מתוך הסיר להראות לנו תפוחים בגודל של אגוז גדול. חמישה כאלה מחלקים לכל אחד מהחברים שלו בקולחוז, ולכן אין באפשרותו להתחלק אתנו.
אחרי יום שלם של הליכה, הגענו למקום שבו תעגון הדוברה ואנחנו רעבים ורטובים עד לשד העצמות. הצידה שלקחנו אתנו לדרך הייתה לחם חרב ובצל ירוק. הלחם נרטב כמונו ולא היה ראוי לאכילה. היינו מוכרחים להחליף את הבגדים הרטובים ביבשים. בסביבה עמדה בקתה יחידה ובה גרה משפחה פולנית. הם הרשו לנו להכנס ולהחליף את הבגדים ולא יותר, כי הם כבר הכניסו אליהם כמה ילדים קטנים שיתחממו מפאת הקור והרוח שהתחילה לפנות ערב. רבקה הוציאה לכל אחד מאתנו כמה בגדים יבשים מהשק שהיה במשאית בה נסעה גם הניה, והלכנו כל אחד לפי התור אל הבקתה והחלפנו לבגדים היבשים.

אני זוכר פרט קטן. הייתי כל כך קפוא ואדיש, שהשמטתי בדרך לבקתה כמה חלקי לבוש שהחזקתי תחת בית השחי. הרגשתי כאילו משהו נפל לי, אבל התעצלתי לסובב את הראש ולהסתכל אחורה מרוב האדישות, עקב הקור. רבקה הלכה אחרי, הרימה את שאני איבדתי, והביאה אלי לבקתה. אנחנו הבערנו אש במדורה בחוץ וישבנו מסביבה. לרגע נרדמתי, ושוב התעוררתי עקב הרוח הקרה, וחוזר חלילה. זו הייתה הרגשה כל כך לא טובה שאת הלילה הזה אני זוכר עד היום. האוטו שהוביל את החפצים שלנו לא הגיע ליעד הנכון - למקום בו המעבורת הייתה אמורה לעגון, כי הוא שקע בבוץ. ולכן פרקו את המטען כמאה מטר לפני המקום הנכון. למחרת, נתנו לנו עגלה רתומה לסוס, אבל חלק מהמטען סחבנו בידים. ברגע האחרון ממש הצלחנו לעלות על ספינה, היות שכבר התחילו לסלק את הגשרון שקשר בין החוף והספינה. בתוכה היה מאוד צפוף, כי חצי מהאנשים עלו עליה בלי רשות - פשוט ברחו מ׳ביקטואל׳ מבלי שהיו מורשים לצאת משם.

אחרי שייט של חצי יום בערך חזרנו לאסינו, המקום שהרכבת הביאה אותנו אליו עם הגיענו לסיביר אחרי נסיעה של חודש ימים. כאן פגשנו את דודה זלדה עם הילדים, והם מאוד שמחו שנוכל להיות שוב ביחד. נתנו לנו להתרווח באחד האולמות הריקים. נפלנו עייפים וישנו עד למחרת, אחרי ימים שהיינו נעים ונדים. היה זה פיצוי נכון על הלילה ההוא שישבנו בחוץ בקור וברוח ליד המדורה. דודה זלדה סיפרה לנו שבאחד האולמות כאן באסינו מצאו כתובות של אנשים שעברו כאן עוד לפני המלחמה, כמובן של אסירים. ביניהן היה שם של בחור - אחד השכנים שלנו מהרחוב בבילגוראיי. הבחור הזה היה חשוד בעיני המשטרה בבילגוראיי שהוא קומוניסט והוא גם ישב קצת בכלא בגלל זה. לבסוף גנב את הגבול לרוסיה. כידוע, הממשלה הפולנית נלחמה עד חורמה בכל שביב של השפעה קומוניסטית, וכל מי שהיה חשוד בפעילות בתורה הזאת הואשם בחתירה נגד השלטון ונענש בחומרה רבה. היה בפולין מחנה ריכוז שבו נכלאו רק קומוניסטים. לא מעטים ניסו את מזלם לעבור את הגבול לרוסיה. כשהצליחו בזה, התאכזבו מרה. הם נשארו קרחים מכאן ומכאן. בבית נרדפו על ידי השלטון הפולני וגם המשפחה. וכאן, השלטון הקומוניסטי לא נתן בהם אמון, ביודעם

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

שכל מי שהאמין בתורה הקומוניסטית בחוץ לארץ, לא תיאר לו ולא פילל איך רוסיה "על אמת". לכן, כל אלה נזרקו חיש מהר לכלא ונשלחו לסיביר.

והנה הגיעו לאסינו קרונות רכבת, ומי שנמצא פה באסינו הוכנס פנימה - לרכבת. לא שאלו ולא רשמו שום דבר. עכשיו חזרנו להיות ביחד עם משפחת ישראל מאיר ודודה זלדה. אחרי נסיעה של כמה ימים, בהסתעפות פסי הרכבת, ניתקו את קרונות הרכבת לשלושה חלקים. כל חלק נסע לכיוון אחר. כך יצא, ששוב ניתקו את שלוש המשפחות, כל אחת - לכיוון אחר כי לא נסענו בקרון אחד. אי אפשר היה לבחור בקרון הרצוי, נסענו בקרון שבו ציוו אותנו להיכנס.

הגענו לעיר לא גדולה בשם 'אסבסט', כאן נמצאות המחצבות של החומר אסבסט. בתחנת הרכבת יש דלפק ומוכרים לכל אחד לחם חופשי. היינו רגילים לקבל לחם בהקצבה, ופתאום -מראה לא רגיל. אנחנו הסתערנו על הדלפק וכל אחד קנה לחם לתיאבון, עד שהמוכרת ביקשה סליחה והסבירה שהחנות כאן מיועדת לעובדי הרכבת בלבד. ושאין מחסור בלחם בעיר בכלל, נרגענו. המוכרת אומנם דיברה אמת, וחוץ מהלחם גם דברים אחרים היו בשפע. למזלנו, נקלענו למקום לא רע.

אני עושה הפסקה בסיפור על המקום החדש בעיר אסבסט, וחוזר לאסינו. אל הסיפור של הכתובת על הקיר עם שמו של אחד השכנים שלנו שברח מהבית לרוסיה והגיע עד הלום, וכאן נעלמו עקבותיו. לסיפור הזה יש רגליים. והנה, אחרי המלחמה כשחזרנו מרוסיה, נקלע לידי ספר ביידיש של הסופר יהושע ישראל זינגר, אחיו הגדול של יצחק בשביס זינגר בעל פרס נובל. מוצאם מבילגוראיי. שם הספר: "חבר נחמן", ובו מסופר על מקרה דומה. על בחור שברח מפולין לרוסיה, וכל קורותיו מיום הולדתו בעיירה קטנה, וחייו במצוקותיו הקשות ברוסיה. לגיבור הספר - לחבר נחמן, עוד היה קצת מזל. הוא נשאר בחיים, והוחזר לפולין יחד עם כומר. באחד הלילות הביאו אותו לגבול והורו לו ללכת. בגבול שמע גניחות מוזרות, התקרב וראה סוס שוכב וגוסס, צלעותיו פצועות והוא כחוש מאוד. ניכר שהעבידו אותו קשות, וכשהחליטו בעליו שאין בו תועלת יותר, שחררוהו לנפשו למות. נחמן בוודאי דימה את עצמו לסוס הגוסס. שניהם עשו עבודתם באמונה, וכשנוצלו עד תום, הופקרו לגורלם. הסופר מסיים את הסיפור על החבר נחמן: היה זה בליל קר ובהיר והירח במלואו האיר על שני האומללים בגבול פולין רוסיה. זינגר, על דבר הספר שכתב, נדון למיתה שלא בפניו על ידי הסובייטים.

אני חוזר לאסבסט לתאר את המקום החדש.

בהשוואה למקומות אחרים בסיביר, אפשר להגיד על המקום שהוא טוב אפילו יותר מרובם. שיכנו אותנו בבתים חדשים, ועוד כאלה נבנים בקצה העיר ונושקים ליער סיבירי עבות. הבתים היו דו קומתיים ויועדו לארבע משפחות. לכל דירה שני חדרים. ובמטבח, ישנו תנור ובחזיתו כיפה. ניתן לאפות בו לחם, כמו בבילגורי, והוא גם מחמם. אנחנו נמצאים כאן תחת השגחתה של משטרת בטחון הפנים הארצית. עלינו משגיח קצין ושני שוטרים. הקצין ממוצא טטרי. הוא מאוד חכם, פיקח וערמומי. הוא מזמין ראשי משפחות וחוקר אותם. ממש מהפנט את הנחקר ומוציא ממנו הכל. אי אפשר לשקר לו

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

או להסתיר ממנו דבר. הוא שואל על מעשיו של כל אחד בבית בפולין, גם מעשי הסבא. אם הוא משתכנע שהמשפחה ממעמד הפועלים, זה מניח את דעתו. ואם נתקל בסוחר, אפילו הזעיר ביותר, הוא משנה את נימת החקירה לנוקשה יותר. האיש עוד ייחקר אצלו פעמים מספר. אנשים למדו לא לספר על שהיו אוהדי המשטר הסובייטי, רק בכדי למצוא חן בעיניו, כי זה מסוכן, ויהיה להם רק לרועץ. אנחנו נחשבים בעיני השלטון כאויבי העם הסובייטי. אך במידה פחותה מאלה שנשפטו על אותה עבירה ונדונו לשנות מאסר בפועל. הרי אנחנו כאן משפחות עם ילדים, לכן החוק הסובייטי מתחשב בנו, וקורא לנו: "גולים מיוחדים לסיביר" - לפי סעיף מיוחד. אנחנו מחויבים לחוקה הסובייטית. בנוסף, יש לנו הגבלות מסוימות, כגון שאסור לנו לעזוב את מקום המגורים, ועל זה מופקדים שני השוטרים. מדי לילה הם פוקדים כל בית משפחה. בכניסה, שואלים לראשונה האם כולם בבית ועוד כמה שאלות. דרך אגב, אסור להתאסף כמה אנשים ביחד ואסור לעזוב את מקום העבודה בלי רשות. מהמשכורת מורידים לנו עשרה אחוזים עבור אנשי הביטחון ששומרים עלינו שלא נברח. לא פינקו אותנו הרבה זמן. כל מי שהיה כשיר לעבודה היה חייב לעבוד.

אני בין המעטים שקיבלו עבודה בנגרות בניין. היה זה מפעל קטן והיינו כעשרים וחמישה איש. שבעה או שמונה יהודים, והיתר - רוסים אנשי המקום. המפעל היה קרוב לבית וגם זה היה יתרון. פחות לדשדש בשלג העמוק שנערם בדרך כלל בלילה. רוב רובם של האנשים עבדו עבודה שחורה בחפירת בורות לבניין בתים. רבקה שלנו עבדה על משאית חומרי בניין ופירוקם.

למפעל האסבסט לא לקחו אנשים מאתנו, היות ונחשבנו ללא אמונים בהעמסה וחששו לחבלה או משהו כזה. העובדים באסבסט יצאו לפנסיה אחרי חמש עשרה שנות עבודה במפעל. הרבה מאוד מהם לא האריכו ימים אחרי השחרור מהעבודה כי מתו ממחלת הסרטן. ידעו גם אז שהחומר הזה מסוכן. טוב היה שהניחו אותנו מלעבוד בעבודה הזאת. את האסבסט כידוע, חוצבים בסלעים ואותם טוחנים בכדי להוציא את החומר. האבק שהתקבל מהפעולה במפעל, שימש לבניה במקום חול. הגגות בעיר היו מכוסים ברעפי אסבסט.

אבא לא עבד, הוא היה עורך את הקניות לבית. גם הניה עבדה עבודה קלה במתפרה לפי יכולתה. כאן עוד קיץ, יותר חם בהרבה מהמקום הקודם. אמנם גם פה סיביר, אבל יותר דרומה. אומנם אפשר כאן להשיג הרבה יותר דברים מאשר במקומות אחרים, אבל אי אפשר להיכנס לחנות ולבקש מה שנחוץ לנו. קונים מה שנמצא על המדף. ולנו אין הרבה כסף, רק מעט מאוד, לכן חושבים טוב אם כדאי לקנות ואם לא. הקיץ יפה מאוד כאן, הימים ארוכים והלילות קצרים, אחרי העבודה נשאר עוד זמן חופשי. לא רחוק מכאן זורם נחל, וכמה פעמים התרחצנו בו. באחד הימים הלכתי עם רבקה לאורך הנחל ליישוב קטן. מצאנו שם מכולת גדולה והרבה דברים טובים ותור - לא גדול. בין כל הדברים שקנינו, גם צנצנת עם מעדן קלמנטינות בסירופ. לימים, אזכר בזה בימים של רעב ועוני.

נתקבלתי בעבודה בקלות. מתייחסים אלי יפה. מנהל המפעל - גוי טוב ושמו ברוסניצין. הוא מופיע כמעט כל יום במפעל בשעות שאנחנו עושים הפסקות עישון בחדר האוכל הקטן, משתתף בשיחות ופטפוטים של מה בכך והולך הביתה. משרד אין במפעל. יש גם מנהל בניה. שמו לנשקוב. גוי פשוט ואומנותו בגרזן. משהו יותר עדין לא ידע לעשות. יחד איתי נמצא כאן **משה הנגר** אשר אצלו הייתי שוליית הנגרים בבילגוראיי. הוא רוצה לנצל אותי שנעבוד ביחד כי הוא עצלן וגם

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

חולני. אבל לי לא אכפת, לא משנה כאן מה אתה עשית וכמה, אלא מה מנהל המפעל רושם לך. ומשה שלנו מסתדר טוב עם המנהל. פעם אחת עשינו אני ומשה ארון מתים עבור מישהו, ואת הארון מתים הזה רשמו לנו גם בחודש הבא, ואחריו, ועוד ועוד...

את הדרגות לעובדים קובעים כאן באופן מוזר מאוד. בסוף החודש נערכת אסיפה של העובדים עם ההנהלה, ובוחנים את עבודתו של כל עובד במשך החודש. אם עבד במסירות, מעלים אותו בדרגה רק למשך אותו החודש. ואם לא, הוא נשאר במעמדו, או אפילו מורידים לו דרגה. הכל נעשה בהצבעה של העובדים. עובד בעל תפוקה גבוהה, גם מרוויח יותר, וגם זוכה בשם תואר "סטחנוביץ". סטחנוב עצמו - פועל שחור ששמו נישא בכל רוסיה מקצה לקצה, ועליו מספרים גוזמאות ללא גבול. כאילו בעל תפוקה פי כמה מהנורמה הרגילה. הכל שקר וכזב. פשוט מצאו אמצעי לדרבן אנשים להיות עבדים לעבודה ולא יותר.

באחד הימים קיבלנו מכתב ממוטל. הוא נסע לביכטואיל- המקום שהיינו בו קודם בסיביר לחפש אותנו, וזה לא דבר פשוט. מחצי האי קרים ועד לסיביר, זאת דרך של אלפי קילומטרים. שם נודע לו שהעבירו אותנו לאסבסט רק לפני שבועיים. בדרך לאסבסט נגמרו לו האמצעים הכספיים ונשאר באמצע הדרך להתארגן מחדש. אנחנו תיכף ענינו לו, אך לא התקבלה תשובה. וכשכתבנו עוד פעם לאותה כתובת, ענו לנו: כזה לא נמצא כאן, ולא היה. ומאז לא היה לנו שום מידע עליו עד גמר המלחמה.

לכסף יש כאן ערך, ואנחנו מרוויחים לא הרבה. עיקר האוכל אצלנו הוא הלחם, ויש בשכונה חנות רק ללחם. הבחורה הרוסייה המוכרת את המצרך הזה זריזה מאוד. היא חותכת את הלחם לשני חלקים, ושמה על המשקל בתנופה קלה את החלק הגדול יותר. לפני שהמשקל מתייצב נכונה, כבר מורידה היא את הלחם ממנו, ומכיוון שהוא גדול יותר ומכריע את המשקל, היא פורסת ממנו פרוסה. פרוסה גדולה מדי... היא שוקלת אותו שוב, וכמו במקרה הראשון, מורידה אותו מהר לפני שהמשקולת מספיקה להעלותו כי הוא קל מהמשקולת, ומגישה אותו לקונה. כך היא גונבת לחם.

בעיר ישנה חנות מכולת גדולה שברוסית קוראים לה גסטרונום. מי שלא עובד ומי שפנוי באותו יום מעבודה, רגיל לעבור שם ולראות מה ניתן לקנות באותו יום. אם רואים בחוץ תור, שואלים מה מוכרים ואם כדאי לעמוד בתור ואם לאו. אנחנו לומדים את החיים ברוסיה שהם לא קלים ומתרגלים להם.

בבית מבשלים מרק גריסים ותפוחי אדמה. ממיני הירקות, נמצא כאן - כרוב גדול מאוד ותפוחי אדמה ממש גדולים - כל תפוח קילו. הקיץ קצר מאוד, רק שלושה חודשים ואלה מספיקים להבשיל בתקופה קצרה כזאת. לא רחוק מאתנו ישנו רחוב עם בתים קטנים וגם גינות מסודרות יפות. כמעט לכולם ישנה פרה. את הזבל הם מסדרים בצורה ישרה ומסודרת ועליו מגדלים גם מלפפונים ובצל. הבצל הוא קטן וחריף מאוד. לפנות ערב, בעלות הבית של הבתים הקטנים באות אלינו ומכריזות בקול על חלב שמציעות הן לנו לקנות.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בקצה הרחוב שמתחיל מהשכונה שלנו נמצא מכון המים. משם אנו שואבים אותם בערך מרחק כמאה מטר. אין מים זורמים בבתים, כמו כן השירותים נמצאים בחוץ. רוב רובם של האנשים שלנו עובדים עבודה שחורה, כאן לא כורתים עצים אלא חופרים בורות - יסודות לבתים, וכל העבודות המתלוות לבניין. במרפאה של השכונה משרת רופא משלנו. פקידה בשטח הבנייה, רושמת את תפוקות העבודה של כל אחד לאותו יום. היא גם משלנו. אנחנו, כמה נגרים העובדים במפעל לבניין בתים מעץ נמנים על יחידי הסגולה שעובדים איכשהו במקצועם.

החורף מתדפק בדלת. מיום ליום נעשה יותר קר. הימים מתקצרים ולהפך הלילות. לאנשים אין בגדי חורף מתאימים. ממשרד בטחון הפנים דאגו לנו והביאו עבורנו מעילים, מכנסיים מרופדים בצמר גפן ומגפיים מלבד. כל זה טוב ויפה כל עוד שזה חדש, והצמר גפן מנופח - אז הוא מחמם. אבל כשהוא מצטמק, אז כבר לא מחמם. ומה בנוגע למגפיים? כאן בדיוק הפוך. הם חייבים להיות עשויים מלבד מוצק ושיתאימו לרגל. אלה שנתנו לנו היו תפורים מחלקים. הלבד בעצמו היה רך והמגפיים נעשו גדולים מיום ליום עד שנשמטו מהרגל. את הבעיה הזאת פתרתי. קניתי זוג ערדליים עשויים מקלעת מקליפות עץ הליבנה בשלושה רובלים. את הרגליים עטפתי עם נייר עיתון ועליו סמרטוטים מכל הבא ליד, והאמינו לי, היה לי חם ברגליים. אמנם פתרון לא אלגנטי אבל טוב. הכפריים מסביב לבילגוראיי היו נועלים כעין אלה ערדליים אבל יותר טובים. שלהם, היו עשויים מעור עבה.

משטר העבודה הוא נוקשה כמו בצבא. אסור להעדר מעבודה אלא רק באישור מרופא. כמו שאי אפשר לקנות לחם לבן בלי אישור ממנו. והרופא בעצמו, לא פזרן בעניין הזה. הוא מהסס הרבה עד שמוציא תעודה מעין זו. גם לאחר לעבודה מעל עשרים דקות נחשב לעבירה ועלולים לעמוד למשפט. גזר הדין ידוע - מורידים מהעבריין עשרים וחמישה אחוז מהמשכורת במשך שנה.

שעון ברוסיה נחשב לרכוש ולנו אין. את העבודה מתחילים בשעה שבע בבוקר. עכשיו בחורף השחר עולה בתשע, ואנחנו היינו בבעיה איך לדעת מה השעה. והנה היא נפתרה על ידי השכנה הגרה מעלינו ולהם יש שעון. השכנים - משפחת אונגר, גם הבעל והבן עובדים, והאשה - ממש צדקת. היא אוהבת לעשות טובות לאנשים. בבוקר כשהיא קמה, דופקת על הרצפה שהיא התקרה שלנו ומעירה אותנו. אנחנו קמים לעבודה בעוד לילה - שעתיים לפני עלות השחר, וחוזרים הביתה, וכמעט לילה. אני שוכב במיטה ולא רוצה להירדם כי כמו שאני עוצם את העיניים כבר מעירים אותי. אני רוצה להרגיש שאני חי וללא הועיל, אני נרדם. לילה אחד אני חולם שאני מדשדש בשלג עמוק בדרך לעבודה ולא מצליח לצאת ממנו ומאחר לעבודה. אני מתעורר ומתלבש מהר. לא רציתי להעיר מישהו מהבית. וכך, אני רץ בשלג, מגיע לפני המפעל ובמקרה יצא שומר המפעל - גוי גבוה לבוש במעיל פרווה לבן ובידו פטיש, בו הוא מכה על חלק מפס הרכבת התלוי על עמוד להודיע מה השעה. אני נעצר והוא מכה אחת ושתיים וחוזר פנימה. היינו, שתיים בלילה. חזרתי הביתה ובאמת פחדתי להירדם מחדש.

העבודה שלי ושל רבקה ממש לא קשה, ובמיוחד של הניה שעובדת כעוזרת במתפרה. פשוט כדי לקבל הכרה כעובדת, לשם קבלת הנחה המגיעה לעובדים. מהמשכורת בקושי גומרים את החודש. לפעמים גם מאחרים לשלם לנו את המשכורת, וכסף אין לנו. באחד הימים, אנשים התאספו למשרד וביקשו כסף לקנות לחם. לא דרשו, כי כאן אין לדרוש,

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אפשר רק לבקש. ואמנם כך עשו, וביניהם גם רבקה. מצאו שאנחנו בסדר בעבודה, ומצאו שאני עברתי קורס בעבודה בכלים חשמליים וגמרתי את הקורס בהצטיינות (התעודה שלי - מספר אחד). כך שילמו לנו מפרעה בסך חמישה עשר רובלים. זה הספיק לנו לקנות לחם לכמה ימים עד שהמשכורת הגיעה.

אין כאן לא שבת ולא וחג. יום המנוחה נקבע לכל קבוצת עובדים ליום מסוים בשבוע בכדי שיספיק זרם החשמל לכל מפעל ומפעל. לא מתחשבים בדעת האוכלוסייה, אין דין ואין דיין. ביום שני בשבוע יש לנו יום מנוחה מהמפעל. ביום הזה מתאפשר לכל אחד להגיע לבית המרחץ. זה מועיל לכל אחד. אמנם יש ולמשפחה אחת, יום המנוחה מפוצל ביניהם.

מיום יציאתנו מלודמיר עד לסיביר, נתנו לנו להתרחץ פעם אחת - בנובוסיבירסק, רק כעבור חודש ימים של נסיעה ברכבת. יש להודות שקיימים כאן גם דברים טובים ולא הכל גרוע ביותר. בית המרחץ הוא טוב ביותר, יותר טוב מאשר בבילגוראיי. גם המגורים נוחים - בית חדש ומרווח וגם חם ונקי. בעבודה לא מרוויחים הרבה, את המשכורת כולה מוציאים לכלכלה ואם מלינים לנו את המשכורת, כמו שקרה כבר לא פעם, אז חסר לנו.

בעבודה מתייחסים אלינו בכבוד. במפעל יש חדר אוכל קטן ובו כיריים ענקיות. עליהן מונח משטח ברזל עבה ועליו מרותכים פסי ברזל בגובה של 10 ס״מ ובמרחק כזה אחד מהשני. ביניהם - מילאו באפר והוא חם עד מאוד. בבוקר, כל אחד שבא לעבודה מניח בתוך האפר תפוח אדמה גדול ממש - של קילו. הוא נאפה עד לארוחת הצהריים, ויחד עם לחם, - ממש טעים. אנחנו התרשמנו לטובה בבואנו לאסבסט על כי אפשר היה להשיג לחם ללא הקצבה, אולם חוץ מזה, דברים אחרים החיוניים לתזונת האדם, לא נמצאים בשפע. צריך לעקוב אחריהם ולוודא איפה אפשר להשיגם. מפעם לפעם מופיעים בחנויות המזון דברים טובים, אולם נעלמים מהר מאוד. בשר, מאז שעזבנו את לודמיר, לא בא אל פינו עדיין, גם בגלל הכשרות. דגים משומרים או מיובשים, לעת מצוא אנחנו קונים. עיקר המזון שבא על שולחננו הוא תפוחי אדמה, כרוב וגריסים שונים שמבשלים בבית. פירות אין בנמצא כאן, וירקות- דבר נדיר. יש כאן בשטח הבניה מסעדה לפועלים. אפשר להשיג בה דייסת שיבולת שועל מבושלת עם עלי דפנה, או מרק כרוב דליל, כאשר בצלחת משייטים לא הרבה שביבי כרוב.
החיים כאן לא קלים. אומנם הקיץ מסביר פנים ממש נפלא - הימים גדולים על חשבון הלילה. אוויר צח מזרים היער מבין עצי האורן, אלא אם כן יש תקלה במפעל האסבסט, והאבק ממנו זורם לתוך העיר עד שהתקלה תתוקן. לא כן החורף. הוא מעיז פנים והקור חודר לעצמות למי שלא מוכן נגדו. וכמובן, אנחנו סובלים ממנו כי הלבוש שלנו דל מאוד, והוא יקר מאוד בכסף, ולא בשנה אחת ניתן להשיג אותו. הקור בחורף מעסיק אותנו כל היום. משכימים קום בעוד לילה מלא, וחוזרים מהעבודה ועוד מעט לילה.

התושבים המקומיים מסודרים משכבר הימים. אמנם הם חיים בצנעה, הבתים קטנים. יש כאלה שמחזיקים גם פרה וגם גינה ולא כל אישה עובדת, לכן הבתים מטופחים. ביקרתי בשני בתים כאלה וראיתי שיד מיומנת מטפלת בהם. דרכתי על שטיח באחד מהם שהיה תפור מפיסות בד עבה מכל מיני צבעים, ושהושקעה בו עבודה רבה. גם המפה על השולחן הייתה עשויה במתכונת דומה.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

באחד הבתים עזרתי לבעל הבית לגמור את בנייתו. האיש עבד איתי במפעל - חבר לעבודה. בבוקר טרם ניגשנו לעשות משהו, בעלת הבית הוציאה מהתנור קדירה מבעבעת עם דייסת שיבולת שועל אשר התבשלה כל הלילה על חלב. אותי כיבדו ביד רחבה ובסבר פנים יפות. המחזור של האוכל נמשך מפעם לפעם במשך כל היום. ובסוף יום העבודה שילמו לי ביד רחבה.

עניין האוכל מופיע אצלי בזיכרונות הרבה פעמים וקבלו נא את זה בהבנה. כי פשוט, המשטר הסובייטי החליט להגשים את תורתו הסובייטית בכל מחיר. לא אכפת להם להרעיב את ההמונים - אם ברשלנות, באי סדר בהספקת מצרכים חיוניים, ואולי גם בחבלה מכוונת. ההמון נכנע ונוצר את הלשון. מפה לפה אנשים מסתודדים ומגלים דברים מוזרים אשר לא מתקבלים על הדעת.

החורף בעיצומו. עכשיו תחילת שנת 1941.
קיבלנו מלודמיר מצרכים לפסח והם: מצות מספר, בקבוק יין וגוש שומן בקר קרוש. הייתה זו הפתעה עבורנו שכל המשלוח הגיע בשלום עד אורל - בפאתי סיביר. כנראה הודות לשר הרכבות היהודי - לאזר כגנוביץ - גיסו של סטאלין.

אבא לא עובד. כפי שציינתי הוא עורך לנו קניות. זה דבר חשוב כשלעצמו, ובזה עסוקים יום שלם- בעמידה בתור, ובהשתדלות להשיג מצרכים חשובים. בבוקר אבא מקבץ מניין יהודים לתפילה. זה נודע למפקח של הביטחון והוא הזמין את אחיותי רבקה והניה והזהיר אותן: אם אבא לא יפסיק זאת, לא תהיה לו ברירה אלא להעביר אותנו לסיביר למקום יותר מרוחק, הרבה יותר גרוע מאשר כאן. וזאת לציין, ברוסיה אסורה בהחלט התקבצות של מספר אנשים ביחד. תפילה במניין, על אחת כמה וכמה, שיש בה גם תפילה וגם אסיפה הנחשבות לעבירות חמורות. וכנראה בזה נגמר המניין של אבא.

אנחנו כמה יהודים שעובדים במפעל הבונה בתים. עובדים כל אחד בנפרד. לנו נותנים לגמור את נגרות הבניין, והרוסים היותר ותיקים בונים את הקירות. עבודה יותר קשה ויותר גסה. עיקר עבודתם בגרזן, ובכלים חשמליים וכבדים גם כן. העבודה במפעל מתנהלת לפי הספר. אנחנו לא טורחים יותר מדי, אין בינינו סטחנוביצים, ואין מוציאים כוחות מיותרים. מהרווח שלנו לא נותר כסף להפקיד בבנק, הכל מוצא למחיה.

אנחנו עושים הפסקת עישון, פעם לפני הצהריים ופעם אחרי. הבריגדיר לאנשקוב מכניס אצבע לפה ושורק שריקה אדירה. הוא מנפנף בכובע, וכולם אחריו לחדר האוכל. החדר אמנם קטן אבל חמים. הרוסים מספרים סיפורי מעשיות ואנחנו מקשיבים. מדברים על אי-אלה מקומות ששם טוב בהרבה מאשר כאן אצלנו. זה לא נכון, בכל מקום אותו "ברוך"...

כדי לערוך שבת, אתה צריך לעבור את כל רוסיה בכדי שתוכל להשיג את המצרכים לשבת. ברוסיה קיימת אמרה האומרת: כל מקום הוא טוב יותר אם אנו לא נמצאים בו.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

זמן העישון לוקח חצי שעה, ואם מישהו חייב לסיים את הסיפור שלו יושבים עוד כרבע שעה. לאנשקוב מעשן באותו זמן שתי סיגריות מגולגלות בנייר עיתון, וסיגריה אחת קנויה. על הכיריים בחדר האוכל נאפים לנו תפוחי אדמה בתוך האפר. התפריט של תפוחי אדמה אפויים על לחם - בכלל לא רע. גם מים רותחים מחממים את הבטן.

ביום שני בשבוע - יום המנוחה שלי, אני לוקח את הגרזן שלי ואת המגלשה, נכנס ליער וחוטב עצים לחמם את הבית. אני חוטב מן ההפקר. דהיינו, אני מפנה את השלג מעצים כרותים אשר נשאר מהם הגזע. נמוך מאוד, ממש ליד האדמה, אני כורת את הגזע פלחים פלחים. הוא קפוא ומתבקע בקלות רבה, וכך יש חומר בעירה לכל השבוע. באותו יום אני פוקד את בית המרחץ, מתענג בחום ובאדים, ומסיים על כוס קבאס קר וחוזר הביתה.
כנראה שלהנהלה של השכונה שלנו אין במה להעסיק את כל האנשים, אך אין להם ברירה. לכן נותנים לאנשים לחצוב בורות ליסודות לבתים בכפור של 30 מעלות מתחת לאפס. האדמה נחצבת כמו סלע עם פטיש גדול ואיזמל. אחרי שהקירות מוקמים, יש צורך לטייח אותם מבפנים. לכן מחממים את כל חומרי הבנייה הקפואים על פלטות ברזל מורמות מהאדמה כשמתחתן דולקים עצים.

רבקה עובדת במתחם הבנייה בכל מיני עבודות שחורות - בהובלת חומרי הבנייה ובכל עבודות העזר. באחד הימים הייתה צריכה לנסר עצים שיש להוסיפם מתחת לפלטות הברזל לחמם את חומרי הבניין. אני התנדבתי לעזור לה, ובשניים ניסרנו את העצים וחלק לא מבוטל סחבנו הביתה - "במשיכה". כאן לא קיים הדיבר השמיני של עשרת הדברות... כי את שלנו אנו לוקחים, לא של אף אחד.

העבודה מתנהלת בעצלתיים. אין כאן סטחנוביצים. וניכר שאת העבודה מנהלים אנשים לא מומחים במה שהם עוסקים.
יש הרבה חברי מפלגה וסתם "**מלחכי פינכה**" שמעבירים את הימים בלי לעשות כלום.
בשלושת הימים הראשונים לחודש מאי חוגגים כאן. לכבוד החג מופיעים בחנויות קצת דברים טובים. באותם הימים, המפעל שלנו מגויס לעשות תיקונים במפעל לאסבסט. עבודה קשה מלוכלכת ומסוכנת. אנחנו עובדים במבנה אטום ללא חלונות. אין בו רצפה, אלא משפכים מרובעים, הנגמרים למטה בפתח קטן. משאיות נכנסות מתחתם ואוספות את האבק שהצטבר אחרי שמחצבי האסבסט נטחנו לפני הוצאתם. ידוע שהחומר מסוכן ועובדים בלי שום הגנה - בלי מסכות. אין ברירה. העבודה עצמה מסוכנת כי אפשר להחליק לתוך משפך כזה וליפול למטה, ולי יש פחד גבהים. אבל אין מה לעשות, חייבים לצייית.

בחוץ מופיע האביב, לא כל השלג הפשיר, נשאר ממנו עוד.
באחד הימים נשלחתי לעבוד בתיקונים - שיפוצים במשרד לביטחון הפנים. זהו מקום שהאזרח הרוסי, אם הוא חייב לעבור בקרבתו, ירחיק ללכת כמה שאפשר הלאה ולא יקרב, כי הוא לא "אהוב" בלשון המעטה, על אנשים. אני התקבלתי דווקא באדיבות. התייחסו אלי יפה. עבדתי אצלם יומיים. בגמר העבודה נשאלתי כמה מגיע לי שכר עבודה. עניתי: כמה שאני מרוויח במפעל. אמרו: זה מעט. ושילמו לי כפליים...

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03-6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il **פקס: 03-5718129**

בעשרים ואחת ליוני, בשנת 1941, גרמניה בגדה בחוזה החתום שהיה לה עם הרוסים. הגרמנים התקיפו אותם ברצחנות ככל אשר יכלו והתחילו לזרוע הרס וחורבן בכל גבולות רוסיה. הצבא הסובייטי לא הצליח להתאושש ולייצב את החזית. הם היו פשוט המומים. הגרמנים שטפו ודהרו כמעט ללא התנגדות עמוק לתוך רוסיה.

גם אנחנו הוכינו בהלם. כבר לא דאגנו לעצמנו, אלא לכל מי שבמר גורלו, המלחמה פגעה בו. חיש מהר הותקנו גם כאן תקנות חירום לשעת מלחמה. כולם חויבו לעבוד שתים עשרה שעות ביום, אף על פי שאין אצלנו מפעלים חיוניים אחרים מחוץ לאסבסט. כעבור ימים מספר רוקנו החנויות מבלי להשאיר בהן כלום. הלחם נמכר בהקצבה - שמונה מאות גרם לעובד, וחצי מזה - ללא עובד. גם דברי מכולת אחרים מקציבים במשורה. אנחנו ממלאים את הכרס בעיקר עם תפוחי אדמה להם אנחנו אסירי תודה. החיים נעשים קשים מיום ליום. עובדים 12 שעות ביום, ובשעות הפנויות צריך לדאוג לאוכל. אמנם יש במקומותינו בית אוכל – בו ניתן לקנות אוכל מוכן, אבל עבור הכיס שלנו הוא יקר, והמנות קטנות מאד ודלות מאוד. לפעמים אני לוקח איתי סיר גדול לעבודה. כשאני חוזר הביתה, אני קונה שם אוכל - כל דבר הנמצא בתפריט. מערבב הכל ביחד, לא משנה אם מתאים אחד לשני אם לאו. פעם ספרתי 16 מנות שהכנסתי לתוך הסיר הזה .

האביב הגיע יפה ונהדר - אחרי החורף הקשה וחמור הסבר, אין יותר יפה ממנו.
הממונים עלינו והאחראים, מציעים לנו זרעים של תפוחי אדמה שנזרע אותם ויהיה לנו לכל הפחות את המצרך הזה בשפע. לא יכולנו לקבל את ההצעה כי פשוט אין לנו זמן פנוי לזה - אנחנו עובדים יום עבודה כה ארוך. באחד הימים מנהל המפעל שלנו -ברוסניצין, הביא למפעל מתנה - שתי כיכרות לחם עבור הפועלים. הוא מסרם לאחד שהיה מקובל על כולם לחלקם שווה בשווה. האיש מדד את הכיכרות במטר, סימן עם הסכין, וקרא לאנשים לבדוק אם יש למישהו הערות. כולם הסכימו על כך שהעבודה מדוייקת. הלחמים נפרסו לקוביות ולא לפרוסות למען הדיוק. אז קרא לאיש אחר שיפנה פניו לקיר. הוא – המחלק, נגע בכל פעם עם הסכין בקובייה אחרת של הלחם, והאיש עם פניו לקיר קרא בשם העולה בדעתו, וכך חולקו הלחמים חלוקה צודקת.

האיש הרוסי מכבד מאוד את הלחם. ברוסית ללחם קוראים: "חְלֶבּ", והם מוסיפים לו סיומת חיבה וקוראים לו "חלבושקה". אני לומד מקרוב על אורח החיים הרוסי. הם לא פזרנים, חיים בצנעה, אוהבים לעשות עבודות כפיים בעצמם. אולי לפעמים יוציאו כמה רובלים על בקבוק וודקה, לא יותר. אני מתבונן מקרוב איך הם מתייחסים ללחם בכבוד. לקראת ארוחת הצהריים, מתוך התרמיל, מוציאים מפית מקופלת בקפידה ובתוכה מפית יותר קטנה ובה שוכנת בכבוד פרוסת הלחם. לא כל המנה שמקבל העובד (דהיינו שמונה מאות גרם) נמצאת בתרמיל. חלקה השאיר בבית, וגם מזאת אשר איתו עוד יחזיר חלק הביתה. את הלחם הוא פורס עם הסכין ביראת כבוד, ואליו יצרף את תפוח האדמה אשר נאפה מזמן בתוך האפר הלוהט אשר על הכיריים. וכמובן גם מים רותחים בספל גדול עשוי מפח הנקראים ברוסית: "קיפיאטוק".

האזרח הסובייטי מעריך מאוד נעליים עם סוליות עשויות עור אמיתי, ולא כאלה העשויות מצמיג ישן. עוד בהיותנו בלודמיר, כשהייתי מוכר לחיילים הרוסים ליד הקסרקטינים לחמניות וביצים קשות בשטחי האימונים. אחרי עזבם את המקום אפשר היה לאסוף רבות מסוליות כעין אלה שנשרו מהנעליים שלהם.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

במפעל האסבסט קרס אגף שהיה מוביל את האבק מעיבוד האסבסט לתוך בניין האיסוף. המפעל שלנו גויס לעבודת השיקום. עבדנו בו כשבועיים, ובמשך הזמן הזה מפעל האסבסט המשיך לעבוד וכל האבק התפזר באוויר. כל העיר הייתה שרויה בערפל והיה בזה סיכון גדול. אין מה לעשות.

הקיץ כבר הגיע והוא במלוא הדרו. כמו אשתקד. רק דוק עצבות עוטף אותו עקב המלחמה הנוראה המתחוללת בעולם בלא אף ניצחון לצד בני בריתנו אלא לאויבינו.

אנו כאן, בסיביר הרחוקה, אך רחשינו ודאגותינו נתונים לקרובים ולרחוקים שנשארו מאחור ונכבשו על ידי הגרמנים.

לאחר שהוקמה במוסקבה ממשלת פולין הגולה, ניתנה לנו הרשות לגור ברוסיה עד גמר המלחמה ללא הגבלות כמעט. יש לנו אישור לנוע ברחבי רוסיה ולעבוד בכל עבודה כאוות נפשנו. איננו אסירים עוד. אין עלינו יותר פיקוח מטעם משטרת הביטחון, ולא מורידים לנו עשרה אחוזים מהמשכורת עבור המפקחים עלינו. נפוצו כאן שמועות על שאנשים מהרבה מקומות עוזבים את סיביר ויורדים דרומה למדינות החמות בברית המועצות. מאיפה אנשים יודעים? כל זה לא ידוע. אמנם נכונה האמרה מהמקורות האומרת: "כי עוף השמיים יוליך את הקול, ובעל כנף יגיד דבר".
גם אנחנו החלטנו לעזור את סיביר. לזה צריך להתכונן וזה דבר לא פשוט לוותר על מקום עבודה מסודר ומגורים מסודרים. מהדירה אנחנו ממש מרוצים. לעומת הדירה בבילגוראיי, דירתנו כאן נחשבת לארמון. צריך להודות, מתי חלמנו על דירה של שני חדרים מרווחים כאלה?

עוד הסבר קטן למי שמעוניין. בשנת 1939 כשפולין נכבשה על ידי הרוסים והגרמנים, נוסדה באנגליה ממשלת פולין הגולה. אנחנו, אזרחי פולין לשעבר, היינו מקבלים מאנגליה סיוע כלשהו. קיבלנו נעליים צבאיות, וגם לבוש צבאי משומש צבוע בצבע שחור, וגם שימורים כלשהם. מממשלת פולין הגולה במוסקבה, לא קיבלנו כלום. אין להם ממה לתת לנו. הנשים בכפרים מצטוות לסרוג עבור חיילים כפפות וכובעי גרב, ומה אנחנו יכולים לדרוש?

אני נשלחתי מהמפעל לעבוד מחוצה לו בשטח אשר מכשירים לפי הבנתי להסתעפות נתיבי רכבת. אני עוזר למחסנאי רוסי מבוגר, איש נעים הליכות. אנחנו מוציאים כלי עבודה לעבודה שחורה בעבודות עפר, וגם משורים וגרזנים לצורך כריתת עצים. בעבודה הזאת מועסקים אסירים אותם פגשתי כאן בפעם הראשונה. השומרים וגם המחסנאי הזהירו אותי לא להתקרב לאסירים ולשמור מרחק מהם. הם מסודרים מחלקות מחלקות בשלשות ומשני הצדדים שומר עם נשק דרוך. בהתחלת כל צעידה השומר מכריז במשפט השגור בפיו והאומר כך: "ללכת בסדר. צעד ימינה או צעד שמאלה יחשב לבריחה, ואני יורה בלי אזהרה."

יש כאן מחוץ למחסן גם קנטינה. במנוחת צהריים מגיעים האסירים. לכל מחלקה יש מנהל והוא איש מהם עצמם, כנראה גם המוכר בקנטינה מן הנידונים. כל מחלקה מגיעה בנפרד ובראשם צועד המפקד. הוא מתיישב ליד אשנב החנות,

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

וכל מי מהאסירים החושב לקנות דבר מה, חייב המלצה של מנהל המחלקה. מי שהומלץ על ידו, יכול לקנות דבר מה, וגם מנה נוספת של לחם. אך לשם כך, הוא היה חייב להצטיין בעבודה, כעין סטחנוביץ באותו יום.
באחד הימים עברה מחלקה של אסירות, ובראשה צעדה המנהלת שלהם שהייתה לבושה כמו גבר ממש. לפי התנהגותה היה ניכר שזאת אישה גסה. באחת הפעמים התנפלה על אחת האסירות בגידופים ובקללות בזויות שאף גבר, גס ככל שיהיה, היה מתבייש לנבל את פיו כמוה. נראה שהיא נמצאת במקום הנכון המגיע לה.

האסירים כנראה לא ממוינים לפי חומרת העבירה. באותה קבוצה נמצאים פושעים הנאשמים ברצח, וגם כאלה הנאשמים בגניבה ובדברים של מה בכך. גם אצלנו בשכונה, מנהל פרויקט הבניה נשלח לכמה שנות גלות בגלל בית תרבות שהוא פיקח על בנייתו. הוא הואשם בעבירה, אולי שלא באשמתו. במקומו בא אחד ממוצא פולני בשם לוויצקי שרק גמר לרצות את עונשו, ואולי גם הוא הלך ביום מן הימים בדרך קודמו.

מתקרבת קבוצה של נערים פושעים. ברוסית קוראים להם בראשי תיבות "פה-זה-או". אלה נערים שלא חונכו די צרכם. יש בינם יתומים שהגיעו למצבם שלא באשמתם, ויש שההורים זנחו אותם מדעת או שלא מדעת. הנערים האלה הם מגולחי ראש כדי שלא ינסו לברוח, ואם כן, שיקל לתפסם. אני עושה את העבודה שלי, והמחסנאי ניגש אלי ואומר: "תזהר מהם. אלה גנבים מקצועיים ואם יש לך כסף תחביא אותו". לא התייחסתי לדבריו ברצינות. כעבור זמן מה, אני תוחב ידי לכיסי ונוכחתי לדעת שהצדק איתו... המחסנאי סיפר הדבר לשומר עליהם, והוא בתנועת אצבע קורא לאחד הנערים ואומר: "תחזיר לבחור הזה הכסף שגנבת". וזה מתחיל להישבע ולהכחיש מכל וכל ובבכי. השומר משחרר אותו, ותיכף קורא לו בחזרה ומצווה עליו: "תוריד את הנעליים". בודק באחת - אין, בשניה - הכסף נמצא. השומר מזהיר אותי מחדש לא להתקרב אליהם.

עבדתי במחסן הכלים זמן לא רב. נוכחתי לדעת שלא מי שבאמת עמל הוא זה שמתוגמל, אלא מי שהמנהל רוצה ביקרו ועליו הוא ממליץ לטובה בפני המוכר בקנטינה.

מכאן קבלתי הפניה למנהל עבודה למצוא עבודה אחרת. הוא היה מודד את השטח שבו האסירים עבדו. כשראיתיו לראשונה הוא עשה עלי רושם לא טוב. תווי הפנים שלו נראו לי כאחד האסירים הלא נחמדים הנמצאים כאן. "העבודה שלך פשוטה" אומר הוא לי, "אתה תקח מאדני הרכבת המשומשים, ותנסר חתיכות באורך שישים סנטימטר. תבקע ליתדות, תחדד אותם ותתקע במקום שאראה לך". הוא הבחין שאני לא מרוצה מהצעתו ושואל אותי למה. אני מסביר לו שאני המפרנס העיקרי במשפחה, שאני עובד בנגרות ויש לי דרגה שלוש ולעיתים גם מעלים לי אותה לחמש. ומה אני יכול כבר להרוויח אצלך אם אני אתקע עבורך כמה יתדות ביום. הוא מרגיע אותי ואומר: "אני אתן לך להרוויח כמו שאתה אומר ואולי גם יותר. לא חשובה כמות היתדות שתתקע אצלי, חשוב איך אני ארשום את העבודה שלך! אל תדאג לשווא. יהיה בסדר". הוא לא שיקר לי, ובאמת הרווחתי הרבה יותר ממה שיכולתי לחלום עליו. בעקבות הסיפור הזה אשבץ כאן שני פתגמי חז"ל הקשורים לנושא. הראשון אומר: "אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו". הוא מתאים במלואו לידידי החדש - מנהל העבודה שלי. הפנים לא אומרות הכל, העיקר הוא הלב שלו, והוא - של זהב. הפתגם השני אומר: "לא המדרש העיקר, אלא המעשה". והיות שכאן, בארץ הסובייטים, הכל הפוך על הפוך, אני מרשה לעצמי רק לשם הוראת

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

השעה להפוך את הפתגם גם כן. ויאמר כך: "לא המעשה עיקר, אלא המדרש". לא חשוב מה אני עבדתי אצל ידידי מנהל העבודה, אלא מה נרשם בדף העבודה שלי... כגון: אני סחבתי את האדנים המשומשים למרחק עשרות מטרים לבדי וניסרתי אותם יחידי, בלי עזרת מישהו. גם הכמות שנרשמה הוגדלה ללא שיעור.

הרבה אנחנו לומדים מהחיים אשר כאן.
יש דברים אשר לא מתקבלים על דעת האדם הפשוט ומעוררים פליאה. למשל, יש בתים שנבנו כאן בשכונה שלנו והם טעונים גימור. בכדי לעשות בהם טיח, נוהגים לחבר על הקירות נסרים דקים מעץ אורן שמבקעים אותם מבול עץ באורך של כשני מטר. גם בבילגוראיי עשו כך. לזה צריך מסמרים אשר אין להשיגם כאן. זה עקב אכילס של הכלכלה הסובייטית. התחבורה מגושמת, הנתיבים ארוכים, והעיקר - מי שמטפל בהם לא אכפת לו, עושה ככל העולה על רוחו. והנה, אחד ממנהלי העבודה שכאן, המציא שיטה גאונית: לוקחים כבלים מפלדה, מחממים אותם בחום עד שצבעם אדום לוהט בכדי לרכך את הפלדה ולאפשר את עיבודה ומייצרים מסמרים. הכבלים עשויים לסחיבת עצים כבדים ביער על ידי טרקטור. אי אפשר היה לחתוך מהם, לאורך של מסמר, מפני שהפלדה קשה לעיבוד. בקיצור, ההמצאה הצליחה. התקינו להבים מגרזנים על בולי עץ עם החוד כלפי מעלה וחילקו לבתים, לכל מי שרק מוכן היה לקבל. העבודה היא פשוטה. שמים קצהו של הכבל באורך מסמר על חוד הגרזן ועם פטיש מכים על הכבל ונחתכים כאן מסמרים. היו משלמים לפי המשקל למי שרצה לעסוק בזה. אומנם למסמרים לא היה ראש, ובמקום זה פשוט היו מכופפים את קצהו. את הנסרים חיברו באלכסון בשתי וערב ויצרו משבצות של כחמישה ס"מ ובהם נתפס הטיח.

אני לא בא לכתוב על עלילות המשטר הסובייטי, אלא היות ונתקלתי בעובדות המעלות צחוק על כל בר דעת, איך ניתן לדלג עליהן? ועוד דבר קטן. בסיביר אנשים מיומנים בשימוש בגרזן. הבתים הקטנים הפרטיים בעיר אסבסט, הרבה מהם נבנו על ידי בעליהם בהדרגה בימי המנוחה השבועיים. איש בסיביר תוקע בחגורה את הגרזן והולך ליער. הוא מרגיש את עצמו חופשי וחוטב עצים בהנאה. אמנם הוא משלם עבור העץ שכרת , אבל בכסף קטן יחסית. אותו הגרזן אליה וקוץ בה. הוא גדול וכבד מדי. אם עובדים בו ביד אחת, היד מתעייפת מהר וחבל. אך משהו קל יותר אין בנמצא.

אצלנו במפעל יש אנשים שמזדרזים וגומרים מהר את ארוחת הצהריים ורצים אל האבן המשחזת בזוגות. האחד מסובב את האבן בידו בארכובה, והשני משחיז לו את הלהב של הגרזן, אלא שהוא עושה זאת דווקא בצד ההפוך, רק להוריד חומר להקל מהמשקל. הם עמלים בחיפזון ועוד זוגות מחכים בתור.

הקיץ חלף הלך לו והחורף בא לו.
בראש השנה ירד כבר שלג שלא נמס ונשאר מונח על הקרקע. ביום הכיפורים אני צמתי אך עבדתי. היום כאן קצר מאוד והצום הוא דבר של מה בכך. בקיץ שעבר היינו הולכים לכפר קרוב קטן לכעין טיול. בדרך עוברים נהר נחמד ומתרחצים בו. יש בכפר חנות יפה ואנשים בו מעט, ולפעמים היינו מוצאים דברים טובים וקונים מעט. לא כך השנה. המלחמה משתוללת, ואנחנו כמו כולם מלאי דאגה לבני המשפחה שנשארו מאחור, לכל בית ישראל ולאנשים בכלל. אין אנו יודעים מה מתרחש בעולם אלא מה שמודיעים השלטונות. וכידוע, ברוסיה של אז לא קיים רדיו חופשי. בכל מפעל או מקום

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

ציבורי כלשהו תלויה על הקיר צלחת וזה הרדיו. מה שמודיעים אנחנו שומעים, ולא רק מה שרוצים לשמוע. מעט ממה שמשמיעים לנו הוא מן האמת. את הנותר לומדים אנו בעצמנו.

עוד דבר משונה נהוג פה. מופיע אצלנו במפעל איש מפלגה, תמיד בזמן האוכל. אני כבר מכירו ושונא אותו. בפתח הדברים שלו הוא מצטט משפט מאבות הקומוניזם - לנין, סטלין ומרקס, כמו יהודי אדוק, להבדיל אלף הבדלות, שמצטט פסוק מהמקורות. אחר כך הוא מציע לחתום בהתנדבות ובהסכמה - לתת הלוואה לממשלה, סכום מסוים לשנה או יותר. האיש מדבר מהר, בחיפזון, עושה רושם שהוא עסוק. בעצם בליבו הוא חושב אותנו לטיפשים. ומה המשונה ביותר בכל הסיפור? הוא שואל אם כולם מסכימים, ומי שמתנגד שירים ידו, כאילו היה אומר: מי שמחפש לו צרות שיעשה כן.

החורף השנה קודר מאשר הקודם, זאת כמובן עקב המלחמה.

כמו שציינתי, אנחנו כבר לא נחשבים יותר עוינים למשטר. המצב בחזיתות הוא רע מאוד. וכל זה לא משמח אותנו ביותר. אנחנו חושבים לעזוב את העיר אסבסט ואת סיביר בכלל.
אחרי היסוסים רבים החלטנו לעזוב כמו רבים אחרים. לשם כך התחלנו לחסוך בלחם ולעשות ממנו צנימים, צידה לדרך. אך עיקר האוכל שלנו הם תפוחי האדמה. כמו שחוקי העבודה נוקשים, כך גם קשה להשתחרר מן העבודה. צריך לכתת את הרגליים בכל העיר בכל מיני מקומות ציבוריים כגון ספריה או בית תרבות, וגם מחסני כלים. צריך לוודא שלא חייבים בהשאלה כלשהי. בלי טופס מיוחד - אישור חתום על כך, לא מוכרים כרטיס לרכבת. את כל ההכנות האלה אנחנו עושים בלב כבד, כי פשוט חוששים לעזוב את המעט שיש לנו ולנדוד אל הלא נודע בו גם מנת הלחם לא מובטחת לנו.

אחרי כל ההכנות אנחנו יוצאים את אסבסט. החורף כבר בעיצומו, הימים קצרים וקרים דיים. ברכבת אנחנו פוגשים במשפחה של שלושה אחים נחמדים. לאחד מהם, לצעיר, יש גם חברה. מהר מתיידדים איתם וקובעים - דרכם דרכינו. מאוד שמחנו לפגישה המקרית ושאנחנו לא בודדים ויש עם מי להתייעץ. שם המשפחה: טופורק. האח הגדול שמו אפרים, שני לו לייזר, השלישי - לייב.

נוסעים לעיר מחוז בשם סברדלובסק בסיביר. משם נשים פעמינו דרומה לטשקנט. קנינו כרטיסים לרכבת, אבל הרכבות לא עוצרות, כולן מלאות בפליטים. אילו מועברים בחיפזון בשל התקרבות החזית מזרחה, ואיתם - בתי חרושת בלי סוף. אנחנו כאן כבר כמה ימים בתחנת הרכבת. בינתיים נתנו לנו להשתכן בחדר לשמירת חפצים שהיה ריק. אנחנו כל הזמן בחוץ, כל רכבת שנעצרת- אני רץ להיוודע לאן פניה. בינתיים אני עוזר לאנשים לעלות לרכבת עם המזוודות ומשלמים לי בעבור זה. התחנה כאן מאוד מפוארת ויש גם מסעדה עבור קציני צבא. יש, ולא אחת, אחד מהקצינים הזמין אחת מהאחיות שלי לקפה ולכריך עם ביצי דגים המצויים פה בשפע. לקציני צבא יש זכות להיכנס למסעדה עם בת לוויה, הם רואים בנו פליטים ומתחשבים בזה ומנצלים את הזכות הזאת לטובתנו. אחרי כמה ימים אנחנו כבר מיואשים, והנה סוף כל סוף עוצרת רכבת מהודרת. ניכר שבזמנים רגילים הייתה מיועדת לאנשים רמי מעלה. יש בה ספות לשינה, והיא נקראת ברוסית רכבת רכה. באמצעה, קרון מסעדה, והיא נוסעת לכיוון הרצוי לנו. הוצאנו מהר החבילות שלנו ומנסים

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

לעלות עליה. אבל כאן, בדלת הקרון, עומד השרת הידוע עוד מהימים הטובים ההם ולא נותן לנו לעלות. הוא מפנה אלינו את האחוריים ונותן לאחרים לעלות. האצבעות קופאות לנו מקור, ותחנונים לא עוזרים לנו. עד שאחד האחים טופורק מחליק לידו של השרת חפיסת טבק ואז הוא משנה כיוון, סותר לאחרים, ומפנה לנו את דלת הכניסה לקרון... היוקרה של הרכבת נותרה רק בכך שעל הקרון האמצעי כתוב באותיות מאירות עיניים: "קרון מסעדה". זכר לימים עברו. והשרת במדים המצוחצחים מקפיד שיהיו מים חמים ואור בקרונות.

אנו נאחזים באשליות כאילו המצב ישתנה בקרוב. הנוסעים ברכבת הזאת הם פליטים אשר בחיפזון הספיקו להציל משהו מרכושם. לבושם מהודר, וניכר בהם שהיו בעלי השפעה ובעלי תפקידים. ביניהם גם דלפונים כמונו אשר ניזונים מצנימים או רעבים ללחם. בקרון שלנו נוסע יהודי סובייטי עם אשתו וילדה קטנה. הוא קצין בכיר במשטרה ומתהדר במדים המגוהצים ודרגותיו הגבוהות. גם אשתו לבושה בהידור רב. האיש יורד מהרכבת מתי שמתחשק לו, קונה מצרכים מהיקרים ביותר ונושא אותם מבלי להסתירם לעיני כל האנשים הרעבים. התנהגותו היא שחצנית. ואם לא די בכך, לעינינו, את הקרום הלבן מהלחם הוא מקלף בסכין, וזורק לשירותים. הוא גרם לנו להשפיל עיניים מבושה. המקרה הזה פגע בנו מאוד ולכן אני זוכר אותו ומזכירו.

מתהלכות שמועות שבגבול אירן במזרח התיכון, בעיירה בשם ינגוול, מתארגנת יחידה צבאית פולנית. ואפשר לעבור את הגבול לאירן. בדרך פוגשים הרבה אנשים מפולין. למען האמת, אף אחד לא יודע מה לעשות ולאן צריך לנסוע. אנחנו פוגשים בדרך גם רווקים שהשתחררו מסיביר הרחוקה. סימן ההיכר שלהם הוא שהם נושאים איתם קופסאות שימורים מפויחות. בדרך כלל הם נוהגים לבשל משהו. לבושם מרושל ומלוכלך והם שורצים כינים. קרה לא אחת שאחד מאלה נכנס לקרון הרכבת ומשאיר לא מעט ממכת מצריים. נכון, הם מסכנים, אך גם אנחנו. אין מה לעשות. לפנים, לא היו מוכרים כרטיסים לרכבת בלי אישור מבית המרחץ שהאיש היה שם. עכשו הכל הפקר. נפוצו כאן שמועות שהיהודים כבשו את טשקנט.

נוסעים עם הרכבת דרומה זה כבר כמה ימים. במקומות אחדים מתגלות קרחות אחדות של אדמה המבצבצת מהשלג. אחרי יומיים שלושה, גם גמלים נראים באופק, והשמש מאירה פנים. כשהרכבת עוצרת, באים כפריים ומציעים פירות מארצות השמש כגון: צימוקים, משמש ומלון מיובש. עם כל אלה גם מצב הרוח משתפר. במקום אחד גם קנינו לחם שחור עם צימוקים. את טעמו הזכרנו ימים רבים לטוב.

הגענו למחוז חפצנו - לעיר טשקנט באוזבקיסטן. מישהו הזכיר שקיים ספר בשם: "טשקנט עיר הלחם". בקרבת תחנת הרכבת נמצאת כיכר גדולה, ושמה אנחנו מרכזים את חפצינו שלנו ושל האחים טופורק, השכנים החדשים שלנו. אני נשאר בכיכר כשומר. הלחם נמכר כאן בלי הפסקה, במחיר קצת יותר יקר, אך הוא טוב מאוד - לבן נהדר. מזכיר את החלות של נחום האופה השכן שלנו. אין כאן תור מסודר ללחם אלא כל דאלים גבר. אני דווקא מסתדר פה טוב מאוד. אנשים דוחפים אחד את השני להגיע אל הדלפק. אני נכנע לדחיפות וכעבור כמה פסיעות, אני כבר עומד נלחץ בין אנשים והרגליים שלי לא נוגעות בקרקע. אני עומד באויר וחיש מהר אני ליד הדלפק וקונה את הלחם. הבעיה היא לצאת עם

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

הלחם מתוך ה"כנופייה". בפעם הראשונה, הלחם התפורר לי ביד ולא נשאר לי כלום ממנו עקב הדוחק. להבא, לקחתי את רבקה לעזרה. פשוט זרקתי אליה את הלחם מרחוק. בהמשך, גם מכרנו לחם לאחרים ואכלנו לשובע.

נמצאים כאן ערב רב של כל מיני אנשים. הרבה פליטים שנטשו את מגוריהם עקב המלחמה, חיילים לרוב וגם מאנשי שלומנו, כמונו. פגשנו גם משפחה מבילגוראיי, משפחת שול. הבן היה חבר טוב של מוטל שלנו. וגם פגשנו גוי מבילגוראיי שדיבר עם אבא ביידיש. הוא הציג את שמו בשם קרפ. אבא לא הכיר שם כזה. התברר שהוא גוי פולני, ואנחנו צחקנו כי הוא דיבר יידיש רהוטה. עם האחים טופורק קשרנו ידידות אמיצה. אנחנו מתחלפים במשמרות על שמירת החפצים. פעם אני ופעם אחד האחים. מסתובבים כאן אנשים שנראים מסתוריים, חשודים סתם וגם גנבים באמת. לא אחת באים שניים ונשכבים ליד חפצים של מישהו ומתכסים בשמיכה משותפת כאילו ישנים מתחת לשמיכה, מחטטים בחבילה של מישהו. הזהירו אותי לא לפתוח הפה אפילו אם אני רואה משהו חשוד כי זה מסוכן, יכולים להתנקם בי. ואומנם נוכחתי בזוג שטיפלו במשך שעה ארוכה בחפצים של מישהו אחר וקמו והלכו. אחרי הליכתם גיליתי לבעל הרכוש ואמרתי לו לבדוק מה גנבו ממנו. הוא לא התרשם במיוחד, רכושו היה חבילת סמרטוטים ללא שום ערך.

מסתובבים כאן אוזבקים, כנראה בודדים נטולי בית. הם מלובשים במין חלוקים צבעוניים ממולאים בצמר גפן ובשרוולים ארוכים מאוד, עד מחציתם בעודף באורך. הם נשכבים בכל אשר נראה להם, ישנים, קמים והולכים. טשקנט היא עיר מזרחית ולנו נראית אפופת מסתורין. ואולי לא.

רבים מהפליטים כאן עזבו את סיביר כמונו. הם העדיפו אחרי השחרור לחיות באסיה התיכונה, במקום הרבה יותר נוח מאשר בסיביר הקרה. אך גם השלטונות מצאו בכך פיתרון קל - לרכז אותנו במרחבים העצומים, במקומות הנידחים, בקולחוזים אשר בקזחסטן.

באחד הלילות הביאו לטשקנט רכבת והעלו אותנו עליה. אחרי מספר ימי נסיעה, בתחנה מסוימת באחת העיירות באוזבקיסטן, מצאנו המון אנשים כמונו. הם סיפרו שהיום הביאו אותם הנה. הם היו כבר בקולחוזים בערך חודש ימים, ועכשיו הוציאו אותם ומעבירים אותם למקום אחר. איזו הפתעה נכונה לנו, מצאנו כאן את הדודה זלדה עם הילדים. גם הם כבר הספיקו להיות בקולחוז. באותו רגע, הורדנו את החבילות שלנו מן הרכבת וצרפנו אותן לחבילות של הדודה. גם משפחת טופורק עשו כמונו. נראה שהממשלה הסובייטית החליטה לתקן את העוול שנעשה לנו עם גירושנו לסיביר, ואחר שחרורנו, למצוא עבורנו מקום מנוחה עד גמר המלחמה. כפי שנכתב בתעודות שניתנו לנו.

אנחנו מחכים ברחבה שליד התחנה לבואה של הרכבת. אנשי המקום מציעים למכירה פירות יבשים כגון צימוקים, משמשים וגם מלון מיובש. ישנם כאן כמה דוכנים למכירת דברי מאכל מבושלים, כעין שוק קטן. אני נזכר במקרה מוזר שראיתי פה איך עגלון עובר כאן עם עגלה עמוסה בכיכרות לחם המדיפים ריח מאפה טרי בנחיריים. איש אחד לא יכול לכבוש את יצרו וחוטף אחד מהם ובורח. העגלון רודף אחריו עם השוט, לבסוף מתייאש ומוותר. למה אני מזכיר מקרה פעוט כזה? כי בעוד שנה שנתיים יוצא לי עם עוד כמה חברים להתארח אצל האיש באחד הישובים בקזחסטן. כאן הוא בעל בעמיו, חי בבית עם משפחתו בכבוד.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

נחזור לעיקר הדברים.
הרכבת הגיעה. כל האנשים עולים עליה וגם אנחנו. אינני זוכר אם סיפקו לנו אוכל בדרך או שקנינו בכספנו. זכור לי, שלא אחת, בעת עצירת הרכבת, רצתי עם הדלי לאחת הבקתות הקרובות לפסי הרכבת, באם היא עצרה לזמן מספיק, וקניתי מרק אטריות בשביל כולם. יש וכפריים נוהגים לבשל אוכל ולמכור לעוברי אורח כמונו. אחרי נסיעה של כמה ימים, הרכבת עצרה במקום ללא ישוב. יש פה תחנה קטנה שבה הרכבות מצטיידות במים ובפחם. אף לא מוכרים כאן כרטיסים לנסיעה ברכבת. מרחוק נראות כמה בקתות מפוזרות, מקום שכוח אל. למקום קוראים "באדם" והוא נמצא בדרום קזחסטן. חמישים קילומטר מכאן נמצאת עיר מחוזית גדולה בשם: צ'ימקנט. התקופה היא התחלת החורף ועוד לא קר.
כאן נצטווינו לפנות את הקרונות. ונשארנו יושבים על החבילות על הארץ. רק אמרו לנו: "יבואו לקחת אתכם לקולחוזים", ועזבו אותנו לנפשנו. יותר לא ראינו איש שיטפל בנו וידאג לנו.

מזלנו שאין גשם כי אנחנו נמצאים בשדה פתוח. אין דואג לנו. קצת הוקל לנו ומצב הרוח השתפר. אנחנו לא בודדים, יש פה המון אנשים. וכפי שהפתגם אומר: "צרת רבים חצי נחמה". בינתיים לאוכל אנו דואגים בעצמנו. קנינו באחת הבקתות קצת קמח, והבנות ינסו לבשל את התבשיל הפשוט ביותר שכל נודד בדרכים מכיר אותו: מערבבים קצת קמח עם מעט מים ולשים, עד שנעשים פרורים פרורים. וכשהמים רותחים, עם מעט מלח, אותם הפרורים נהפכים לתבשיל משביע בהחלט. אצלנו כאן, נכשלנו. כי הקמח היה גרוע ביותר. היה זה קמח שעורים עם סובין, וממש אי אפשר היה לבלוע את התבשיל הקרוי בשפה הרוסית בשם "ז'צרוחה". לבסוף הוא נשפך לארץ.

אנשים מצאו פתרון. מתגנבים לרכבות העוצרות כאן לזמן קצר. נוסעים לכיוון העיר וקונים שם לחם, וחוזרים. גם אני הצטרפתי אליהם, אלא שנהג הרכבת שבאותו קטע כבר הכיר אותנו ולא נותן לנו לעלות. אנחנו מחכים שהרכבת תתחיל לנוע ואז קופצים עליה. ישנם קרונות משא הבנויים בשיפוע משני הצדדים, ויש שם מקום שניתן בקושי לתפוס ולשבת, אך זה היה מסוכן. באחת הפעמים, הנהג ברכבת הבחין בנו כשהתחיל לנסוע והחליט להתנקם בנו. במקום לעצור בתחנת באדם או לפחות להאיט, הגביר המהירות, ועצר שבעה עשר קילומטר הלאה. ובנוסף, התגרה בנו: "הזהרתי אתכם"... חזרנו לבאדם ברגל באותו לילה צועדים על פסי הרכבת. כעבור יום או יומיים, באחד הלילות, בעודנו שוכבים לישון, הופיעו כפריים קזחים עם עגלות רתומות לשוורים והציעו לנו להצטרף אליהם. הם לא מדברים רוסית. לפתע, אשה ששוכבת לידנו עונה להם בשפתם. אנו הופתענו מאד לפשר ידיעתה בשפתם, זה היה נדיר. היא סיפרה לנו שבמלחמת העולם הראשונה התגוררה בקזחסטן. האשה שאלה אותם מה מגדלים אצלם בקולחוז, ונענתה: "חיטה, לא כותנה". העלינו את החבילות על העגלות. גם דודה זלדה עם הילדים וגם האחים טופורק עשו זאת. כך עשו עוד אנשים ששכבו בקרבתנו. בהמשך הנסיעה, איכשהו נדברנו איתם. נודע לנו שהכפר אשר אליו אנו נוסעים הוא במרחק של 120 ק"מ, ולפי קצב פסיעתם של השוורים, ייקח לנו לא יום ולא יומיים, הרבה יותר. בלילות עושים חניות ביניים. הקזחים שהובילו אותנו לקחו איתם לדרך קמח עבורנו. אנחנו מבעירים מדורה ומבשלים ז'צרוחה. בדרך כלל הולכים אנו רגלי ליד העגלות. עוברים מעט מאוד מקומות מיושבים. מכפר אחד למשנהו המרחק גדול. הבתים די עלובים. באי אלה מקומות נטועים בחזית הבית כמה עצי ברוש. עברנו גם בכפר המיושב באוקראינים. זה סיפור אחר לגמרי. הרחוב מסודר, הבתים

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

מסוידים בלבן, מאחורי כל בית יש גינה ובוסתן עצי פרי. הנה יוצא זאטוט מאחד הבתים ובידו פרוסה מכובדת מחלה קלועה, שמזכירה לנו חלות שבת של נחום האופה, השכן שלנו. זאת הפתעה נעימה, האומרת: יש לחם במקומות האלה. שאלנו מה המרחק לכפר שאליו נשואות פנינו. עוד שנים עשר קילומטר. השוורים פוסעים עקב בצד אגודל. הנוף הררי. אנחנו מעדיפים ללכת רגלי כדי להקל על הבהמות. יש להם תבונה יותר מאשר לסוס. הריתמה שלהם עשויה מעץ, קוראים לזה עול. כל שור יודע את מקומו, אחד מימין ליצול והשני משמאל. כשבעל הבית מביא את השוורים, כל אחד מהם מכיר את מקומו ותוקע את ראשו במקום הנכון. גם בדרך, אם יש מפגע, כגון אבן גדולה, שניהם יפנו הצידה כדי לא להיתקל באבן. העגלון יכול להרדם ולהיות בטוח שיגיע בשלום ליעדו. ואמנם כך עושים.

הכפר שאנו נוסעים אליו קוראים לו "אחטס". פרוש השם: צוק לבן.

השעה היא בין הערביים. לקראתנו באו רוכבים על סוסים ומביאים איתם סוסים עבורנו, לרכב עליהם לתוך הכפר. כעין קבלת פנים מכובדת. ההצעה לעלות על הסוס מפתה, ואני עם שני בני הדוד שלי יעקב ופישל מקבלים אותה. ויש גם משפחה פולנית שעושה כמונו. פישל מקבל סייח לא מאומן די צורכו המפיל את רוכבו ומשתולל. אבל בעל הבית מרגיעו בשריקות מתאימות ופישל חוזר למקומו לרכב. הנוף המתגלה לעינינו הוא אדיר, נוף קדומים מימי בראשית. אנו עומדים על הדרך למעלה ומתחתינו זורם נחל, וכאילו נכנס לתוך צוק שמתפצל לשניים, לפנות מקום לנחל להמשיך את דרכו. צידו האחד של הצוק קעור וצידו השני קמור. צד אחד מתאים לשני ונראה שבאחד הימים הרחוקים נבקע לשנים. הערב מתקרב וענני שחורים מרחפים ממש מתחתינו כאילו מאיימים. אנחנו נכנסים לכפר. בדרך יש לנו הפתעה נעימה. רואים עיזים מואבסות בגרעיני חיטה בקערות עץ גדולות. סימן שאין כאן רעב. מחלקים אותנו שניים שניים למשפחות המקומיות לארוחת הערב. אני עם לייזר מבני משפחת טופורק לבית אחד, הניה ורבקה לשכן לנו ואבא - לשכן אחר. אבא סרב להתכבד באוכל שהציעו לו כי היה בשרי, ובא השכן לשאול לפשר הדבר. הסברנו לו בקושי שדברי חלב יאות לאכול. אך דווקא דברי חלב לא היו בנמצא אצלם כי הפרה שלהם טרם המליטה. בעל הבית התיישב על הסוסה ורכב לאן שהוא. הוא הביא את מבוקשנו וסיפק את רצון אבא. למזלנו נמצא בבית המארחים בחור היודע רוסית והוא עונה לנו על שאלותינו. הוא מבין לסקרנותנו ומסביר במקצת על החיים הצפויים לנו בקולחוז. האוכל מוכן, ומכניסים אותו לתוך החדר בתוך הכלי אשר בו בושל. הכלי הוא גדול מאוד, אדיר ממדים, כעין חצי כדור. את כל הארוחות מבשלים כאן באותו כלי בישול יחיד ואין בלתו. גם פיתות מיוחדות אופים בו. האשה בישלה את האוכל אך סיום הבישול הוא באחריות בעלה. הכבוד הזה שייך לו. היא יצקה מים מחוממים על ידיו, כדי שירחץ אותן, והוא הוציא מן הסיר שני נתחי בשר על עצמותיו וכיבד אותי ואת לייזר בם. הוא חתך את יתר הבשר, וגם את עלי הבצק אשר בושלו בתוך המרק, לנתחים קטנים, וחילק לכל אחד מנה לתוך קערת עץ. בני הבית אכלו בידים. לנו נמצאו שתי כפות. אני לא הופתעתי. נזכרתי שלמדתי אצל אבא בחדר בשיעור תלמוד על וויכוח בין שני חלוקים ביניהם. במה עדיף להשתמש בעת אכילת אוכל, בקיסמים או בידיים? עובדה שהיו דברים מעולם. הארוחה הייתה דשנה וטעימה. בסיומה, סימן לנו המארח בידיו ללכת לישון בחדר השני, וכך עשינו.

אני חייב הסבר ואפילו קטן ביותר על הקולחוז. פרוש המילה ברוסית: משק משותף. זה כשלעצמו אומר דרשני. המשטר הסובייטי טרם מצא דרך נאותה לפתרון הבעיה. אנשי הקולחוז נחשבים לתרנגול הכפרות שלהם, היות והעבודות שם

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

היו עונתיות, ואין אזור דומה לשני וגם התרבויות שונות. על אף הסטטיסטיקה שהמשק הפרטי של הקולחוז מספק שליש מהמזון הנצרך בשוק הפרטי, אין הממשלה אסירת תודה להם אלא להפך. מקשה בכל מיני דרכים על החיים שלהם. היא לא נותנת להם כמעט כלום, רק לוקחת מכל הבא ליד. בעונה המתה היא מגייסת אנשי קולחוז שרירותית לעבודה במקומות רחוקים. פעם לחפירת תעלה, פעם להובלת כותנה על חמוריהם, ללא כל תשלום, וכדומה.
גם אותנו הטילו על שכם האנשים האלה שהם בסך הכל אנשים עניים. הבית חסר כל, אין בו כל רהיט ושום חפץ בעל ערך חוץ מכלי בית לבישול וכדומה. לעת עתה, הם מחויבים לספק לנו דיור ואוכל, וגם כלי בית הנחוצים בדחיפות. שיכנו אותנו בחדר השני היכן שלייזר ואני יישנו בלילה, החדר בלי דלת. במרחק של כחצי מטר, בעל הבית בנה ממגורות ומאחסן בהן חיטה. זה כל התשלום שהם קיבלו עבור עבודתם. הם חוששים שמא אנחנו נשלח ידינו ברכושם. לכן, בעל הבית כתב באצבע על התבואה, לראות אם אנחנו לא נוגעים בחיטה. לבעל הבית קוראים חורשוביי. גבר בגיל העמידה, בעל גוף, עבדקן, מתנדנד בהולכו מצד לצד. בבוקר שלמחרת, אנחנו יושבים ליד הכותל של הבית מבחוץ מתחממים בשמש.

החורף נראה לא קשה, הזמן הוא חודש דצמבר. יושב לידנו הבן. בחור בגילי, מדבר רוסית, מסביר בקיצור על חיי הקולחוז. אין כאן חנות. אי אפשר לקנות פה כלום. אמנם ישנה כאן חנות, אך רק למראית עין. נמצאים בה דברים מגוחכים כגון חצאי עששיות. דהיינו, המיכל שיש למלא בנפט איננו בנמצא. יש גם תה עשוי מתפוחי עץ. רואים את הגבעולים ואת הגלעינים. זה בנמצא בכל רוסיה. השכנות מביאות לנו קמח ומלמדות את אחיותי לאפות לחם.
שקט פה, רגוע, והנוף משגע. הכפר בנוי לאורך הנחל.

בעל הבית מתיישב על ידנו. מוציא סכין כאילו עשוי בידי נפח, כך הוא נראה, וגוזר את הציפורניים. לא זורק אותם אלא אוסף אותם בתוך פיסת בד. עם הסכין, חתך כמה שבבי עץ מן העמוד התומך את הגג, מוסיף לתוך הבד לציפורניים ושורף בתוך האש אשר בכיריים. בדיוק כך אבא שלי היה עושה. ההבדל בזה שאבא היה עוטף הכל בנייר עיתון, ואילו חורשוביי - בפיסת בד, כי עיתון אין בנמצא כאן. בראותי את כל זה הופתעתי עד למאוד. שבבי העץ הם כאילו עדים לשריפת הציפורניים. הם לא נזרקו סתם. כי אומרים שיש סכנה שמא אשה בהריון תדרוך עליהם והיא יכולה להפיל.
והנה כמה המרחק קטן בין בילגוראיי עיירתנו ועד לערבות קזחסטן. אלה וגם אלה עושים דברים משונים ודומים. גם השתוממתי לשמוע שמברכים איש את רעהו בברכת: "סלאם עליכום" כמו בעברית.
כפי שנאמר, הנהלת הקולחוז נצטוותה לספק לנו מקום דיור וכן כלים לבישול ולאפיית לחם. דהיינו, סיר ענקי אשר נקרא בשם 'קזן' ובו מבשלים הכל. גם פיתות דקות ורכות אופים בו. וכן, שתי מחבתות בגודל שווה ללא ידיות לאפיית לחם. דהיינו, פיתות עבות פריכות וטעימות מאוד. את הפיתות ניתן לאפות על קש וזה ניתן להשיג ללא הגבלה. וכך גם אנחנו עושים. אנחנו התמקמנו בחדר הריק אשר בביתו של חורשוביי - בעל הבית. הוא בעצמו הזמין אותנו לגור אצלו. אנחנו נמצאים בבריגדה מספר 3 . לבריגדיר קוראים אליאס. הוא יודע כמה מלים ברוסית. זה עוזר לנו במקצת. הבריגדיר בקולחוז הוא כל-בוניק. הוא סדרן עבודה, בא בדברים עם הפרזידנטל, הוא ראש הכפר וגם מטפל בנו.

בשכנות לנו נמצאת משפחה פולנית בשם "פוטמפה" ולהם בן ובת, ילדים בגיל עשר- שתים עשרה. את הדודה זלדה שיכנו בבריגדה 4. איתה נמצאים הילדים: הניה, יעקב, פישל, זהבה ואסתר.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אני רוצה להסביר את הרקע, את הסיבה, למה הגענו הנה.
הרוסים היו חשדניים כלפי כל אחד. המשטר הקומוניסטי הצעיר השתמש הרבה במשטרה החשאית. הם עשו הרבה שגיאות לכל אורך הדרך וגם אתנו. הם נתנו לנו לברוח מהגרמנים אליהם, ולאחר מכן התייחסו אלינו כאויבים וגרשו אותנו לסיביר. גם משפחות עם ילדים קטנים. בראותם כי הרחיקו לכת יותר מדי באכזריותם, הואילו להחזיר את המשפחות קצת דרומה. כגון לאוראל, שגם זה סיביר. כל זה על לא עוול בכפינו. את האנשים הבודדים השאירו בצפון הרחוק. כפי שכבר כתבתי על זה. בשנת 1941 כל הפליטים יוצאי פולין שוחררו עקב כך שגרמניה בגדה בהסכם שהיה לה עם רוסיה ותקפה אותה. רוסיה הייתה משוועת לעזרה במלחמתה נגד הגרמנים, מארצות הברית ומכל מקום שהוא. לכן הרוסים הראו מחווה כלפינו והיטיבו עמנו במקצת, וגם לעצמם. הם אספו אותנו, גם כדי שלא נסתובב להם בין הרגליים, והביאו אותנו לקזחסטן הרחוקה.

כבר ציינתי מקודם. ארץ הקזחים היא ארץ ענקית והאנשים בה מעטים מאוד. יש בה ערבה, מדבר, וגם נאות מדבר. האחרון נפל בחלקנו.

ייתכן ואני לא הקפדתי על סדר הזמנים. אולי הקדמתי את המאוחר לפני המוקדם, אבל ההתרחשויות התקיימו כפי שהן. בדפים קודמים תיארתי איך הגענו לכפר, היינו עייפים, לאחר שהטלטלנו בדרכים לא דרכים ימים ושבועות.
הזמן הוא חודש דצמבר. לא התרחצנו כדבעי מאז שיצאנו מאורל ואנחנו שורצים כינים פשוטו כמשמעו. אנו מבינים עכשיו שזו הייתה מכת מצרים איומה והיא מביאה מחלות נוראות. החלטנו בלית ברירה להרתיח את הבגדים באותו הסיר הענקי שקיבלנו לבישול, היות ומה שלא עשינו, לא הועיל כדי להיפטר מהעונש הזה - הכינים. עשינו את העבודה הזאת באין רואים. במיוחד הסתרנו זאת מהשכנים הקזחים. הייתכן שיראו מה עושים בסיר הבישול שלהם ולא יסקלונו? הבריגדיר דואג שיספקו לנו אוכל בסיסי כמו קמח, דברי חלב וכדומה. אנחנו גרים בביתו של חורשוביי בחדר הריק בלי דלת. עשיתי דלת מעץ, כי אין ברירה. ללא תשלום כמובן. הוא מאוד שמח בזה. השכנים באים ומשבחים את העבודה שלי.

הנהלת הקולחוז החליטה להקציב לכל אחד מאתנו 800 גרם חיטה ליום. היינו, 24 קילו לחודש עד שנתחיל לעבוד ונרוויח. בדומה לכתוב בפרשת ויגש: "ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו, לחם לפי הטף". הנהלת הקולחוז החליטה באסיפה הכללית לקבל אותנו כחברים עם זכויות.

בהתחלת החודש, הודיעו לנו לבוא למחסן לקבל את החיטה. המחסנאי, איש בגיל העמידה עם שפם גדול, שמו אוספן. ודרך אגב, אוהב את הטיפה המרה. כידוע, מוסלמים נזהרים מאלכוהול, והוא דווקא לא. לחברה שלנו נודע על זה חיש מהר, ולא לשבחם יאמר שסיפקו לו את הסחורה. אוספן המחסנאי היה חשדן כלפינו בהתחלה. היה קורא את השמות לפי הרשימה שבידו ונותן להכנס למחסן אחד אחד, שמא יגנבו קצת חיטה. היו כאלה שהביאו לו בקבוק משקה. הוא היה משאיר את הכל, הולך מאחורי הכותל של המחסן, מריק את המשקה לתוכו, ולא נודע כי בא אל קרבו. רק מנגב את השפם.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

עם החיטה הלכנו לטחנת הקמח. היא הייתה מרוחקת כ-3 ק״מ . ושוב, אי אפשר שלא לנסות לתאר במקצת את הנוף המקסים בדרך לטחנת הקמח.

כאמור הקולחוז בנוי לאורך הנחל והוא מתמשך לאורך כמה קילומטרים. לאורך הנחל בנויים כמה קולחוזים נוספים. מעבר לנחל עובר רכס הרים גבוה מאוד. עד אמצע הקיץ נמצא עליו שלג. בחצי הדרך לטחנה מהבית של חורשוביי, מקום מגורינו, מתגלה ערוץ נחל קטן. הוא זה שמפעיל את טחנת הקמח. הוא מתפתל בזיג-זג והדרך עוברת בתוכו. חייבים ללכת בתוכו. הוא לא עמוק. בצידו גדלים עצי אשה וערבה, ומפעם לפעם אפשר לראות איזה דג קטן קופץ לו מן המים ומבריק בשמש. מן החיטה הראשונה שטחנו לקמח אפו בבית מעין פיתות שנקראו ברוסית ״לפיושקה״. הן לא היו מוצלחות ביותר, היות ולא ידענו שאת החיטה צריך לנפות ולברור מכל דבר אחר מאשר החיטה עצמה.

הנשים כאן עסוקות כל היום במשק הבית, להכין אוכל למשפחה. אנחנו מסתגלים לחיים החדשים כאן, שבעצם הם לא חדשים אלא ישנים ועתיקים מאוד, כלפני כמה מאות שנים. כאן אי אפשר לקנות כלום וגם אין חנות. גם כסף לא נמצא אצל התושבים. אנחנו נמצאים בארץ נידחת. ארץ גזירה. אמנם מרוחקת רק 120 ק״מ מתחנת רכבת, אבל היא מרוחקת מרחק של זמן מהתרבות - מכל ישוב רגיל, במאות בשנים. אין שום תחבורה קיימת. אפשר להגיע מכפר אחד למשנהו רק על סוס או חמור. הכפרים מרוחקים אחד מהשני קילומטרים רבים. התחבורה היחידה האפשרית היא עם עגלה רתומה לשוורים. אבל גם עגלות אין בנמצא כאן. לקולחוז בכללו צריכות להיות כמה עגלות, אבל אצלנו הן שברי כלים. לא יודעים לטפל בהן, בוודאי לא לבנות אותן. כל חפץ שהוא יותר גדול מכזה שניתן להעמיד על גב של חמור לא בנמצא כאן.

כתבתי כבר שהבתים ריקים. אין בהם שום ריהוט, אין כאן שום רכוש מלבד בעלי החיים: הכבשים, הבקר והסוסים.

וכך ניתן לסכם שאחרי תלאות רבות בדרכים הגענו כאן למנוחה. האוכל מבושל, לא עשיר במיוחד אבל סביר. השכנים מביאים לנו דברי חלב שיש להם בשפע ללא כל תמורה. הם אנשים טובים, נדיבים במיוחד. חוק הכנסת האורחים חשוב אצלם ומקיימים אותו בקפדנות.

החורף השנה נוח ומתחיל האביב.
לא מציעים לנו עבודה. את הקצבת החיטה אנחנו מקבלים ללא כל תמורה. אין להם מה להציע לנו לעשות. זה מאוד מוזר ברוסיה הסובייטית. איפה הסיסמא שלהם ״מי שלא עובד לא אוכל״?

עשיתי עבור אחד מהשכנים ארונית קטנה הנפוצה ברוסיה במגורי הרווקים, ומכילה דלת אחת ומגירה למעלה. כל השכנים באו לראות את העבודה שלי והתפעלו ממנה. ביניהם, זקנה אחת עיוורת אשר הביאה שי עבורי: גוש חמאה. שאלתי לפשר הדבר, הרי הארונית לא שלה. תשובתה הייתה כי הארונית פשוט מצאה חן בעיניה. ממני מבקשים לבנות עגלות שאין להם. אני לא יודע, מה לי ולעגלות. זה מקצוע ייחודי ואין לי מושג איך ניגשים לזה. הסברתי לבריגדיר שלי במה מדובר, והוא באחד הימים הכין עבורי סוס לרכיבה. שנינו נסענו לכפר רוסי שכן, לבקש, בבית מלאכה שמייצרים

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

עגלות, אולי יוכלו להסביר לי את העבודה הזאת. תושבי הכפר הם אוקראינים. והרי הם אנטישמים מובהקים. הם הכירו בי שאני יהודי, ואחד מהם הרים גלגל חדש ואמר לי: "אם אתה אומן, הסתכל לזה ועשה". ליותר מזה לא הייתי צריך. עניתי: "אני כבר יודע", וחזרנו הביתה.

ואומנם בניתי ארבעה גלגלים בעמל רב, אך לא הייתי מרוצה מהם כי לא לזה קיוויתי. עד שבאחד הימים עובר ליד ביתנו הלך רוסי, גוי אחד, ומבקש להכנס אלינו הביתה ללון את הלילה. היה מקובל אצלינו להכניס גם אורחים לא קרואים הביתה, היות והתנאים מחייבים זאת. גם בארוחה משלנו התכבד. האורח של היום היה מקובל כמו כל האחרים. פתחנו בשיחה על על דא ועל הא וראו איזה פלא, כאילו המקרה הזמין אותו אלי, מתברר שהאיש מומחה לבניית אופנים לעגלות. זה המקצוע המבוקש ביותר יחד עם נפחות. לשני בעלי המקצוע האלה יש רשות (הליך מקובל) לחתום חוזה עם ראש הקולחוז, על תנאי התשלום עבור העבודה שלהם. בקיצור, אותו הלילה, אני והאורח העמקנו לדבר על תעשיית העגלות. למחרת, התמסרתי לעבודה בבניית כלי העזר הייחודיים הדרושים לעבודה זאת. הביקור של האורח לא יסולא בפז כי ממנו למדתי את העבודה החדשה ונפתרו לי בעיות רבות. מעניין לציין, שעכשיו, בכתבי את הסיפור על בנית העגלות, מונח לפני ספר אמריקאי ובו פרסומת למכונות לעיבוד עץ. כאן מצאתי תמונה של מתקן לדפינת חלקי העץ, והוא דומה לזה שאני בניתי לפני כששים שנה לעשיית הגלגלים, אחרי שלמדתי מהגוי הרוסי שאירחנו אצלנו באותו לילה.

אנחנו טולטלנו לאורח חיים חדש אשר לא הכרנו מעודנו - חיים בקולחוז. הרבה אנשים שילמו בחייהם כי לא רצו לותר על הרכוש הפרטי שלהם. השלטון הסובייטי בנה את הקולחוזים בכוח הזרוע. בשנים הראשונות נחלו כשלונות חמורים. הרעב השתלט ברחבי רוסיה, ומקומות הנודעים ברוסיה בשפע של מזון הפכו למקומות שבהם שרר רעב.

בראותם שבכוח לא הולך, הממשלה ויתרה במקצת על נוקשות החוקים, ובזה הקלה על הרעב. הקולחוזאים התחילו להגיע לשווקים, למכור מתוצרת הגינה הפרטית שלהם. במקומות מסוימים כמו כאן אצלנו, אפשרו גינה פרטית בגודל של 4 דונם. והמחיר של התוצרת? כל אחד קובע את המחיר לפי ראות עיניו.

כדאי להבין במקצת את מבנה הקולחוז. לפי החוקה הסובייטית לא מכריחים אף אחד להתקבל לתוכו כחבר, אלא ברצונו החופשי. האיש כותב בקשה והחברים מצביעים אם לקבלו. כמובן שהוא מתקבל. זה לפי פשוטו, אבל למען האמת, זהו שקר גס. אוי ואבוי למי שיעז להגיד לא רוצה. פשוט כופין אותו עד שיגיד רוצה אני. באם לא, חייו לא יהיו חיים. הממשלה מעוניינת להשאיר כמה עזי נפש ולהראותם לעיתונאים כהוכחה לכך שהדבר אפשרי. הנה החקלאי הזה לא רצה להיות חבר בקולחוז, והוא מעבד את אדמתו באופן פרטי. אני שמעתי סיפור על חקלאי כזה מפי אחיו. הוא בעצמו הוגלה ממרכז רוסיה הנה לקזחסטן, גם בגלל חטאו שלו - הוא היה כומר. אני רואה בו איש נחמד מאוד והוא גר בשכנות למכרים שלנו בכפר גדול המרוחק מכאן 40 ק"מ. שם פועל שוק שמפעם לפעם אנחנו הולכים אליו. האיש המסוים הזה גם נגר מעולה, ועובד במקצוע עד היום.

גלשתי כאן וכתבתי אודות הקולחוזים באופן כללי. והנה עכשו הקולחוז שלנו.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

זהו קולחוז גדול, מתחלק ל-6 בריגדות. בכל בריגדה כעשרים בתי אב. שתי הבריגדות הראשונות מרוחקות מאתנו כ-5 ק"מ , והר מפריד בינינו וביניהן. הבריגדה שלנו היא השלישית. מתחילה כשיורדים מההר. המנהל והאחראי כאן הוא הבריגדיר. על לכל הבריגדות שולט ראש הכפר. בלשון הרוסית הוא נקרא "פרזידנטל". כאן לא משלמים שכר בכסף כי אם בתוצרת שמיצרים פה. זורעים אצלנו חיטה ושעורה. גן ירק אין כאן. על האדמות הפרטיות ניתן לזרוע כל מה שרוצים חוץ מתבואה הנחשבת ללחם. כי הלחם הוא המונופול השייך אך ורק לממשלה. ברצותה היא אוחזת וברצותה היא מפשירה. כל העבודות המבוצעות כאן - נמדדות, ולכל העבודות יש נורמות שנמדדו פעם ונרשמו בספר. יש נורמה ליום עבודה מלא. עובד ממוצע, יעשה ביום 2-3 נורמות של יום עבודה. היות והעבודה פה היא עונתית, חייב האיש לחיות מהעבודה שנה שלמה. אחרי איסוף התבואה הממשלה לוקחת את חלקה . היא מורידה את השמנת לפי ראות עיניה. עוד קצת מן הנשאר, חייבים להקציב לחידוש כלי עבודה, לזרעים ולהוצאות שונות שיש למשרד להנהלת המשק. כגון מימון פקידים מפקידים שונים המחזרים לפתחי המשרד. באים מהמחוז כל מיני מזכירים ואומרים: "הב הב". פשוט - שוחד. וזה לא נגמר לעולם. את היתרה - יקבל בסוף החקלאי שעבד והזיע. שארית התבואה מחולקת לפי מספר ימי העבודה שנרשמו לכל אחד. השנה חברי הקולחוז קיבלו עבור יום עבודה 7 ק"ג חיטה. היות ומחירי החיטה ממריאים כלפי מעלה, נשאר להם רווח כדי לקנות לביתם דבר מה. אנחנו עדיין מקבלים את ההקצבה של החיטה מדי חודש, ועבודה לא מציעים לנו, כי רק עכשיו התחילו לחרוש.

האביב רק התחיל.
אני עובד - בונה עגלות. מפצח עצים - עצי אשה, ומסדר אותם על גג הנפחיה ליד המגורים שלנו, לייבש אותם שיהיו ראויים לעבודה.

אנחנו התידדנו עם בעל הבית ועם כל המשפחה. התרגלנו לאורח החיים שלהם ולומדים אותו כי אין ברירה אחרת. גם את השפה לומדים, וזה מקל עלינו בהרבה. אני כבר מדבר אותה בחלקה. אני יודע לשאול במשפט שלם שאני מחבר. בעיקר אני לומד מכמה נערים בגילי ויותר קטנים ממני הגרים בשכנות. אחיותי למדו את הלכות המטבח כאן, כגון אפיית הלחם והבישולים. האשה עסוקה פה כל היום בעבודות הבית, ואם תמצא בכל זאת זמן פנוי, תשלח ידה בכישור, ותטוה חוטים מגז הכבשים לשזירת חבלים ואריגת יריעות בד ולעשיית שקים. בתחילת כל חודש, כולנו נפגשים ליד המחסן לקבל את החיטה המוקצבת לנו. ככה הכרתי את כולם והנה הם לפניכם. שתי משפחות: אחת בשם צוקר - זוג עם שני ילדים קטנים, ומשפחת פרלשטיין - זוג ללא ילדים. הם בבריגדה הראשונה והשנייה. ומעבר להם עוד שני אנשים בודדים. הם מקבלים את ההקצבה אצלם. הם מרוחקים מאתנו חמישה ק"מ. לידנו נמצאת משפחת פולנים בשם פוטמפה. זוג עם שני ילדים קטנים בגיל עשר בערך. בהמשך אני מקווה לכתוב עליהם בפרוטרוט. לא רחוק מאתנו שיכנו את הדודה זלדה עם משפחתה - בבריגדה מספר 4. כמו כן, במספר 5 - שתי משפחות, ובמספר 6, גרים משפחת טופורק ומשפחת לוי - משפחתו של פנחס שלנו (גיסי לעתיד, שלימים נישא לאחותי רבקה). הוא עם אחותו טובה, אחיהם אברהם משה ובנו מאיר. לא אקצר ואפרט גם כי בבריגדה מספר 5 גרה משפחת וויזן - משפחה עם נער בשם יושי, ומשפחת הסנדלר. ככה קראנו להם, והם - אבא עם בת גדולה ובן בגילי.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

קניתי עיזה בסחר חליפין תמורת מעיל קיצי קל שתפרו עבורי כמתנת בר- מצווה. לא היה בו עוד שום צורך, כי מאז גדלתי ונשאר מיותר. קנה אותו הבריגדיר שלנו אליאס. לימים אחליף את העיזה בחמור. אנחנו גרים אצל חורשוביי עדיין, באחד הימים - בהמשך, נתבקש לעזוב את החדר היות והבן שלו גוייס לצבא וכלתם באה לגור אצלם.

אנחנו חיים כאן כמו בקונכיה לטוב ולרע. כשטולטלנו ברכבות לפני בואנו היינו על סף יאוש, רעבים, מותשים ודואגים מה יביא לנו יום המחרת. המלחמה מחריפה מיום ליום. רכבות רודפות אחת את השנייה, מלאות פליטים שנטשו את בתיהם כל עוד נפשם בם. אך כאן שקט ושלוה. אין זכר למה שמתחולל בעולם, כאילו אין מלחמה בעולם. לא רואים אפילו אווירון עובר מעלינו. התרגלנו לחיים הפשוטים הקיימים פה. אינני רוצה לקרוא להם פרימיטיביים כי יש לזה צליל של השפלה. פשוט האנשים כאן הם טובים מאוד, אין להם יצרים לא טובים הנפוצים בין המוני העם שאנו מכירים. פה מסתפקים במועט. הטבע של אלה טרם הושחת. שונה בתכלית השינוי ממה שאנו מכירים. כאן חיים בטבע עם הטבע. האדם פה טרם השחית את דרכו וגם את הטבע. לא נועלים פה דלתות. אומנם אין להם רכוש אבל גם גנבים אינם בנמצא. לא שמעתי מעודי ריב של שניים בקול רם כמו שאנו מכירים. ואם מישהו טוען כנגד חברו, לא ירים את קולו אלא ידבר בניחותא. בקיצור, האופי של אלה מושך אותי אליהם, והם מקבלים אותי בידיים פתוחות. מעולם לא הרגשתי חופשי כמו עכשיו. אף אחד לא רודה בי, אינני תלוי בחסדי איש אלא בחסדי שמיים.

בעודנו ילדים בבילגוראיי עיירתנו, היינו מופלים לרעה משכנינו הפולנים בבית הספר ובכל מקום אחר. גרנו בצפיפות במקום מרוכז באמצע העיר, כעין גטו. בילגוראיי הייתה מעין שמורת טבע - יערות עבותים מסביבה. אולם לא יכולנו ליהנות מהאוויר הצח. פשוט פחדנו ללכת שמה מפני השקצים, שלא יתעמרו בנו בדרך. חוץ מהנחל שהיה בהישג ידנו מכיוון שזרם ליד בתינו ממש. שם רחצנו כאוות נפשנו. גם בבית הספר שהיה משותף עם הגויים לא שבענו נחת מהמורות שהיו אנטישמיות, ולא תמיד פנו אלינו כיאות. גם הממשלה הסובייטית שהגלתה אותנו לסיביר על לא עוול בכפינו, לא היטיבה עמנו במעשיה, אלא רק לאחר שגרמניה תקפה אותה בבוגדנות אכזרית. הממשלה הסובייטית חזרה בה ממדיניותה הנוקשה כלפינו, וזכינו להיות אנשים חופשיים.

אנחנו לומדים את השפה הקזחית, וכבר מסתדרים במקצת איתה. האביב של שנת 1942 מתעורר, וכבר מתחילים להתכונן לעבד את האדמה. בינתיים שובתים מאונס, עדין בלי עבודה.

מקובל כאן בחורף לשתות בירה מקומית, קוראים לה בוזה. היא עשויה משעורה ויש גם שמוסיפים דוחן, אם יש בנמצא. נוהגים פה לשתות את הבירה בצוותא. לכן כל בעל בית מזמין את השכנים לפי תור. שותים את הבירה דווקא בבוקר. גם הבירה עצמה שונה ממה שאנחנו מכירים. היא לא קרה אלא פושרת. מחממים אותה בתוך הסיר הענק - הקזן. מציבים אותו באמצע החדר והמוזמנים יושבים בעיגול מסביבו. בעלת הבית מגישה לכל אחד לפי התור, בצלוחית מצוירת, את הבוזה. שותים עד לחציה ומעבירים הלאה. ההתקבצות כאן היא כעין שבת אחים. מפטפטים על דא ועל הא מענייני דיומא שבכאן. מה שנעשה מחוץ לכפר לא יודעים כלום. אין כאן לא רדיו, לא טלפון, לא דואר, לא כלום. בעוד זמן, רבקה שלנו תמצא דרכה העירה אחרי מאמצים גדולים, ותביא עיתון ביידיש שכבר עבר זמנו. ממנו נדע משהו על המלחמה הקשה הזאת. את הבוזה לא כולם שותים כי היא משכרת והראש נעשה כבד. זקנים לא משתתפים בחגיגה, כי

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

לפי הדת המוסלמית היא אסורה. הצעירים לא מקפידים, וגם לא מכירים את הדת. אני לא מוותר על אף מפגש מאלה, כי זו הזדמנות עבורי להתבונן בקזחים מקרוב, וללמוד את השפה במלואה. הישיבה היא מזרחית ברגליים מקופלות על הרצפה. לא נוחה לנו, אולי נתרגל גם לזה.

עם בוא האביב התחילו לעבד את האדמה.

אני עליתי לשטח עם אחד מידידי שהספקתי לרכוש לי. שמו קוז'חמד. שנינו חברים קרובים זה לזה, יותר מאשר ידידות במובן הפשוט של המילה, וכך נשאר כל זמן היותי כאן. השדה בשטח מוגבה, לא הר ממש. גודלו שבע מאות דונם. חורשות בו 6 מחרשות, עם שני להבים כל אחת. כל מחרשה רתומה ל-3 סוסים. ביום הראשון הספיקו לעבור 2 או 3 סיבובים מהשוליים פנימה. העיגול נעשה בכל פעם קטן יותר עד שנגמר. נתנו לי לעשות סיבוב אחד עם המחרשה וזו הייתה עבורי חוויה של ממש. למחרת קיבלתי לנהוג בזוג שוורים במשדדה, לפורר את הרגבים מהחריש. אלה הולכים לאט לאט. אני מוביל אותם. שלא כמו הסוסים שהחורש הולך אחריהם. הופתעתי בפעם הראשונה שהרמתי את העול בו רותמים את השוורים. הם באו, וכל אחד הכניס את הראש למקומו. אחד משמאל והשני מימין. לעולם לא יטעו ולא יחליפו מקומם.

עלינו אין עול. אנחנו חופשיים עדיין מכל התחייבות. אפילו בחלום הפרוע ביותר, לא חלמנו על חיים כאלה שהתממשו לנו כעת. אנחנו בני חורין אחרי התלאות שעברנו מאז פרוץ המלחמה בארבעים ואחד. הנדידות בדרכים ללא שום תנאים מינימליים, ועם פחד בלב מה ילד יום. החיים אצלנו השתנו מקצה לקצה. אנחנו חיים כאילו בזמן עבר. מתרגלים לחיות רק ממה שיש ומסתפקים במועט. וזה לא רע. החופש והטבע והנוף מחפים על החסר.

בעל הבית, אשר אצלו גרים אנחנו, מבקש לפנות את החדר, והבריגדיר אליאס מצא עבורנו דיור חלופי - בית שלם. הבעלים בא אלינו מרצונו ומזמין אותנו לבוא אליו. אשתו נפטרה לפני זמן קצר והוא הולך לגור אצל אחיו. ילדים אין לו. הבעלים של הבית אינו אלא ידידנו קוז'חמד שהזכרתי לעיל. יחד אתו בא גם המחסנאי של הקולחוז. הוא היחיד שמתנגד לחילופין האלה, מכיוון שבביתו של קוז'חמד מאוחסנים חיטים לזריעה. והוא כאן, ושואל את חורשוביי אשר בביתו אנחנו גרים, לדעתו. תגובתו של חורשוביי הייתה שהוא מוכן לערוב על כל מה שנמצא בבית אשר מציעים לנו לעבור אליו. ועוד הוסיף: "האנשים האלה נאמנים ללא כל חשד, בזה נוכחנו לדעת". אוספן המחסנאי נחה דעתו, ועברנו למקום מגורנו החדש. הכל הושלם ברוח טובה. לעבור פה דירה קל מאוד. צררנו כמה חבילות על שכמנו. אותו דבר עשה קוז'חמד. נפגשנו באמצע הדרך בחיוך רחב. אנחנו שווים. הוא דלפון ואנחנו אביונים ויחד מסתפקים בחלקנו. קוז'חמד השאיר בחצר להקה של תרנגולות וגם גרעינים עבורם. גם הביצים נשארו עבורנו. ועוף מוזר - נשר מאולף. הוא קשור בשתי הרגליים ברצועת עור. כובע העור שעל ראשו מכסה את העיניים ליתר ביטחון, שלא יתנפל על כל דבר שזז בסביבתו כי טבעו כזה. כשהוא פורש כנפיים, מבחינים מה גודלו של זה, פשוט מאיים. באחד הימים, כשהשתתפתי בחגיגת שתית הבירה אצל השכנים, סיפרו על ההרפתקה של לכידת הנשר. על צוק גבוה, בנקרת הסלע נמצא קן נשרים ואין גישה אליו, אלא אם מישהו יתנדב לרדת בחבל מהצוק ולהשתחל מלמעלה, לקן הנמצא נמוך ממנו לא במעט. הם התקינו חבל מיוחד, משוה חבלים רגילים, כי ידעו שהחבל יישחק ואמנם כך היה. מכל עובי החבל נשאר בידיו רק עוביו של חבל

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

מקורי אחד. מזלו של הלזה שיחק לו, והחיים והגוזל נשארו בידיו. החבורה שהתעסקה בלכידת הגוזל החליטה לערוך ביניהם מכירה פומבית לכל המרבה במחיר. קוז'חמד זכה בו. הוא שילם בעבורו שקי חיטה.

אנחנו תמהים, איך יתכן שברוסיה, ועוד בזמן המלחמה, אנשים כמונו יחיו חיים חופשיים ללא כל תמורה מצידנו? ועוד מאכילים אותנו כמו בני יעקב, שפרעה במצריים האכילם לפי הטף. אפשר לצטט עלינו את אמרת חז"ל הפוך: "מבירא עמיקתא לאיגרא רמא". ואני לא מגזים.

בכל ראשון לחודש, כל המשפחות משלנו, נפגשות ליד מחסן התבואה ומקבלים את ההקצבה שלנו. מחליפים סיפורים של מה בכך. חדשות לא יודעים, כי אנחנו מנותקים מן העולם. כאן כולם שווים. אין עשירים ועניים. כולם עניים. כל אחד וגורלו בידו. היות והחיים פה לא פשוטים ובכדי להשאיר אותם בידינו, נחוצות שתי תכונות עיקריות והן: **לא להתייאש ולא להתעצל. והנשמר משניים אלה- ישרוד את המלחמה.** אלה לא דברי מליצה כי אם הוכיחו את עצמם הלכה למעשה. היו פה כמה אנשים בודדים שבאו לפנינו. נתנו להם בית עזוב וגרו ביחד. כנראה היו מיואשים, לא שמרו על עצמם, וגם התעצלו להכין אוכל. ובעיקר, לא שמרו על הניקיון הגופני. מכת הכינים הכריעה אותם, ושניים מתו מאותה מכה שלא הכרנו קודם.

אנחנו למדנו לחיות את החיים הפשוטים של המקומיים. אפשר לדמיין שמי שיקרא את הכתוב פה יחשבני למחוסר דעת, אבל זאת האמת לאמיתה. הייתי פשוט מאושר לחיות חיים חופשיים ללא מורא. קיבלתי אותם באהבה. סימן לדבר, הם נחרטו בזכרוני עם פרטים קטנים. אחרי זמן כה ממושך אני זוכר את שמותיהם של השכנים שלנו ואת פרצופיהם ללא שום היסוס.

אני עולה כל בוקר לשדה ונוהג בשני השוורים שלי במשדדה אחרי שנזרעה החיטה. התרגלתי לשני בעלי החיים האלה. הם לא גדולים ולא עצלים. מאוד זריזים. יש להם התבונה השייכת להם ואני נוהג בהם ביד רכה. אחד מטולא בשחור לבן , השני אדום כולו. בגמר העבודה אני עולה על אחד מהם ורוכב הביתה. אוכל לא לקחתי אתי. קוז'חמד משתף אותי במה שהוא מביא, וזו חיטה מבושלת במשך הלילה על אש קטנה. מעט ממנה מערבבים עם הרבה חלב חמוץ הנקרא "איירן". מביאים אותו בנאד עשוי מקיבת פרה, המונח בתוך רשת קלועה מחוטים עבים. מניחים את הנאד מתחת לשיח מוצל. מפעם לפעם אנו מרווים את הצמא במשקה שגם משביע. עלי גם להעיר שהאנשים שבכאן לא נוהגים לאכול ארוחה דשנה, אלא בערב בבואם הביתה. במשך היום הם מסתפקים בשתיית תה עם פיתה דקה וכדומה.

באחד הימים, בגמר העבודה בשדה, אני עולה על אחד השוורים. קוז'חמד על השני. ויורדים ברכיבה הביתה כבימים ימימה. כעבור כברת דרך, שני בעלי החיים מתחילים ללכת מהר מדי. מנסים להרגיע אותם בצעקות, וגם מכים בראשם בקלות במקלות אשר בידינו. קוז'חמד, את שלו הצליח להרגיע. שלי משתובב ומתחיל לרוץ. הוא מוריד את הראש לגלגל אותי ארצה ומצליח, ובדהרה עושה את דרכו לאורווה שלו. אני לבושתי הלכתי הביתה רגלי. לא קיללתי אותו. להפך, צחקתי בדרך על בינתו הבהמית. הוא גבר עלי, שיבושם לו. הזמן הוא אביב, ואלה זוללים ירק טרי כאוות נפשם. לא כמו בחורף שרעבו לחציר יבש. ניכרת עליהם כרסם המלאה. עורם מבריק בשמש וגם מצב רוחם טוב יותר. ישעיהו הנביא

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

מגדיר את בהמות העבודה בפסוק הקצר הידוע: "יודע שור קונהו וחמור אבוס בעליו". הגדרה קצרה המכילה מרובה. הם חברים של האדם. בעזרתם הוא מתפרנס כאן, ולכן חייבים לנהוג בהם בנינוחות וגם בכבוד המגיע להם. אומנם אין להם נשמה. נפש יש להם, וזה מותר האדם מן הבהמה. אני תיארתי את שהותנו כאן כמו בתוך קונכיה, והנה היא נבקעה במקצת.

הדי המלחמה הגיעו עד אלינו בזה שהתחילו לגייס מהתושבים שכאן לצבא בפעם הראשונה. זה העיב בעננה על החיים השאננים. מגייסים בעיקר צעירים. הם לא מתרגשים כי לא מבינים את מוראות המלחמה. רובם לא יצאו את מקום הולדתם מעולם. אנחנו כבר הכרנו חלק מהאנשים, וגם התידדנו אתם, והם משתפים אותנו בצערם. היה זה יום עצוב לכולנו. בין המלווים את המגוייסים נמצאת אשה בודדה אחת, והיא מבכה את כל אחד מהם. היא כנראה מקוננת מקצועית. אנחנו עתידים עוד לראותה במעמד דומה פעמים מספר. גם אותי ליוותה באחד הימים וגם עלי הזילה דמעות של ממש. היו גם כאלה אצלנו היהודים בזמנים קדומים. בליבי בא לי לצחוק. מה לה ולי? ידעתי שיש לי סיכוי להשתחרר. ואומנם למחרת שחררו אותי.

המגוייסים, רכובים על סוסים. לכולם צידה לדרך - תרמיל עם חיטה קלויה, טחונה. מלווים אותם כמה צעירים בכדי להחזיר את הסוסים בהגיעם למקום המפגש. בבית דיברנו על הגיוס של היום. ריחמנו על הבחורים התמימים האלה. מה להם ולמלחמה? ועל התלאות הצפויות להם. אף את השפה הרוסית רובם לא יודעים. חוץ מזה, הרוסים מזלזלים בם ואיבה שוררת ביניהם.

יש ואני מערבב וכותב את המאוחר למוקדם. מה לעשות? כל זה קרה לפני שנים רבות כל כך. הרי זה לא יאומן. אני נזכר אחרי זמן ורואה את כל העלילות ההן בעיני נער כי הנעורים שלי אבדו עם המלחמה. תמורתם הועסקתי בעבודה בסיביר שתים עשרה שעות ביממה כמו הגדולים. עכשיו אני רוצה לפרוק עול, במקצת שובבות של פעם.
בעודנו גרים אצל חורשוביי ואני רואה איך הוא מוביל את הסוסה אל הנחל להשקותה, התחשק לי מאוד לרכב עליה אפילו מעט. הוא נענה לי במעט חיוך וגם עזר לי לעלות עליה. הסוסה מאוד מטופחת. הדרך לנחל במורד. ישבתי לי בניחותא עליה אחרי שרוותה לשתות. בעצמה פנתה לחזור, ואני משום מה בלי לחשוב, דגדגתי אותה בבטנה ברגליים שלי. בזה העליתי את חמתה. במשיכה פתאומית קדימה, הפילה אותי מאחוריה, ובצניפה קולנית השתוללה בקפיצות משונות. באותה עת, השכנה שלנו באה לשאוב מים מהנחל והיא בשריקות מרגיעות השקיטה את הסוסה עד שעמדה על מקומה. נטלה את החבל של הרסן, מסרה אותו בידי, ואני בחיפוי ראש הובלתי את הסוסה רגלית בצעדים מתונים. השכנה הקדימה אותנו וספרה לחורשוביי על עלילותינו. הוא קבל אותנו בחיוך בשנית.

שאלתיו אם מוכן הוא לגלח לי את הראש, והסכים. הושיב אותי ליד תעלונת מים אשר כאן, והוריד סכין שחבוי בתוך נרתיק בחגורה. הסכין מקופלת, דומה לתער, רק יותר גסה וכבדה - עבודת יד. צווה עלי להרטיב טוב את הראש ועוד פעם. הוא נעמד מאחורי והעביר את הסכין ממנו והלאה, הפוך. כמו שעושה ספר מקצועי. אני מודה, פחדתי שמא יתקל באיזו גבשושית בולטת על הראש ויחתוך ממנו קצת. בסוף הכל עבר בלא תקלות. אמנם ידו לא קלה. את הסכין העביר קודם על המכנסיים העשויים מעור כדי להשחיז אותה.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בחצרו של קוז'חמד מצאתי סל משונה דומה לבקבוק, פתוח בתחתיתו ופתוח גם מלמעלה, כרסתני. שאלתי את בעל הבית לטיבו. זה סל לדוג דגים. ואומנם עשוי בחוכמה, בצורה כזאת שאם הדג נכנס, לא יוכל לצאת ממנו. וגם הסבר איך לטפל בו קיבלתי ממנו. ניסיתי וזה פעל. הצלחתי לתפוס בפעם הראשונה כמה דגים משמעותיים. מאוד התרגשתי וגם שמחתי. נוסף לנו מצרך חשוב לתפריט שלנו שהוא חדגוני וכולל קמח ודברי חלב בלי שום תבלין, שאין בנמצא כאן. כך נוהגים המקומיים, ירקות לא באים אל פיהם. בצל נחשב אצלם למותרות, אם ידם משיגה אותו במקרה. נדיר שאולי אורח מביא אותו כמתנה, או הושג מהכפר הרוסי השכן שמגדלים בו ירקות בגינות. את הבצל פורסים הם חי, ומוסיפים למרק המבושל מבשר ועלי בצק. התבשיל הזה חוזר כמעט מידי יום, יותר נכון מדי ערב. בקולחוז יש לכל אחד חלקת אדמה בגודל 4 דונם ואם מעבדים אותם כראוי אפשר להתפרנס מהם בכבוד. הבעיה, החלקות לא מגודרות והבהמות עם הכבשים הולכות חופשיות ודורסות מה שנשאר בגינה אחרי קציר החיטה. עד הקציר כל בעלי החיים מועברים לעברו השני של הנחל למנוע נזקים בשדות החיטה. אחרי הקציר, הירקות לא כולם הבשילו והבהמות כבר שוחררו וכל העמל הופקר למדרס רגלי הבהמות. לכן נוהגים כאן לזרוע בגינות הפרטיות אבטיחים, מלונים, תירס וחמניות המבשילים עם התבואה, וירקות נשארו בחזקת חלום. אני הראיתי לבני הדוד שלי, ליעקב ולפישל איך דג אני דגים. בהתלהבות התחלנו לעבוד על זה. על שפת הנחל יש שיחי ערבה לרוב. הורדנו זרדים וקלענו את המלכודות , לא אחת או שתים, אלא כמה. למדנו את המלאכה ואת הדייג לפי הסברו של הידיד שלי קוז'חמד : מכניסים לתוך המלכודת כמה אבנים, כך שתישאר מונחת על הקרקעית. גם מכניסים כמה פיסות בצק או שאריות מפיתה שנחרכו במקצת על האש, כדי שיהווה מקור משיכה לדגים מפאת הריח. את הפתח העליון סותמים בפקעת עשבים למניעת בריחת הדגים. כל זה עושים לפנות ערב, ולמחרת לפני עלות השחר מוציאים את המלכודת בעזרת מוט ארוך ובקצהו קרס. יש שכר לעבודה הזאת. ראשית התחביב וההימור, והחשוב מכל, מזון שחסר לנו לתפריט. הסל יש לו חשיבות לאין שיעור, ממש לא יסולא בפז. מאז והלאה לא הפסקנו לדוג כל זמן היותנו כאן, כולם כאחד. גפילטע פיש לא עשינו, ולא מטעמים אחרים, היות ותבלינים לא נמצאים כאן. פשוט בישלו אותם במים, וגם כך היו טעימים. קוז'חמד היה מתארח אצלנו לעתים תכופות תוך אכילת הדגים. מדי יום היינו נפגשים ליד הנהר עם יעקב ופישל בטרם עלה השחר ומוציאים את הסלים. בדרך תופסים כל אחד חמור ועוברים את הנהר לעברו השני, למקומות מסתור איפה שהמים עמוקים ושקטים. ובאותה דרך, משתובבים קצת עם בעלי החיים הנתונים לשליטתנו. עבורנו זו חווית שעשוע חמודה ומועילה.

אנחנו עובדים במקצת בקולחוז. לא חסרות להם ידיים לעבודה, פשוט אין מספיק כלי עבודה בכדי להעסיק בהם אנשים נוספים מלבד חברי הכפר. כידוע, כפי שהזכרתי באחד הפרקים, באנגליה הוקמה ממשלת פולין הגולה והיא תמכה באזרחי פולין אשר בגולה לפי יכולתה. והנה, איכשהוא הצליחו לגלות אותנו ושלחו עבורנו תמיכה הכוללת לבוש חם, כנראה מעודפי הצבא האנגלי. ובעיקר, נעליים צבאיות שכל כך נחוצות לנו וגם דברי מזון משומרים. אני השתדלתי בפני ראש הכפר ובקשתי ממנו לקבל אמצעי כלשהוא להביא אלינו את העזרה -החבילה שנשלחה אלינו מאנגליה. הוא נאות לתת לנו גמל להביא את הכבודה הנמצאת בכפר גדול המרוחק מאתנו כ-40 ק״מ. שם נמצאים משרדים ממשלתיים.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

התבואה נזרעה וגם החציר נקצר ונאסף לערמות גדולות ממדים בגודל הדומה לבית בחצר האורווה. אין אמצעי תובלה, אין מספיק עגלות. הנשים העמיסו על גבן חבילות אדירות מן החציר, קשורות בחבל, שהסתירו אותן. מרחוק היה נראה כאילו אוסף של חציר זז מעצמו...

עד קציר התבואה לרוב האנשים אין עבודה, לבד מבעלי מקצוע. והנה, מישהו מלמעלה היושב במחוז, הוגה ושובר לו את הראש בכדי לא לתת לאנשים להתבטל, כי "זה מאוד לא בריא". זה גם נוגד את הסיסמא הידועה לכל: "מי שלא עובד לא אוכל". אומנם היא שקרית אבל נאמרת.

בקיצור, חיפשו ומצאו שבסביבתנו נמצאים שורשים בדומה לחזרת, אך עבים יותר, כמו אמת היד של איש. מהם מייצרים חומר חשוב למאמץ המלחמתי. קבעו נורמה, שש עשרה קילו יחשב ליום עבודה. אנשים ונשים יצאו על חמוריהם עם כלי חפירה. חפרו והביאו למחסן, שקלו ורשמו וסדרו ערימות ליד המחסן בחוץ. אנחנו דיברנו בינינו: איך יקחו את כל זה, אין כלי תחבורה! ואמנם, לא לקחו. השורשים נשארו שנה שנתיים במקום עד שהתיבשו. לשורשים הם קראו 'סבן'. בא לנו רעיון לנסות ולראות שמא יועילו לכביסה. הבאתי קצת מהם הביתה ועם הגרזן ריסקתי אותם. בתוך גיגית עם מים בללתי אותם בחוזקה הלוך וחזור. והנה, עלה קצף מלוא הגיגית. נעזרנו בהם לכביסה. באחד הימים, בחורף, הייתי במשרד בכפר והנה מה ראו עיני, גם העובדים בו מצאו תועלת בסבן, ופשוט הסיקו בהם את תנור החימום. ובזה תם ונשלם סיפור השורשים שעשרות אנשים ונשים על חמוריהם עמלו בחינם לתפארת המשטר הסובייטי.

אני בונה עגלות. עובד יום יום מעלות השחר עד הערב. כאן אין שעות, והבריגדיר עכשיו קוז'חמד. מדי עלות השחר עולה על סוסתו עובר בית אחר בית ומעורר את האנשים לצאת לעבודה. הגברים קמים בעצמם ואת הנשים צריך לזרז. גם אותי מעיר. ואם זאת שבת, אני צועק לו מהמשכב: "היום שבת!" והוא מבקש סליחה. לא מבדילים בין יום ליום היות ואין פה יום מנוחה. גם תאריך לא מסמנים - כאן הוא מיותר.
עכשיו קציר התבואה וזאת עונה בוערת ממש. עובדים בשדה מבוקר עד ערב. גם רבקה שלנו עובדת בשדה בדייש התבואה. על מקום גבוה מסדרים את השיבולים בעיגול בקוטר עשרה מטרים בערך. הדבר מתבצע עם אבן עגולה באורך של מטר ובקוטר של 40 ס"מ, חרוצה בארבעה חריצים עמוקים ורחבים, תפוסה בשני הקטבים בשני צירים בתוך מסגרת מעץ. האבן רתומה לסוס ועליו רכוב נער. הסוס מסתובב בעיגול ומפורר את השיבולים. את הקש מורידים במגרפה מלמעלה בעדינות, מגלים את הגרעינים ומסלקים אותם מחוץ לעיגול לערימה וחוזר חלילה מחדש. לפנות ערב בבוא רוח, זורים את הגרעינים באויר ומקבלים חיטה נקייה. לא דייקתי בתיאור האבן הדשה לכן אני חוזר לתיאורה ליתר דיוק. והנה: החריצים עשויים לאורך האבן כעין צלעות ואלה מכים על השיבולים ומוציאים את הגרעינים.

הממשלה לוקחת את החלק הארי מיבול הגרעינים. היא חייבת להשאיר מספיק בכדי לחלק עבור ימי עבודה לאנשים שעמלו ועבדו, גם לחדש את הציוד, גם זרעים וכל היתר. כל זה אולי כתוב בספרים. למעשה לא מקיימים את הכתוב. בהמשך אנסה להסביר ביתר פרטים איך וממה אנשים חיים כאן. בינתיים, חייבים להעביר את החיטה לממשלה אך אין אמצעי תחבורה. אין מספיק עגלות. מעמיסים על גב חמורים וגם סוסים.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אני הפסקתי את העבודה שלי אפילו שהיא חיונית והצטרפתי לחבורת נערים המחמרים אחרי חמורים. עבורי זו חוויה גם משעשעת. אנחנו שלושה. ברשותנו 15 חמורים. בעיני זאת בהמה נוחה וחמודה. בשדה, במקום הדיש, העמסנו על כל חמור שק במשקל של כחמישים קילו. לא כל השקים שווים. פשוט, גייסו מהתושבים וכל אחד אורג אותם לפי ראות עיניו, גם הצבעים וגם הגודל. חילקנו את השקים לפי גודל החמור. החבישה של השק על גב החמור נעשית בשיטה חכמה והשק לא ימוש ממקומו אלא רק לעתים רחוקות. את החיטה יש למסור בכפר מרוחק כ-40 ק״מ. יצאנו בבוקר מוקדם. בדרך פגשנו עוד מהמובילים את התבואה בעגלות וגם בגמלים, מיתר הבריגדות של הכפר. כך פגשנו גם את בני הדוד יעקב ופישל ואת האחים טופורק הידידים שלנו משכבר הימים. בחצי הדרך עשינו חנייה בתוך גיא ליד מעיין ובו צמחייה רעננה. גם אנחנו, וגם הבהמות נפשנו. פרקנו את המטען מן הבהמות. חיכינו במנוחה עד שהשמש תתחיל לנטות לעבר השקיעה, והמשכנו את החלק השני של המסע. בהגיענו ליעד, השתוממנו. אחרי ששקלו לנו את החיטים ציוו עלינו לשפוך אותם על ערימה של חיטה בחוץ ממש. כנראה אין להם מחסנים לאחסון החיטה. יצא לי להשתתף בעוד שני משלוחים של תבואה. פעם אחת גם שמנו את המטען על גב סוסים. היינו שניים שטיפלנו בשישה סוסים, וזה בכלל לא היה קל להדק שק של חיטה בלי שיזוז, כמעט בלתי אפשרי. כמה וכמה פעמים עצרנו ותיקנו והידקנו את השקים יותר חזק.

עם השלמת מסירת התבואה לממשלה נגמרה כמעט העבודה בקולחוז. אני ממשיך בבניית עגלות. נסענו בשתי עגלות לכרות עצים לעבודה שלי. עבורי זה טיול מהמם. נוף אין כמוהו. הדרך עוברת ליד טחנת קמח שעברנו אותה לא אחת. לסביבה זאת קוראים ״סונגו״. שטח הררי מחורץ בגיאיות, שבכל אחד מהם נובע מעיין וגדלים בו עצי תפוח גדולים מאוד. הפרי ניתן למאכל אף על פי שאיש לא מטפל בעצים. בכמה מהבקעות עדיין נמצאים בתים. לימים, החברים החדשים שלי שאני מתלווה אליהם, מגלים לי מי היה גר בכל אחד מהבתים לפני שהקימו את הקולחוז שלנו. אז הכריחו אותם לנטוש את הבתים ולבנות אותם מחדש לפי סדר מקומם הישן. כל גיא נקרא בשם ראש המשפחה שהיה גר שם ואני מכיר אותם היטב. כרתנו עצי אשה לעשות גלגלים לעגלות ועצי ערבה. ערבה הוא עץ רך יותר וגם קל, מתאים לעשות ממנו עול שהוא רתמה לבקר. בחזרה הביתה קטפנו תפוחים למכביר ועצרנו ליד הנחל הזורם כאן על הדרך. אמרנו, נדוג דגים בהזדמנות. והנה, בלי רשת ובלי חכה, יש להם שיטה פשוטה. לאורך הנחל גדלים על שפתו ממש, עצי אשה. המים מחלחלים תחתם וטבעם של הדגים למצוא מחסה בין שורשי העץ - מסביב לו. בתוך המים, בחצי עגול, בנינו קיר מאבנים, עשבים ובוץ. גבוה קצת מעל פני המים. הדגים כבר כלואים ללא מוצא. מעברו השני של העץ, בצד היבש, פתחנו פתח באדמה. ואתה מוציא דגים כמו מגיגית ולוקח ביד.

הקיץ חולף לו. העבודה בכפר נגמרה. נשים וילדות מתפרשות בשדות ומלקטות שיבולים לעצמן. אני מבין עכשיו יותר טוב מה שכתוב בתורה על לקט שכחה ופאה. אלה שייכים לעניים. כאן כולם כאלה.

באחד הימים בישר לנו קוז'חמד, זה שאנחנו גרים בביתו, שהוא עומד להביא לו אשה ונצטרך לפנות את ביתו. יחפשו מגורים אחרים עבורנו. הסכימו לתת לנו בית השייך לכפר ולא לאיש פרטי. היה זה מחסן למספוא יבש. פתחנו בו חלון והיינו מוכנים להכנס אליו. קוז'חמד הביא לו אשה, פשוטו כמשמעו. יום אחד עלה על סוסתו ורכב יום שלם להגיע רחוק עד כמה שאפשר בכדי להיות בטוח, שהאשה שיקח לא תהיה בה שום קרבה למשפחה שלו. בזה הם נזהרים מאוד. כל הכפר נחשב כעין שבט אחד. אין להם שושלת יוחסין. לכן משתדלים לשאת אשה ממקום רחוק ככל האפשר.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

בבריגדה החמישית, שהיא באמצע הכפר, התנדב אברך בשם עזריאל לנדאו להיות חזן. הוא חי לבדו, בלי משפחה. איש חסידי עם זקנקן. והנה, בדיוק בראש השנה, יצא לנו לקבל את הקצבת החיטה החודשית. אין ברירה. התאספנו כולנו ומחכים ליד המחסן לבוא האפסנאי. באותה עת עובר ראש הכפר ומודיע: "יש עבודה בשיפוץ בית הספר. קחו את החיטה הביתה ובואו כולכם לבית הספר". בהודעתו הכניס אותנו למבוכה. פשוט לא יכולים להסביר לו שלנו יש חג ועוד של יומיים. הם, הקזחים, אין להם אפילו יום מנוחה שבועי. לא מבדילים בין ימי השבוע, כולם היינו הך בעיניהם. גם תאריך לא אומר להם כלום. שעון אין כאן לאף אחד, גם לא נחוץ. יום העבודה - לפי השמש: בקיץ מעלות השחר עד שקיעת השמש. פשוט ארץ שכוחת אל.

את החיטה לקחנו הביתה והלכנו למשפחת וויזן, איפה שקבענו להתפלל. כולם באו. בעל התפילה ערך אותה לפי כל הדקדוקים. אחד מהשכנים, קזח, מופתע מהקולות, התישב על המפתן של החדר והקשיב בקשב רב לתפילתנו. היה נרעש מהמראה והזיל דמעה. בהפסקה דיבר ואמר שהוא מקנא בנו, באמונה שיש בליבנו ואנחנו פליטים. באנו מרחוק ומתכנסים ביחד. ואנו, אומר על עצמו, חיים סתם, בלי שום תקווה. הלך והביא שק מלונים שנתכבד בהם.

בזמן התפילה התפרץ ראש הכפר בחמת זעם, בצעקות, על שלא הופענו לעבודה בבית הספר. לא ניסינו להסביר לו בבוקר שחג לנו. ידענו שלא נצליח בזה. ניסינו עכשיו - ללא הצלחה. אך איכשהו הוא נרגע במקצת, בלי הסכמה. בראותו אותי כאן, הוא פנה למצפוני באומרו: "איך אתה עוללת לי כדבר הזה? עליך לא הייתי מאמין". הוא מכיר אותי. סיפרו לו שאני עובד במסירות והוא בא לראות ולהיווכח על האמת. הוא הופתע איך אני עובד עם כלים כבעל מקצוע. הוא רגיל היה לראות בעלי מקצוע יושבים על האדמה בישיבה מזרחית ומסתתים עץ בקרדום. זה מה שהם מכירים. אני בניתי מחרטה וחורט עליה את שורש הגלגל אשר ממנו בונים את המשכו. לפי הספר של הנורמות הנמצא במשרד, הספק של בניית גלגל הוא חמישה ימי עבודה. אני עושה אותו ביומיים.

אני גם משחיז להבים למכונה הקוצרת חציר ויש כמה מאלה. הלהב בנוי משמונה עשר חלקים קטנים בצורת משולש המורכבים על פס פלדה. להשחזת להב נקבע יום ורבע עבודה. השחיזו אותו שני אנשים, ישובים על האדמה. האבן המשחזת מורכבת על בול עץ המונח כמובן על האדמה. אחד מהם מסובב את הארכובה, השני משחיז. שניהם מתחלקים ביום ורבע. המסובב העובד עבודה פיזית מקבל שבעים וחמש מאיות והמשחיז - חמישים מאיות. אני מצאתי שיטה אחרת. הרכבתי את האבן על המחרטה והנעתי אותה בדוושה. במשך כשעה ואף פחות מכך, עשיתי את העבודה של השניים. עשיתי אותה אחרי יום עבודה, לאור הירח. פשוט משתי באצבעות ובדקתי את החדות. לפי מה שרשמתי לגבי כמות העבודה של חודש אחד, הרשם במשרד לא רצה להאמין ובא לבדוק. גם ראש הכפר היה נוכח. לבסוף נכנעו להוכחתי לאמיתות הדברים. אך הבעיה נותרה בעינה. קשה לרשום כמה מאות ימי עבודה בחודש אחד, בו בזמן שעובד מנוסה עושה בחודש אחד לא יותר מ-50 נורמות. לבסוף הוחלט: ירשמו חלק מהם לאבא כאילו הוא עבד, וחלק לרבקה. מכאן אפשר ללמוד על כושר הכלכלה הסובייטית לספק אוכל למיליונים.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אני עובד בנפחייה עם שניים. אחד בשם חורמונטיי, איש מוצק, זרועותיו חזקות, יודע את העבודה. לשני קוראים אלימן. גבוה ורזה וקצת חרש. משניהם למדתי את השפה ואת אורח החיים שלהם. אני עובד במה שעשוי מעץ, והם טיפלו בברזל. הנפחייה נמצאת במרכז הכפר בבריגדה הרביעית. שם המשרדים והמחסנים, וגם החנות אשר אין בה כלום, כי אם כתבי לנין וסטלין וחצאי עששיות. את החצי השני צריך לחפש במקום אחר. וגם תה מפירות יש בחנות ובו גבעולים וגלעינים של הפירות. כל זה משמש תפאורה לחיינו. באביב החנות כן שימושית. מביאים אליה "קומיס" - משקה חלב סוסות. המשקה הוא יקר המציאות. כאן הוא נמצא רק באביב בעוד העשב במלואו, ירוק ועסיסי. את הקומיס מביאים לפנות בוקר בתוך נאד העשוי מעור כבש, ושניים כאלה מרכיבים על אוכף הסוס משני הצדדים. מתכבדים בו הנמצאים בסביבה, לא אלה העובדים בשדה.

לעבודה אני הולך יחף כי את הנעלים צריך לשמור לחורף. כפות הרגלים אצלי מחושלות. אני דורך על קוצים בלי משים ואם דרכתי על ברזל מלובן, ריח הבשר החרוך קודם לכאב הכוויה. פעם לאלימן נפל בדל ברזל אדום לתוך אחד מהמגפיים. מיד התישב על הרצפה וצעק לי: שלוף את המגף! תפסתי אותו בעקב. למזלו הרע המגף היה מפורזל בפרסה ומסמר בלט ממנו. אני נדקרתי ונאלצתי לעוזבו באמצע. הברזל האדום להט. חלפו 3 חודשים עד שהרגל נרפאה. אילו אלימן היה בהמה, רופא הבהמות היה מטפל בו, אבל אלימן הוא בן אדם ורופא לאנשים אין כאן, רק רופא בהמות.
באחד העמודים הקודמים סיפרתי שקנינו עיזה בחליפין תמורת מעיל דק שלי לשבת שיצא מכלל שימוש (כי אני גדלתי והוא לא). עכשיו החלפנו את העיזה תמורת חמור כי חשבנו שחמור יביא תועלת יותר גדולה. אל נא תתפלאו שאני כותב על חמור. מדוע מעניין מישהו שטויות מעין אלה? לאו דווקא. אנא, יש להבין איפה אנחנו נמצאים ובאיזה מצב. רכישתו של החמור שוות ערך היום לקנית אוטו חדיש ויקר. פשוט אנחנו והסביבה כאן עניים מרודים. בעסקה הזאת עלינו דרגה - רכשנו בהמה שווה יותר עבורנו וגם חמודה... כשהיינו ילדים בבילגוראיי, היינו מתפרפרים מהחדר ביום השוק ורצים לשוק הבהמות להסתכל וליהנות מסוס יפה. כמה שהשתוקקנו לעלות על סוס אבל זה היה רק חלום. כעת אני ממלא את החסר בילדותי ומשתעשע אתו. רוכב עליו לצורך הובלת שק חיטה לטחנת הקמח, ונותן אותו לכל ידיד ומכר המבקש ממני עזרה. גדולי העולם רכבו על חמור. אצל אברהם אבינו אנו מוצאים: "ויחבוש את חמורו". גם משה רבנו השתמש בחמור. כתוב: "ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על חמור". להבדיל, גם בלעם הרשע רכב על אתונו. היא גם התווכחה איתו ויכלה לו. לכן אני בדעה שעושים לו עוול לחמור, בכך שמבזים אותו כאילו הוא טיפש. כשרוצים לבייש אדם טיפש קוראים לו בשם: חמור. ישעיהו הנביא תאר אותו נכון בכתבו: " יודע שור קונהו וחמור אבוס בעליו". כמה פעמים הייתי אחד מחבורת המובילים חיטה על גבי חמורים. למדתי את התנהגותם והכרתים היטב. ביניהם היה אחד קצת משונה מהאחרים. היה מזדרז והולך קדימה לפני כל החבורה כברת דרך ונשכב לו לנוח ומחכה ליתר, ואז חוזר חלילה למעשהו. התברר שהוא שייך לחורשוביי, בעליו של הבית שגרנו בו לראשונה. את עסקת החליפין עשינו תמורתו.

תיארתי קודם את האנשים, מי ומי הנמצאים כאן. אוסיף עתה פרטים.
בבריגדה הרביעית גרו דודה זלדה עם חמישה ילדים, שתי הבנות הצעירות ממש ילדות, בגיל שש, שבע. בנוסף להם, גרה כאן משפחה נוצרית מפולין בשם צדרו - זוג עם בן בגילי ובת גדולה ממני בשנתיים בערך. פה אני חייב להתעכב ולתאר את אבי המשפחה בפרוטרוט. האיש אנטישמי מובהק עם שפם אדום ממש. נועל מגפיים עם בתי שוקיים נוקשים. בעצמו סנדלר. כך נראו הכפריים שבסביבה שלנו שהיו קונים בשוק בבילגוראיי. לפנות ערב היו ממלאים את בתי המרזח אצל

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

היהודים. משתכרים והולכים מכות עד שהמשטרה הייתה מפרידה ביניהם. הוא בור ועם הארץ. כשהיינו מקבלים את החיטה מהמחסן היה שולח את הבן לחתום.

הוא ניסה להפיץ את האנטישמיות כאן, כהרגלו בפולין, וסיפר עד כמה שלשונו העילגת הצליחה לשקר, דברי שטנה על היהודים. דברים שלא היו ולא נבראו. פה, חשבתי בלבי, לא תצליח. הפליא אותי איך הוא בלשונו העילגת הצליח להפיץ את הארס האנטישמי. הוא לא יודע רוסית, על קזחית אין מה לדבר והוא מדבר פולנית משובשת. בכל זאת הצליח להפיץ את הרעל. אני השתקתי אותו כהרף עין. פשוט גיליתי לשכנים הקזחים בנוכחותו, שהוא אוכל חזיר. זה היה מספיק. תרגמתי את דבריו מפולנית לקזחית. הוא אישר בפני כולם שהוא אוכל חזיר, והוסיף שזה גם טעים מאוד. מאז הוא הוחרם ע״י השכנים ונחשב מוקצה מחמת מיאוס...

הפסיקו לנו את הקצבה של החיטה שהיינו מקבלים מהכפר, ומי מאתנו שעבד במשך השנה קיבל רק מפרעה עבור ששת החודשים הראשונים של השנה. עבור כל יום עבודה שילמו חצי קילו חיטה. חשבון סופי לא עשו, לא לנו ולא למקומיים. אני מקבל מהכפר 4 פוד חיטה מדי חודש וזה לא מספיק לנו. חסרים עוד שני פוד שלא נרעב כי אנחנו אוכלים הרבה תבואה באין ירקות ופירות ובעיקר בשר.

עד עכשיו בשר לא נכנס אלינו הביתה מפאת הכשרות. והנה החיסרון של המצרך הזה מורגש אצלנו מאוד. הבנו שאין ברירה וצריך לסטות מן המקובל, פשוט כי הדבר ניכר בבריאות שלנו. אבא עומד בסרבנותו ולא נוגע בדבר שלא כשר. הפרשנו סיר מיוחד לבישול הבשר. הבשר יכול להגיע במקרה. הרי כאן אין לקנות. בוודאי לא נבקש לקבלו במתנה. בכל זאת קורה שבהזדמנות משיגים אותו מבלי לשלם עבורו. פעם הבאתי עיזה שלמה, פעם גם סייח קטן נתנו לי מהמשרד של הכפר. כאילו יחייבו אותי בתשלום, אבל לא, מעולם לא תבעו בעדו ממני כלום. פשוט שלא ארגיש בזה כמתת חינם. בין כל כך הרבה בעלי חיים מתרחשות תאונות. בדרך כלל שבר ברגל. על המקום שוחטים אותם. בשום אופן לא שוחטים את החולים.

את החסר של שני הפודים מילאתי בעבודות פרטיות שהייתי עושה בבית בערבים בחורף. בקיץ אני עסוק כל היום מעלות השחר עד הלילה ממש. עם סיום עונת העבודות בשדה העבודה שלי כבר לא בוערת. אני ושני הנפחים, אנחנו ידידים טובים, עובדים בצוותא. באים לעבודה אחרי שתית הבוזה - הבירה המקומית אותה שותים כל השכנים בכעין ״שבת אחים״ כפי שכבר סיפרתי. את החגיגה מסיימים בשעות הבוקר המאוחרות. אז הראש נעשה קצת כבד אצלי. מגיעים לנפחיה, עובדים קצת, ובשעות המוקדמות של אחר הצהריים חוזרים הביתה. לפנות ערב אני מתחיל עבודה פרטית. אני מעסיק קצת את אבא. הוא מחזיק את העץ שאני מנסר, ובינתיים מדברים על דא ועל הא בכדי שלא ישעמם.

לאבא היו חמישה חומשי תורה יקרים עם פירושים, ירושה מהסבא טדי. בהיותנו בסיביר, אבא אירגן מניין לתפילה מדי בוקר עם אנשים שלא עבדו, זקנים או חולים. שם התיידד עם יהודי זקן, אזרח סובייטי, דווקא יהודי שומר מצוות חרדי. האיש ראה את הספרים והוא נדהם ממש. ברוסיה הסובייטית הספרים היו דבר נדיר כי הם הרי השמידו את כל חפצי הקודש. בדמעות בעיניים דיבר על לב אבא שביום שאנחנו עוזבים את סיביר מבקש הוא שנשאיר לו במתנה את

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

החומשים. כי עבורו זה אוצר בלום, וכל החיים יהיה אסיר תודה לנו. אבא התרצה ומסר לו אותם כי נגע לליבו. האיש נימק בפשטות: "אתם הרי תחזרו הביתה ותשיגו חדשים במקומם אבל עבורי זה חלום".

הלילות בחורף ארוכים ואין מנורת נפט. בחנות בכפר ישנה אצטבה מלאה בחצאי מנורות, רק החלק התחתון. העליון בודאי נמצא בעבר השני של רוסיה, אולי בסיביר. אין סיכוי שאי פעם ישלימו ויחברו את שני חלקי מנורת הנפט. אנחנו מציבים בפינת החדר על הקיר, במפגש של שני קירות, שניים או שלושה בקבוקים מלאים בנפט. עושים פתיל מצמר גפן, אוטמים למעלה עם חתיכת בצק, והנה לכם מנורת נפט. לאורה אני עובד עד חצות בערך. למה בערך? כי שעון אין בנמצא. דבר כזה כבר לא ראינו מאז פרוץ המלחמה. את השעה משערים לפי האינסטינקט ולא טועים בהרבה. בשעה המשוערת אבא דוחק בי: "תברך ברכת המזון וקריאת שמע ולך לישון".

בליל שבת ובשבת עצמה אני נח ולא עובד. באים אלי בני הדוד שלי יעקב ופישל. נועלים אנו הנעליים האנגליות הצבאיות ומטיילים להנאתנו בהרים. בדרך כלל בקיץ, אנחנו הולכים יחפים כי את הנעליים שומרים לחורף. רק לכבוד שבת נועלים אותן.

אני עושה למישהו מיטה ומקבל עבור העבודה שני פוד חיטה. עובד עליה חודש ימים. בעד שולחן אותו השכר. לוח עץ אין בנמצא כאן. אני חותך אותם מעץ עגול. מזמין העבודה מביא לי את העץ מביתו הישן אותו נאלץ לעזוב כשקם הקולחוז. הוא מפרק את הגג השטוח הבנוי על קורה אמצעית ועליה מונחים עצים יותר דקים. העץ הוא עץ טוב, הוא לבן, יבש וגם חזק. אני מנסר אותם ללוחות עם משור החבל שלי. לכן לוקח אצלי חודש ימים לבנות כל אחד משני הרהיטים שהזכרתי. כאמור, אבא עוזר לי קצת אם יש צורך להחזיק את העץ על מקומו.

יש ולפעמים עובר לידנו אורח. אנו משתוקקים לכל אורח שלא יהיה, גם לא יהודי. פשוט לדבר קצת, להפיג את השעמום, בעיקר בלילות חורף. לעתים רחוקות מפתיע אותנו אורח כזה בשם ארצ'יא. הוא נמצא בקולחוז בשם קינסיי. בת זוגתו נקראת פרל, ויש להם ילדה קטנה בשם רבקהל'ה. היא גדלה בין אנשים מבוגרים ואין לה חברות בגילה, המסכנה. ארצ'יא הוא מנהל חשבונות מהבית. אצלנו מתבונן הוא בהשתוממות איך אני מנסר עם מסור החבל לוחות מעץ עגול. מחשב בלי עיפרון כמה משיכות הלוך וחזור אעשה עם המסור עד שאוציא לוח אחד וכמה זמן זה יקח. אחרי ארוחת הערב אתנו, אני מביא מהאורווה צרור גדול של חציר ומציעים לאורח משכב לשינה על הרצפה. אנחנו בנינו כעין במה מורמת מהרצפה, ועליה ישנים כולם ביחד במקום מיטה.

התרגלנו לחיות כמו המקומיים. רהיטים וכלי בית שהיינו רגילים להם לא קיימים כבר. חיים בלעדיהם. אפשר לכנות את החיים כאן חיי פרא. הססתי אם לכתוב את המלה פרא כי יש לה צליל לא אהוד במיוחד. והנה מצאתי בספר בראשית כתוב על ישמעאל בן אברהם: "והוא יהיה פרא אדם". מפרש רש"י: "אדם האוהב המדבר". כן, אנחנו אוהבים את המקום הפראי הזה.

כפי שסיפרתי כבר, בשבתות באים אלינו בני הדוד שלנו יעקב ופישל, ואנחנו מסיירים כאן במקומות חדשים שטרם הכרנו. נעולים בנעליים הצבאיות, אנחנו מתנקמים בכל מיני קוצים פראיים שבדרך כלל אנו סרים הצידה מפניהם היות ואנו מתהלכים יחפים. אנו מגלים עצי תפוח חדשים, ובסתיו אפשר לאסוף אותם חומרים חומרים שנשרו. ביום חול אני בא הנה על החמור ואוסף שני שקים מהם, והשכנים באים אלינו לאכול מהם. עצי התפוח הם מגידול פרא, לא מורכבים,

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

אבל ניתנים לאכילה. לא אפאר אותם, אך אפשר להגיד עליהם שהם טובים. העצים גדלים בגיאיות ושם גם מפכה מעיין. יש והשלג מכסה את הפירות שנשרו על האדמה ואם חותכים רבוע בשלג, והופכים אותו, תקועים בו תפוחים ממש טובים עד מאוד. רק להפשיר אותם. אנחנו מרווים את צימאוננו מן המעיין. מים זכים וקרים. לא אחת רואים עקבות של בעלי חיים עם פרסות שסועות בשוכבנו על הבטן לוגמים מן המים. אולי ביקר כאן חזיר בר ואולי כבש בר? שניהם בעלי חיים גדולים. ליד המעיין מצאנו גם שומים גדולים, המוכרים לנו מן הבית .מעניין איך המקומיים לא מצאו דרכם אליהם, הלא אין להם שום תבלין לתפריט שלהם.

דרך אגב אני נזכר בעוד כמה דברים שלא היו ידועים למקומיים, דברים פשוטים ביותר. למשל שבשר ניתן לצלות על האש וזה קל ופשוט. גם אנחנו לא עלה על דעתנו הדבר הזה והיינו מבשלים אותו כמוהם.

מבעלי החיים המוכרים לא ראינו כאן חתול. כלבים יש להם ואלה צדים עבורם שועלים שנמצאים כאן בשפע.

הטבע עוזר לנו להתקרב אליו ומשפיע עלינו לטובה. מיחושים קטנים כגון נזלת, כאבי ראש, ואף כאבי שיניים, נעלמו. כאילו מן השמיים משגיחים עלינו.

אחרי שהפסיקו לנו את ההקצבה של החיטה, הרבה מאתנו - הפליטים, עזבו את הקולחוז. כמה מהם התיישבו בכפר עליו סיפרתי שבו נמצאים כמה משרדי ממשלה - כ-40 ק״מ מאתנו. שם, במחסנים האוספים את התוצרת של הקולחוזים מהמחוז - תבואות וכותנה, מצאו כמה מהם עבודה כסבלים. גם שוק קיים במקום, וחלק עוסקים ברוכלות. ישנה גם תחנה של מכונות חקלאיות וטרקטורים. פנחס שלנו עובד במחסן של כותנה שנצברת מכל הסביבה. ומאיר, האחיין שלו, עובד כסבל במחסן תבואות ובזה הם מוציאים את לחמם. כמה מהמכרים שלנו מהקולחוזים היותר רחוקים מאתנו, שהיו רגילים לסור אלינו לעיתים ללינת לילה, גם הם עזבו את כפריהם ועברו לגור באותו כפר שציינתי לעיל. עכשיו אנחנו מתארחים אצלם לעיתים קרובות בבואנו לשוק שמה. דרך אגב שם הכפר : ׳גלינקה׳.

בכפר שלנו נשארנו אנחנו והדודה זלדה. גם השכן שלה, הגוי צדרו שעליו כתבתי למעלה ואין מה להוסיף עליו, נשאר. גם לנו יש שכנים פולנים. דווקא משפחה הגונה בשם פוטמפו. אנשים טובים. האיש יש לו ידיים טובות, ידי זהב ויודע לעשות הכל. אבל אליה וקוץ בה, הוא עצלן גדול. לכן, את הפרנסה מביאה האשה. היא עוזרת אצל השכנים הקזחים ואיכשהו מסתדרים בקושי. יש להם שני ילדים בגיל 10-12 . הילד ולדק הוא חרוץ מאד, ממש אש. הפוך מהאבא. מוציא אוכל מתחת לאדמה. הוא צד ציפורים לאוכלם, העיקר לא לרעוב. גם אחותו, בשם ינקה, לא דומה לאביה ושניהם מסתדרים בעצמם. האשה סיפרה לנו על החיים בפולין שלא היו קלים כלל ועיקר. הם חיו בכפר. עבדו עבודות בתור חקלאים ואפילו סוס לא היה להם. לקחו סוס בהשאלה מהשכן ובעד יום עבודה של הסוס האשה שילמה בשלושה ימי עבודה אצל השכן.

השנה היא שנת 1943. המלחמה במלוא עוזה והחיים נעשים קשים מיום ליום.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

גם בעורף צריך לנהל מלחמת קיום בכדי לשרוד. כל אחד מהמשפחה משתתף בה. אחיותי הניה ורבקה שותפות בה. גם אבא במה שיכול. יש לנו גינה והוא משגיח לא לתת לבהמה דקה לעלות עליה, היות והיא לא מגודרת. לא נהוג לגדר כאן, פשוט אין עם מה. כל אלה שעזבו את הכפר לא יכלו אחרת. פשוט אין כאן מקורות פרנסה. גם משפחת טופורק, ידידינו משכבר הימים, עזבו. רק סנדלר יכול בקושי למצוא פרנסה. המקצוע הזה הוא אחד מהחשובים ברוסיה הסובייטית ובעיקר בזמן המלחמה. בן דודי יעקב עוסק בזה, וגם בחומר ובלבנים - עם אחיו פישל. הלבנים כמו שבני ישראל עשו בבנית פיתום ורעמסס במצרים. הן גדולות מאוד ולכן כבדות. משמונה מאות מהן בונים כאן בית במשך שבוע ימים.

אני הספקתי לעשות כמה רהיטים בלילות החורף עבור השכנים שלנו בכדי להרוויח ולהשלים את כמות התבואה הדרושה לנו לגמור את החודש בשובע, ולא לרעוב. הבעיה שאין למצוא עצים. על לוחות אין לחלום אפילו. גם עץ עגול, שהייתי מנסר ממנו לוחות עם המסור הידני שלי, אין בנמצא. בלית ברירה עוברים להיעזר במקצת ברוכלות. מעבירים עם החמור תבואה לשוק הנמצא בכפר הגדול - גלינקה, הליכה של יום שלם. ומביאים בחזרה דברי סידקית כגון סבון, תה, צבעים לצביעת החוטים שהנשים טוות ואורגות מהם מצעים כעין שטיחים וגם שקים לתבואה. במקומות שלנו גם מחט היא בעלת ערך. כל דבר שהיה נחשב, כאן ועכשו צריך להתאמץ ולהיות בר מזל להשיגו. לפיכך, רוכלות, הגם שהיא עסק לא קל וגם מסוכנת מפאת החוק, נותנת לעוסק בה אמצעי להחיות את הנפש בזמנים הקשים האלה.

לעתים רחוקות, מצליחה רבקה עם בת הדודה שלנו הניה איכשהו להגיע העירה. מרחק של 120 ק״מ באוטו משא. היו אלה משאיות כבדות שרוסיה קבלה מארה״ב כסיוע למלחמה נגד הגרמנים. הם הובילו בוצת עופרת שנחפרה לא רחוק מאתנו, מהמכרות שהיו בפעולה. העיר - צ׳ימקנט נמצאת בדרום קזחסטן. זו עיר המחוז ושם שוק גדול, המקור לכל הדברים שאפשר למכור בכפר וגם דברים שמזדמנים במזל. הרי ברוסיה הכל נמכר לפי חלוקה בתלושים, ואפילו מה שמגיע לך לפי הדין, לא תמיד בנמצא בחנות. ואם הסחורה מגיעה כבר לחנות, אתה עומד שעות. אם בר מזל אתה, אז קנית. המחיר לא חשוב, העיקר שמצאת את שחיפשת. אם המזל לא האיר לך פנים, אתה הולך הביתה מאוכזב בבושת פנים. ויש גם שבדיוק לפניך סוגרים את הדלת ומכריזים שהסחורה נגמרה. הכל נמכר ואתה נאלץ לחכות לפעם הבאה.

השוק כאן ססגוני. אנשים מביאים למכירה כל דבר המיותר בביתם, ואחרים קונים. בשוק חייבים לנהוג בזהירות - להישמר מרמאים, גנבים ובעיקר משוטרים. הם אורבים לאנשים החשודים בעיניהם כעוסקים ברוכלות שאסורה כאן ונחשבת לעבירה חמורה. השוטרים מוצאים להם פרנסה מהצד. עושים חיפוש בכלים של החשוד ומחרימים מה שנראה להם. גם הכסף, הדבר החשוב מכל, ילך לכיס שלהם. החשוד יודה לאל אם רק ישחררו אותו לנפשו. אם יעצרו אותו חלילה, אז יש לו בעיה. אך גם אז ניתן למצוא תרופה למכה בעזרת מתווכים למיניהם. והנה מעשה שהיה. אחד ממכרינו בשם אהרון אייזנברג, היה גר באחד מהקולחוזים המרוחקים מאתנו בשם ארשסיי - ישוב קטן מאוד שבו נמצאו רק שתי משפחות. באחד הימים הלך לשוק וקנה צבעים לצביעת חוטים מצמר על מנת למכרם בכפר שלו. הוא נראה חשוד בעיני שוטר לפי הלבוש שלו. אהרון היה ממשפחה חסידית, וכאברך כזה מצא מקומו כחתן בבית סוחר אמיד. כמו רוב הפליטים גם הוא השאיר את הכל מאחוריו. כאן בחוסר כל, ובלית ברירה נאלץ להתעסק ברוכלות, בניגוד לרצונו ולכשרונו. הוא טרם הסתגל לחיים בזמן מלחמה. גם הלבוש שלו היה מלפני המלחמה. המעיל עם צוארון הקטיפה החסידי היה מעורר חשד בכל רואהו. והנה כל ההילוך של אייזנברג משך אליו תשומת לב,

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

הוא בלט בזרותו בשוק וכך שוטר אחד ביקש מאהרון להזדהות. הצעד הבא מובן מאליו - חיפוש בכליו. השוטר מצא כמות צבעים לבדים שאי אפשר לתרץ שהם לשימוש עצמי, והוא נאסר ונלקח לבית הסוהר. מזל שאחד מהנוכחים הכיר אותו ומסר לאשתו על הדבר. כל יתר היהודים בכפר עשו במרץ להוציאו מן הצרה. בתחבולה ובמסירות הצליחו להשיג את החותמת מראש הכפר, החתימו כמה דפי נייר, ואחד הנערים (ילידי הכפר) מילא דף אחד כפי שהכתיבו לו. כאילו שאייזנברג התבקש מטעם הכפר להשיג את הצבעים הדרושים לאריגת השקים הנחוצים להובלת התבואה עבור הממשלה.

באותו זמן הצליחו להגיע למי שמכיר את השופטת העומדת לשפוט אותו ונתנו לה מתת לא יקר, שמלה משומשת שחשקה בה נפשה. ביום המשפט הציגו בפני השופטת את האישור מטעם הכפר. היא ידעה מה כתוב בו, אך לשם ההצגה המושלמת, עשתה עצמה כאילו לא יודעת, היות ולא כתוב ברוסית. היא בקשה את השוטר לבקש בחוץ מעובר אורח היודע קזחית להקריא מה כתוב, וכך היה. בכמה מליצות קצרות כיאה לבית משפט שלחה את אהרון לחופשי...

שרבבתי את הסיפור של אייזנברג על משפט בלא פשע, על לא כלום, בכדי לא לשעמם את מי שקורא את הסיפורים שלי. אלה סיפורים מחיינו כאן בארץ הנידחת אשר בקצה העולם. חיים משונים, עם אנשים לא מוכרים אבל טובים מאוד, בטבע נהדר אשר לא נשכח וחופש בלי מצרים, אשר לא ידענו באף מקום אחר. וכל זה בארץ הסובייטים.

דליתי מזכרוני סיפור בו מופיע " פנחס- גיסי מכפר קיש. אז טרם היה גיס, היה פשוט פנחס לוי, אחיו של אברהם משה וטובה אחותם וגדול ממני בשלש עשרה שנים. בכדי להבין את המסופר, חייבים להסביר אפילו במקצת את הרקע והסביבה בה מדובר. סוף הסיפור עצמו יישאר כגרעין קטן לעומת העוטף אותו. את החיים בזמנים ההם בברית המועצות אין לתאר על רגל אחת ומי שלא היה שם לא יבין. באסיה הסובייטית בבתי הכלא, האסירים היו רגילים לרשום על הקירות את שמם, כך שמי שיבוא אחריהם יקרא אותו. על הקיר היה רשום גם הפתגם המפורסם ברוסית שגם התחרז והוא: "מי שלא היה כאן יהיה, ומי שיהיה לא ישכח". אותו דבר היה ברוסיה כולה.
והנה: באחד הימים פנחס העמיס על כתפיו עשרים קילו קמח ושם פעמיו לשוק המרוחק ארבעים קילומטר מהקולחוז שלנו . בתמורה, רצה לקנות סידקית הדרושה כאן. דברים כגון: תה, מחטים לתפירה או צבעים שנשות הכפר משתמשות לצביעת החוטים הנטווים מן הצמר. כזכור - מסחר כלשהוא או רוכלות היו אסורים בהחלט. רק לחברי הקולחוז מותר למכור את תוצרתם בלא שום חשש, בתנאי שיכולים היו להציג את שייכותם לקולחוז מסויים. לפנחס לא היה אישור כזה. למזלו הטוב, כך חשב באותו רגע, מצא בחורה יהודיה מאחד הקולחוזים בסביבה יושבת על עגלה ומוכרת קמח בדומה למקרה שלו. גם מאזניים היו לה. הוא ביקש שתאפשר לו לשים את שקו לידה כאילו היה שלה. היא הסכימה. הוא הספיק למכור מעט קמח, והנה מופיע שוטר. כנראה פנחס לא נראה בעיניו כחקלאי, והוא שאל את הבחורה: "של מי הקמח הזה?" תוך כדי שהוא מצביע על שקו של פנחס. היא נבהלה פתאום, ומתחילה לגמגם ומראה על פנחס. השוטר עושה לו חיפוש והריק לו את הכיסים. מובן שכל השלל הפך כבר לרכושו של השוטר עצמו. פנחס נעצר והעבירו אותו העירה. בהזדמנות הראשונה הכניסו אותו לרכבת אשר בה היה קרון משא ובו פושעים צעירים ששוחררו מהכלא בהגיעם לגיל שמונה עשרה, בכדי לגייסם לצבא. פנחס היה הזר היחידי בין הפושעים האלה, בתוך הקרון המיוחד. הוא סיפר לנו שהם התייחסו אליו בכבוד רב. בדרך, הדלת של הקרון הייתה פתוחה, וכשהרכבת עצרה עטו אליה כפריים והציגו את

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 פקס: 03-5718129 baron-i@zahav.net.il

מרכולתם - דברי מאפה, ביצים, וכל מיני מאכלים. הפושעים הצעירים החליטו לרמות את הכפריים. מי מהם פשט בהיחבא את חולצתו והגישה לחברו. זה הציע לכפרי כלשהוא את החולצה לחליפין - בעד אילו דברי אוכל, בטענה שכסף אין להם. אחרי מקח וממכר כשבאו לעמק השווה, המחזיק בחולצה טוען: "אנחנו בקרון ולא יכולים לרדת למטה, אתם תקחו את החולצה ואת מרכולתכם תעבירו לנו. אני מציע כך: "תחזיקו אתם בחולצה וגם אנחנו נחזיק במרכולתכם וביחד באותו זמן נעזוב את שלנו ואתם את שלכם". הכפריים הסכימו. באותו זמן שהתנהל המשא ומתן, שני צעירים הסתתרו בהיחבא עם מקלות בידיים ליד קיר הקרון בשני צידי הדלת. בחוץ לא ניתן היה לראותם. בבת אחת, ברגע שהיה ראוי לגמור את העסקה, הוטחו על הכפריים המסכנים מכות המקלות משני הפושעים, והכל נשאר בידיהם...

פנחס היה בצרה, הוא היה מודאג מאוד וגם בבית דאגו. לא יודעים מה קרה לו ואין את מי לשאול. באחת העצירות של הרכבת הצליח פנחס להתחמק בעת שביקש לרדת למטה לצורכי אנוש. הוא התרחק כבר מאה וחמישים קילומטר מהעיר. עכשיו צריך ללכת הביתה והוא בחוסר כל. הוא הציע את עזרתו לכפריים תמורת אוכל, אך לא היה יכול לחסוך יותר מאשר להחזיק מעמד בחיים. ההרפתקה הזו ארכה חודשיים בערך. באותו זמן לא קיים טלפון סלולארי... בבית דואגים ואין מי ש יעזור. וכבר היה חורף והוא היה יחף ממש... רק כעבור חודשיים הצליח לחזור הביתה.

אני יודע, מי שיעיין מתי שהוא במה שאני כותב, יימצא במבוכה. לא יבין הרבה מדברי. בדומה אם בעת הזאת יקרא מספרי מנדלה מוכר ספרים או פרץ וכד', הכתובים ביידיש. מספרים אלה אני למדתי לקרוא. הסיפורים שלי הם בני ששים שנה ומעלה. הם חרוטים בזכרוני, כתובים בלי כחל ושרק. התקופה של חיינו בקולחוז, עבורי היא מן המאושרות בחיי, לכן לא שכחתיה. אל ייפלא מישהו, איך אפשר לקרוא לתקופה ההיא של מלחמת העולם - מלחמת ההשמד, תקופה מאושרת. התשובה היא: אפשר. כמו שכתבתי, אנחנו חיינו כמו בקונכיה. לא ידענו על השואה שקרתה לעמנו באירופה. תלאות ידענו די הרבה בפרוץ המלחמה, בהיותנו בסיביר ובדרך הנה. אך כאן, עולם אחר. כאילו נמצא עבורנו מקום מקלט בכדי שלא נדע ולא נשמע מהדי המלחמה. והנה ההבדלים בין התקופות: בסיביר העבידו אותנו בפרך וברעב 12 שעות ביום, ללא צורך וטעם. היינו נתונים למשטר חמור וקפדני, כיאה למשטר מלחמה. והנה כאן בקזחסטן, כאילו יצאנו מעבדות לחירות ואף האכילו אותנו בחינם במשך שנה.

בסופה של שנה זאת, לא שולם שכר ימי עבודה מהתוצרת של הקולחוז, היות והממשלה לקחה את כל החיטה. המצב החמיר, ואנשים התפזרו לאן שלא יהיה בכדי למצוא מחייה.

אנחנו והדודה זלדה ומשפחתה נשארנו כאן בקולחוז ומצאנו מקורות מחייה כמו שסיפרתי קודם.
אני כותב בלי סדר. ייתכן ולפעמים מופיעים אותם הסיפורים. הפסקתי להרבה זמן. הסיבות: קצת עייפות וגם עצלות במקצת... ועכשיו אני מנסה להמשיך.

כתבתי שהייתי מאושר בחיי בקולחוז...

כתיבת הזכרונות נפסקה כאן ולא נשלמה.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129

באפריל 1946, יצאה המשפחה מקזחסטן וחזרה לפולין. בראותם את החורבן ואת האנטישמיות שאיימה על כל היהודים. בחרו להמשיך לגרמניה והגיעו למחנה העקורים ברגן בלזן. שם נפטר דויד האב. בהמשך עלה שניאור לארץ ישראל במסגרת 'הבריחה'.

לחופי הארץ הגיע לראשונה בספינת המעפילים קדימה. נוסעי הספינה הוגלו לקפריסין ולאחר שהות של 14 חודשים שם עלה לארץ והתגייס לשרות חובה בצה"ל .

מאז שחרורו ועד שנותיו האחרונות עסק בנגרות.

שניאור התחתן עם בתיה לבית מלבסקי והשניים בנו את ביתם בקרית אתא, במשך כל חייו סיפר בגעגועים על בית אביו בבילגוראיי ועל שנותיו בקולחוז.

נפטר בשנת 2012.

בברכה.

רבקה ניב וישראל בר-און.

ליצירת קשר
רבקה ניב רחוב דוד המלך 19 ת"א טלפון: 03- 6967589 rivka783@zahav.net.il
ישראל בר-און רחוב יוסף צבי 21 רמת-גן טלפון: 03-5718244 baron-i@zahav.net.il פקס: 03-5718129